

**SELİM ÖZDOĞAN’IN “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS”
(DEMİRCİNİN KIZI) ADLI ROMANINDA GÖÇÜ
HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER**

Nalan SAKA

**Yüksek Lisans Tezi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU
2013
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Nalan SAKA

**SELİM ÖZDOĞAN’IN “DIE TOCHTER DES
SCHMIEDS” (DEMİRCİNİN KIZI) ADLI ROMANINDA GÖÇÜ
HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

ERZURUM-2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

02/08/2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum SELİM ÖZDOĞAN'IN "DIE TOCHTER DES SCHMIEDS" (DEMİRCİNİN KIZI) ADLI ROMANINDA GÖÇÜ HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

× Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

02/08/2013

Nalan SAKA

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU danışmanlığında, Nalan SAKA tarafından hazırlanan bu çalışma 02 / 08 / 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ahmet SARI

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 02/ 08 / 2013

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMINA VE GÖÇMEN YAZININA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. KAVRAM OLARAK “GÖÇ”.....	9
1.2. GÖÇMEN YAZINI	13
1.2.1. Kavramsal Analizi.....	19
1.2.2. Birinci Kuşak.....	23
1.2.3. İkinci Kuşak	28
1.2.4. Üçüncü Kuşak	34

İKİNCİ BÖLÜM

SELİM ÖZDOĞAN’IN “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS” ADLI ROMANINDA GÖÇÜ HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER

2.1. SELİM ÖZDOĞAN’IN GÖÇMEN KİMLİĞİ VE ROMANLARI	42
2.2. “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS” ROMANINA TEKNİK VE TEMATİK YAKLAŞIM.....	47
2.3. ROMANDAKİ KARAKTERLERİN ÖNE ÇIKARDIĞI TEMEL OLGULAR	54
2.3.1. Anadolu’da Yaygın Olan Mecburi Evlilikler	54
2.3.1.1. Necmi ve Zeliha	54
2.3.1.2. Timur ve Fatma.....	56
2.3.1.3. Timur ve Arzu	62
2.3.2. Geleneksel ve Modern Yaşamın Aynaları.....	65
2.3.2.1. Gül	65
2.3.2.2. Melike	70
2.3.3. Vatan Kaybıyla Gelen Refah ve Özgürlük	73

2.3.3.1. Gül ve Fuat.....	73
2.3.3.2. Murat ve Suzan	80
 SONUÇ	 84
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELİM ÖZDOĞAN’IN “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS” (DEMİRCİNİN KIZI) ADLI ROMANINDA GÖÇÜ HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER

Nalan SAKA

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

2013, 94 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

Doç. Dr. Ahmet SARI

Yrd. Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Almanya’daki Türk Göçmen Yazının genç kuşak yazarlarından biri olan Selim Özdoğan’ın “Die Tochter des Schmieds” (Demircinin Kızı) adlı romanı vasıtasıyla 1940’lı yıllardan 1960’lı yıllara uzanan bir dönem içerisinde hayat süren insanları göçe sürükleyen sosyal ve kültürel değişimler irdelenmeye çalışılmıştır.

Giriş bölümünde, Türkiye’den Almanya’ya göçün tarihsel arka planı üzerinde durulmuş ve birinci, ikinci, üçüncü kuşak göçmenlerin Almanya’daki yaşam deneyimleri kısaca gözler önüne serilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde göç olgusunun kavram olarak ne anlam ifade ettiğine, yazınsal boyutuyla öne çıkan Göçmen Yazınının kavramsal analizine, ortaya çıkış sebeplerine, tarihsel gelişim süreci içerisinde ele aldığı konulara, önemli yazarlara ve hangi amaca hizmet ettiğine yer verilerek bir literatür tartışması ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, Selim Özdoğan’ın göçmen kimliğine ve “Die Tochter des Schmieds” romanına kadarki yapıtlarına değinilerek Göçmen Yazını içerisindeki konumu belirtilmiş ve yazın anlayışında meydana gelen değişikliklere dikkat çekilmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız romanın öncelikle teknik ve tematik açıdan kısa bir analizi yapılarak ön bilgi verilmiştir. Romandaki karakterlerin yaşantı dünyasından hareketle öne çıkartılan göçe neden olabilecek sosyal ve kültürel olgular geniş bir yelpazeden ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise tüm bölümlerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selim Özdoğan, göç, göçmen yazını

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE SOCIO-CULTURAL CAUSES OF IMMIGRATION IN “DIE TOCHTER
DES SCHMIEDS” BY SELİM ÖZDOĞAN**

Nalan SAKA

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

2013, Page: 94

Jury: Assoc. Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARI

Assist. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ

The novel “Die Tochter des Schmieds” by Selim Özdoğan, one of the authors of the younger generation of Turkish immigrants in Germany, have been tried to analyse the social and cultural changes which force to immigrate the people who live in the period extending from the 1940s to the 1960s.

The introduction part has been focused on the historical background of immigration from Turkey to Germany and analysed life experiences of first, second and third generation immigrants in Germany. In the first part of our study, a literature review has been presented and described the meaning of immigration, the conceptual analysis of immigrant literature in a literary sense, the causes of its emergence, the major issues in the process of historical development, the important authors and the purpose of the literature.

In the second part, Selim Özdoğan's location in the immigrant literature and changes in his literary understanding by explaining of Selim Özdoğan's immigrant identity and his literary works up to the "Die Tochter des Schmieds" has been remarked. Primarily a short analysis of the technical and thematic aspects of the novel has been discussed in our study. The social und cultural phenomena that could lead to immigration movement, have been discussed with regard to the characters' life worlds. In the conclusion part, all the chapters have been evaluated in a general way.

Keywords: Selim Özdoğan, immigration, immigrant literature

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

ss. : Sayfa sayısı

S. : Sayı

Yay. : Yayınlayan

ÖNSÖZ

Almanya'daki Türklerin oluşturduğu Göçmen Türk Yazını, 1960'lı yıllarda başlayan ve halen güncelliğini korumaya devam eden göç olgusunun yazınsal alandaki bir yansımasıdır. Bu sanatsal faaliyetin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin en başında ise Türklerin Almanya'ya gittiğinde maruz kaldıkları kültür şoku gelmektedir. Göçmen olarak hayatlarını sürdürdükleri bu yabancı diyarda kültürel bir boşluk içine düşen insanlar, gün geçtikçe artan anavatanlarına duydukları özlemi gidermek ve içlerini kemiren sıkıntılardan bir nebze olsun kurtulmak adına yazmayı tercih ederler. Yazınsal dünyada kısa zamanda büyük kitlelere ulaşmayı başaran bu yeni oluşum, Alman yazın tarihine zengin içeriğiyle farklı bir boyut kazandırmıştır.

Almanca yazan çağdaş bir yazar olarak kendini kanıtlamış olan Selim Özdoğan'ın 2005 yılında yayımlanan "Die Tochter des Schmieds" (Demircinin Kızı) adlı romanı vasıtasıyla göçün arka planında duran hayatların unutulmaya yüz tutmuş kültürel kimliklerini gün ışığına çıkarmayı amaçladık. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların daha çok Türklerin Almanya'da yaşadıkları sorunlar üzerine olmasını düşünerek yaptığımız çalışmanın ülkemizde sınırlı sayıda olduğu kanaatindeyiz. Almanya'da ödüllü ve genç kuşak yazarlardan biri olarak görülen Selim Özdoğan ve onun yapıtlarını konu edinen araştırmaların yok denecek kadar az olması bizi bu çalışmaya iten sebepler arasında gösterilebilir. Gurbette yaşayan vatandaşlarımızı köklerinden koparan ve uzaklara götüren göç olayının sosyokültürel sebeplerinin incelendiği çalışmamızın, bu konuda araştırma yapacak olan meslektaşlarıma fayda sağlayacağını umut ediyorum.

Çalışmanın her aşamasında beni yönlendiren, desteklerini esirgemeyen ve her zaman sözleriyle beni yüreklendiren değerli danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU'na, konu seçiminde bana tavsiyelerde bulunan ve fikirleriyle ufkumu genişleten hocam Doç. Dr. Ahmet SARI'ya ve bölümdeki tüm diğer saygıdeğer hocalarıma, bu süre içinde bana gösterdiği özveri ve anlayıştan dolayı eşim Emre SAKA'ya bütün kalbimle teşekkür ederim. Zamanını ayırıp tez jüri üyeliğini üstlenen Yrd. Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gittikçe yoğunlaşan yurtdışına işgücü hareketleri, ekonomik, kültürel, sosyal ve yazınsal alanda pek çok değişikliği beraberinde getirmiştir. Toplumsal yapıyı çeşitli yönden etkileyen bu hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan etmenlerin başında ise ilk olarak hem gelenin (Herkunftsland) hem de gidilen (Aufenthaltsland) ülkelerde yaşanan ekonomik problemler gösterilmektedir. Nedenleri ve sonuçlarıyla uzun süre gündemden düşmeyen ve akademik tartışmaların ana merkezinde duran göç (Migration) olgusunun sosyokültürel boyutunun insan hayatında yarattığı sayısız değişimler yazınsal alanda birden fazla yapıta konu edilerek araştırmacıların ilgi alanına girmeyi başarmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda başlayan Türkiye'den Almanya'ya göç hareketinin, yazarlar tarafından sıkça işlendiğine göçmen yazını (Migrantenliteratur) adı altında ortaya çıkan binlerce yapıt kanıt olarak gösterilebilir. Uzun yıllar öncesinden başlayarak günümüze kadar devam eden bu sosyal hareketin gerçekleşmesinde ülkemizin içinde bulunduğu koşulların hiç kuşkusuz büyük etkisinin olduğu herkes tarafından bilinen bir olgudur. Yaşanan bu göç sürecinin her iki ülkenin kaderini değiştirdiğini söylemek yapılan analizler neticesinde daha iyi farkına varılacaktır. Göç veren ülke tarafında olan Türkiye'nin sözü edilen dönemde bir tarım ülkesi olduğunun altı çizilmesi gerekir.

Ülkemizin modernleşme çabaları içine girdiği ve toplumsal değişimi arzuladığı hiç kuşkusuz kendini açık bir şekilde belli etmektedir. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen köklü değişimler sayesinde ülkede modernleşme yolunda atılan adımların hız kazandığını söylemek mümkündür. Modern bir Türkiye'nin doğuşunu¹ hızlandıran bu çeşitli alanlarda yapılan devrimler sonucunda toplum geleneksel nitelikten uzaklaşıp çağdaş bir görünüm kazanmaya doğru yelken açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Atatürk'ün radikal modernleşme fikri, yalnız maddi ve teknolojik alanda yapılan reformlardan ileri gelmemekte, Türk toplumunun hayat görüşünde bütünüyle oluşabilecek bir sosyal değişmeyi yansıtmaktadır.² İnsanların

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bernhard Lewis, *The Emergency of Modern Turkey*, Oxford University Press, New York 2002, ss. 256-293.

² Reşat Kasaba, "Kemalist Certainties and Modern Ambiguities", ss. 15-36 in: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, University of Washington Press, USA 1997.

düşüncelerinde kalıcı değişikliklerin oluşmasıyla toplumsal değişime ayak bağı olan tüm unsurların kolayca ortadan kaldırılabileceği söylenebilir.

Araştırmamızda ele alacağımız Selim Özdoğan'ın "Die Tochter des Schmieds" (Demircinin Kızı) adlı romanı bu bağlamda Türkiye'nin modern bir ülkeye dönüşüm aşamasında olduğu yıllarda kırsal kesimde yaşayan insanların toplumsal değişime izin vermeyen körelmiş düşüncelerini ve durağan giden yaşam tarzlarını resmetmektedir. Eski ile yeni değerler arasında seçim yapmak zorunda bırakılan insanoğlu için sahip olduklarından bir anda vazgeçmek kolay olmamıştır. Değişen çağa ayak uydurmaya çalışan toplumun bu uğurda verdiği mücadeleler paha biçilemez derecededir.

1940'lı yıllarda Türkiye'de önemli bir toplumsal dönüşümün yaşandığının kanıtı olarak, siyasal alanda tek parti döneminin son bulması, ekonomide Tarımsal Üretimden Sanayi Üretimine doğru geçiş, toplumsal alanda kırdan kente göç gösterilebilir. Modernleşme olgusunun toplumsal yapıda yarattığı büyük değişimler, bireylerin hayatlarında derin yaralar açmıştır. Tarım Devriminden Sanayi Devrimine geçişle birlikte insanların dünyayı algılayış biçimleri değişime uğramaya başlamıştır. Ayrıca bu süreçte ülke ekonomisi krizler yaşamış, halkın büyük bir kısmı geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır. İşsiz kalan tarım işçileri kentlerde ortaya çıkan yeni iş imkânlarından dolayı kentlere göç etme kararı almışlardır.

Bu gelişmeler doğrultusunda 1960'larda yüksek işsizlik oranı ve istihdam edilemeyen büyük bir işgücü potansiyeli barındıran Akdeniz ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine hızla yaygınlaşan bir göç hareketi başlamıştır.³ Tarımda var olma koşullarının giderek azalması sonucu çareyi kentlere göç etmekte bulan insanların yaşadıkları sıkıntıları bir nebze olsun çözülebileceğine olan inançları yüksekti. Fakat sayısı gittikçe artan kırsal kökenli insanlara kentlerde sunulan iş imkânları artık yetmiyordu. Ekonomik yapının etkisi ile oluşan gergin hava, toplumun önemli bir kesimini vatan topraklarını terk etmeye sürüklemiştir. "*İnsanın bulunduğu yerleşik yeri terk etme*

³ Bilhan Doyuran Kartal, *Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları*, Eskişehir 2006, s.107.

kararı, çoğunlukla sosyoekonomik durumlardan veya bulunulan ülkenin politik koşullarından kaynaklanır.”⁴

Yurtdışına işçi göçünün bir nevi ön hazırlık evresini oluşturan iç göç, nedenleri ve sonuçları itibariyle önemli gelişmeleri bünyesinde barındırmaktadır. *“İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye’de kırsal alanda yapısal bir dönüşüm yaşandığı ve bu dönüşüme paralel olarak kırsal alandan şehirlere göçün arttığı ve şehirleşmenin hızlandığı bilinen bir olgudur.”⁵* Bu olgunun ortaya çıkışında, Türkiye’de nüfus artışının hızlanması ve makinalı tarıma geçişin büyük payı olduğu söylenebilir. *“Türkiye’de Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan, özellikle çok partili dönemde hız kazanan kırdan şehre göç ve sanayileşme olgusu, geleneksel sosyokültürel sistemdeki çözülme sürecine güçlü bir ivme kazandırmıştır.”⁶* Çok geniş kapsamlı olan göç olgusu sadece ekonomik alışkanlıklar üzerinde değil aynı zamanda Türk toplumunun kültürel yaşamında da önemli yenileşmelerin kaynağını oluşturmuştur.⁷

Halkın büyük bir bölümünün tarım ve hayvancılıkla uğraştığı Tarım Toplumundan, Sanayi Toplumuna ve daha ilerisi olan Bilgi Toplumuna geçiş esasen asırlar içinde oluşabilecek bir gelişmedir. Fakat Türkiye, cumhuriyet dönemindeki reformlarla bu süreci kısaltmaya, bir manada “Çağlar üzerinden sıçramaya” çalışmıştır. İşte bu süreç Türkiye’de düzensiz şehirleşmelere, toprak dağılımının iyice bozulmasına, kültürel yozlaşmaya ve devletin çok önemli kaynaklarının da israf edilmesine yol açmıştır.⁸

Tarımdaki hızlı makineleşme önemli toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi kırsal kesimde tarımsal üretimdeki verimliliğin artışında ortaya çıkmıştır. İkinci olarak ise tarımda makinalaşma kırsal kesimde iş gücü fazlalığını ortaya çıkarmıştır. İnsan emeğine olan gereksinimin giderek azalması kırsal kesimden kentlere doğru ilk büyük göç dalgasını başlatmıştır. Toplumsal, ekonomik ve

⁴ Onur Bilge Kula, *Almanya’da Türk Kültürü Çok kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim*, (Çev. Aytekin Keskin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.104.

⁵ İlhan Tekeli, *Göç Ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, s. 68.

⁶ Erdinç Yazıcı, “Yirminci Yüzyılda Gelenekten Moderniteye Türk Sosyokültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), Ankara 2002, s. 223.

⁷ Nermin Abadan -Unat, *Batı Almanya’daki Türk İşçiler ve sorunları*, Ankara 1964, s.14.

⁸ Durmuş Yılmaz, “1923’ten Günümüze Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Karşılaşılan Yapısal Engeller”, (Yay. Haz.) Murat Kılıç, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi 22–24 Ekim 2008, Isparta 2008, s. 23.

siyasal nedenlerden kaynaklanan iç göç hareketleri daha çok o ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden daha gelişmiş bölge ve kentlerine doğru olmuştur.

Modernleşme adı altında yaşanan değişim süreci, Türkiye'de kültürel anlamda geleneksel yapıların çözülmelerine yol açmıştır. Bununla birlikte, sosyokültürel açıdan, Türkiye toplumu, yeni alışkanlıklar, tutumlar ve davranış tarzları da geliştirmiş ve geliştirmektedir. Daha bilimsel bir ifadeyle, kültürlenme-kültürleşme süreçlerinin iç içe geçmesiyle, Türkiye toplumu, yeni bir kültürel yapıya doğru sürekli bir değişim arz etmektedir.⁹

*“Bir yandan Avrupa ülkelerinin sunduğu iş, sosyal olanaklar ve yüksek gelir gibi çekici faktörler, diğer yandan da Türkiye’deki işsizlik, yoksulluk, düşük gelir ve sosyal olanakların yetersizliği gibi itici faktörler milyonlarca insanı toprağından sökerek uluslararası göçe zorlamıştır.”*¹⁰ İşgücü göçünü ortaya çıkaran bu ekonomik koşulların yanında Türkiye’nin içinde bulunduğu toplumsal, siyasal koşullar da vardır:

Türkiye’deki 27 Mayıs 1960 askeri darbe sonrası kurulan askeri hükümet, ülkeyi modernleşme politikası kapsamında ihtiyaç fazlası işgücünü süreli olarak yurtdışına göndererek, bir yandan iş piyasasının yükünü hafifletmeyi, diğer taraftan acilen gereksinim duyulan dövizin Türkiye’ye aktarılmasını ve ileride yurda kesin dönüş yapacak kalifiye elemanların getirecekleri deneyim ve teknik bilgi birikimiyle ülkenin çağdaş ekonomik gelişimini teşvik amacını gütmektedir.¹¹

Türk dış göçünün Avrupa’ya yönelişinde birey kadar devletin de istekli olduğu anlaşılmaktadır. Dış göçten sayısız yararlar uman Türkiye, ilk kez resmi olarak 30 Ekim 1961 tarihinde önce Almanya daha sonra da diğer Batı Avrupa ülkeleriyle yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde dış göç hareketini başlatmıştır. İnsanlar altmışlı yıllarda başlayan dışgöçü sevinçle karşılıyorlardı. Çünkü Avrupa’ya göç yeni bir ekmek kapısı demektir.¹² Almanya’ya işçi olarak gidenlerin büyük çoğunluğu kırsal kökenli, eğitim düzeyi oldukça düşük insanlardı. Avrupa’da endüstrileşme, modernleşme ve kent kültürü ile yoğun bir etkileşim ortamına giren bu iş sürgünleri, bu süreçte psikolojik, sosyal ve kültürel yönlü birçok problemle karşı karşıya kalmışlardır.

⁹ Bozkurt Güvenç, *Kültürün Abc’si*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 86-87.

¹⁰ Kadir Canatan, *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1990, s. 13-14.

¹¹ Milazım Koçtürk, (Temmuz-Ağustos 2008), “Almanya’ya Göçün Tarihi”, *Die Gaste*, (2), Erişim Tarihi: 25. 04. 2013, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.htm>.

¹² Canatan, s. 15.

Türk dış göç olgusunun, “göçmenlerin göç öncesi yaşadıkları toplum ile göç sürecinde bulundukları toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel yapılarını etkilemesi ve değişime uğratması kaçınılmazdır.”¹³ Henüz geleneksel değerleri bünyesinde barındıran Türk toplumu, farklı sosyokültürel dokular taşıdığı için modern sanayi toplumuna ayak uydurmakta zorluk çekmiştir. Başlangıçta bu ilk göçmenlerin amacı, biraz para kazandıktan sonra memleketlerine geri dönmektir. Fakat daha sonra, “Almanya’daki yaşam gerçekleri Türkleri geçici birer misafir işçi olmaktan çıkarmış, yaşamlarını ve geleceklerini bu ülkede planlayan insanlar haline dönüştürmüştür.”¹⁴ Türk göçmen işçilerinin konuk işçilikten kalıcı göçmenliğe geçme eğilimi göstermelerinde bir başka etkenin 1970’li yılların başında ortaya çıkan aile birleşimi ve yeni doğumların olduğu söylenebilir. Aile birleşimi yoluyla göçmenler çocuklarına Avrupa ülkelerin de daha iyi bir eğitim ve gelecek sunacaklarına inanıyorlardı. Bu sebeple kalıcı yerleşimi seçiyorlardı. Onlar için Türkiye sadece tatil yapılan bir ülkedir.

Yurt dışına göç ile ilgili olarak, 1960’lı yılların başlarında, Türkiye’de yaşadıkları “ekonomik sorunları” aşabilmek amacıyla, geçici bir süre için “ekmeğini yurt dışında kazanma”ya gidenlerin, aradan geçen süre içinde yurt dışında kalıcı olmaları söz konusudur.¹⁵ “Başta Federal Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde yerleşik bir Türk nüfus kitlesinin oluşumu, işgücü göçünü ekonomik boyutu ağır basan bir süreç olmaktan çıkarmış, sosyal ve kültürel boyutları öne çıkan bir olguya dönüştürmüştür.”¹⁶ Batı Avrupa’da kalıcı yerleşim, Türklerin sosyokültürel yapısında birçok değişikliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Almanya’daki Türklerin kuşaklar itibariyle farklılıklar göstermesi bunların başında gelmektedir. Bugün Almanya’da yaşayan Türk topluluğu üç kuşaktan meydana gelmektedir:

İlk kuşak göçmenler için temel motivasyon, kültürel değil, iktisadidir ve onların amacı, para kazanıp, doğdukları ülkelere geri dönmektir. Bu nedenle de entegrasyon, kimlik ya da kültürel tanınma onlar için bir sorun haline gelmemiş veya getirilmemiştir. Kimlik ve entegrasyon sorunlarının en yoğun

¹³ Bilhan Doyuran Kartal, s. 10.

¹⁴ Erkan Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 68.

¹⁵ İsmail Altıntaş, *Dış göç ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2008, s. 88.

¹⁶ Musa Taşdelen, “Batı Avrupa Türklerinin Kültürel Kimliği: Kimliğin Yeniden İnşası Ya da İki – Kimliklilik”, *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Yurtdışında çalışan Türkler ve Kültürel Değişim Sektör Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 120.

hissedildiği kuşakların, ikinci ve üçüncü kuşaklar olduğu görülmüştür. Ancak bu kuşakların aile yapıları (ailelerinin eğitimsel, ekonomik durumları, sosyal statüleri) ve ilişkilerini yürüttükleri sosyal ortamlar, gruplar vb. değişkenlere göre kimlik ve entegrasyon düzeylerinde farklılaşmaların gözlenebileceği mümkündür.¹⁷

İkinci kuşak içindeki Türkler, kendilerini içinde yaşadıkları Alman toplumu ile bütünleşme konusunda daha elverişli konumda görmektedir. Bunun nedeni olarak da, *“Almancayı daha iyi konuşabilme, basın-yayın organlarını bu dilde takip edebilme, az ya da çok Almanya’da eğitim görmüş olma, Almanlarla daha fazla ilişki içinde olma ya da buna daha fazla istek duyma gibi faktörler üzerinde durulmaktadır.”*¹⁸ Evde Türkiye’yi okulda Almanya’yı yaşayan bu kuşağın, *“ailede verilen değerlerle, dışarıda mücadele ettikleri kültür arasında oldukça büyük sorunlar yaşadıkları, kimliksel aidiyetleri konusunda kararsız kaldıkları görülmüştür.”*¹⁹ Kendilerini ne Alman ne de Türk toplumuna ait hissetmektedirler. İki toplum arasında gidip gelen bu göçmenleri tanımlamak için Robert Park’ın “Marjinal İnsan “ kavramı kullanılabilir. *“Marjinal kişi, iki farklı kültürde yaşayan ve iki farklı kültürü paylaşan kişi demektir. Bir başka deyişle, marjinallik iki ya da daha fazla dünyada, bunlardan hiçbirisinin tam bir parçası olmadan var olmak demektir.”*²⁰ Bu nedenle evdeki geleneksel yapıyla, dışarıdaki modern dünyanın davranış kalıpları arasında sıkışıp kalan ikinci kuşak Türkler için tam yerinde bir kavram olduğu söylenebilir. İki kültür arasında kalan göçmen işçiler, kültürel şoka maruz kalmakla birlikte yaşadıkları toplumda kendine yer edinebilmede güçlük yaşamışlardır.

Federal Almanya’da, başka bir dünyaya ait, Avrupa dışı kültüre sahip yabancı bir grup olarak damgalanan Türkler, toplumsal kabul eksikliğinin sıkıntısını her zaman çekmişlerdir. Türklerin ve diğer göçmenlerin, göç edilen toplumla ilişki kurmaktan kaçınarak kendi kabuğuna çekilmek şeklinde gözlenen getto tipi hayat tarzını tercihlerinde, istikrarlı bir

¹⁷ Perşembe, s. 20.

¹⁸ H. Hale Künüçen ve Nuray Hilal Ateş, “Fatih Akın’ın Filmlerinde Kadının Sunum Biçimi”, Erişim Tarihi:02.04.2013, http://cws.emu.edu.tr/en/conferences/2nd_int/pdf/H.HALE%20KUNUCEN%20&%20NURAY%20H.%20ATES.pdf.

¹⁹ Perşembe, s. 81.

²⁰ H.R. Lauer, *Perapectires On Social Change*, Sec. Print, U.S.A, 1974 içinde: Mahmut Tezcan, *Dış Göç ve Eğitim*, Anı Yayıncılık, Ankara 2000, s. 7.

statüye özlemin telafisi ve kimliğin tanınması isteğinin büyük payı vardır.²¹

Üçüncü kuşak içindeki Türkler ise her iki toplumla barışıktır. Almanya’da doğup büyüyen bu kuşak, bir taraftan yaşadığı ülkeye, diğer taraftan babalarının anavatanına bağlılık hisseden iki vatanlı iki kimlikli bir kuşak olarak nitelendirilmektedir. Üçüncü kuşak göçmenler, yabancı kültürü bir problem olarak görmek ve onu kendi kültürüyle karşılaştırmak yerine her iki kültürdeki farklılıkların uyumuna dikkatini verirler. Kendi kültür ve gelenekleri ile Alman toplumunun yaşam biçimi arasında bir denge kurabilme yoluna giderler. Her iki kültürü özümseyen bu kuşak, kendine özgü bir kültür, hatta bir dil oluşturmuştu. Almancayla Türkçenin karışımından doğan ve “Kanak Sprak” denilen bu dil, bize göçmenlerin ikili bir yaşamı yavaş yavaş kanıksadıklarını göstermektedir.²²

Türk göçmenlerin Federal Almanya’ya geliş tarihlerindeki değişik dönemlere baktığımızda, kuşaklar arasındaki farklı yaşam deneyimleri göze çarpmaktadır:

1960’lı ve 1970’li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin kaygı ve söylemler geliştirmişken, 80’li yıllarda ikinci kuşak, daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretmiştir. Öte yandan özellikle 90’lı yılların sonlarından itibaren üçüncü kuşak daha çok kültürel nitelikte diyaloga, farklılığa, hoşgörüyeye ve çok kültürlülüğe ilişkin söylemler üretmeye ağırlık vermiştir.²³

Toplumsallaşma sürecinde farklı dil, din, ırk ve kültüre sahip olan göçmenlerin, Batı toplumunun yaşam tarzıyla karşılaştığında problem yaşamaları kaçınılmazdır. İşsizlik, dışlanmışlık ve kendi kültürden farklı bir toplumsal yaşamla yüz yüze gelen bu üç kuşağın, içinde bulundukları toplumların kültürlerine farklı biçimlerde tepkide bulunduklarını söylemekte fayda vardır:

Bir grup giderek kendi toplumuna yabancılaşıp kimlik bunalımı ve kozmopolit bir kültür içinde eriyip giderken, bir diğer grup kendi kültürel değer ve kimliklerini koruyarak toplumda yer edinebilmenin mücadelesini vermektedir. Özellikle Üçüncü kuşak Türkler orada doğup büyüdüğü için orası ile bütünleşmiştir.²⁴

²¹ Perşembe, s. 78.

²² Semran Cengiz, “Göç, Kimlik ve Edebiyat”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2 (3), 2010, s. 189.

²³ Ayhan Kaya, Ferhat Kentel, *Euro –Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü Engel mi?* Almanya Türkleri ve Fransa Türkleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, Mayıs 2005, s. 126.

²⁴ Perşembe, s. 87.

Görüldüğü gibi işçi göçünün bireyler açısından psikolojik, sosyal, kültürel olarak nitelendirilebilecek birçok yönü bulunmaktadır. Son zamanlarda Avrupa’da yaşayan Türk göçmenleri tanımlamak için “Euro-Türk” gibi bazı yapay kimlik etiketleri kullanılmıştır. Ulus ötesi alanda kimlikler sadece kültürel bazda değil, farklı siyasal ve ekonomik temellerde de şekillenmiştir. Türkiye’de Almancı, Almanya’da misafir işçi (Gastarbeiter), yabancı (Ausländer) ve Mitbürger olarak adlandırılan Türkler sürekli “öteki” olarak görülür.²⁵ Hem anavatanda hem de diasporada, göçmenlerin kimliklerine ve varoluşlarına ilişkin önyargılı bir algının egemen olduğuna şahit olunmaktadır. Yurtdışındaki Türklerin çeşitli adlandırmalarla ötekileştirmeye maruz kalması, kim olduğundan kuşku duymaya başlayan birey açısından toplumsal hayatla bütünleşmede ciddi anlamda sorunlara neden olmaktadır. Bu bağlamda anavatandan uzak diyarlarda yaşayan göçmenlerin çektiği sıkıntılara tercüman olmak adına “göçmen yazını” denilen yeni bir yazın türü ortaya çıktı. Kuruyazıcı oluşan bu yazını “*göçmenler, kendi kültür ve geleneklerine sıkı sıkıya sarılmış ama bir yandan da içlerinde bu yabancı yaşantıları ifade etme, yeni olan bu sosyokültürel çevreyle yazınsal anlamda da yüzleşme isteği oluşmuştur*”²⁶ şeklinde açıklar.

Bu çalışmada, Selim Özdoğan’ın “Die Tochter des Schmieds” (Demircinin Kızı) adlı romanında umuda yolculuğa çıkışı hazırlayan sosyokültürel sebepleri incelemeyi ve gözler önüne sermeyi amaçladık. Avrupa’da yabancı olarak damgalanan Türklerin geçmişine geri dönmek ve kültürel kimliklerini sorgulamak da bu amaç doğrultusunda gerçekleştirmek istediğimiz konular içerisinde.

Bilimsel bir araştırmada elde edilen verilerin belli bir sistem bütünlüğünde analiz edilmesi, yorumlanması ve yayımlanması esastır. Bu işlem hiç şüphesiz ki bir yöntem izlenerek gerçekleştirilir. Biz bu çalışmamızda ortaya koyduğumuz teoriye bağlı olarak objektif yorum ve çıkarsama amaçladık. Bu doğrultuda hareket noktası olarak metni belirledik ve metne bağlı (Werkimmanent) yöntem izledik. Bunun yanı sıra yapıtta yazarın hayatından izler tespit ettiğimiz için kısmen de otobiyografik yöntem uyguladık.

²⁵ Erdoğan Gedik, “Almancı Kimliğinin Farklı Algılanışları” [Bildiri], *1. Uluslararası Antropoloji Kongresi: 25-27 Mayıs 2007, İstanbul 2007*.

²⁶ Nilüfer Kuruyazıcı, “Stand und Perspektiven der türkischen Migrantenliteratur unter dem Aspekt des, Fremden in der deutschsprachigen Literatur” in: Iwasaki Eijiro, “Begegnung mit dem „Fremden“, Grenzen Traditionen-Vergleiche”, *Akten des VII. internationalen Germanisten Kongress*, Iudicium Verlag, München 1990, s. 93.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMINA VE GÖÇMEN YAZININA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. KAVRAM OLARAK “GÖÇ”

Yaşadığı ortamda var olan hayat şartlarının değişmesi ya da yetersiz olmasından dolayı insanoğlu, kaçınılmaz olarak bir sosyal hareketlilik sürecine girmeye kendini yakın hissetmektedir. Sosyal bir hareket olarak nitelendirilen göç, en geniş anlamıyla şu şekilde tanımlanabilir: *“Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.”*²⁷ Kavram olarak bünyesinde çok farklı anlamlar taşıyan bu toplumsal olay, nedenleri ve sonuçları itibarıyla insanların ve toplumların bilincinde derin izler bırakır. Tarihin her devrinde değişen siyasal, toplumsal ve çevresel faktörlerle birlikte yaşam koşullarındaki değişmelere paralel olarak çeşitli göçler meydana gelmiştir. İlk büyük kitlesel göç hareketi olarak hafızalara kazınan Kavimler Göçü’nün (Völkerwanderung), Türk, Avrupa ve dünya tarihi açısından önem teşkil eden sonuçları vardır. Günümüz Avrupa devletlerinin temellerini atan bu tarihi olay. Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Almanlar başta olmak üzere bugünkü Avrupa milletlerinin oluşmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Tüm dünyayı yarattığı etkilerle her açıdan önemli değişimlere sürükleyen göç olgusunun, güncelliğini her zaman korumaya devam ettiği yüzyıllardır yaşanan göç hareketleriyle kendini ispat etmektedir. Değişen zamanla birlikte kavram olarak genişleyen ve farklı boyutlar kazanan göç kelimesinin Almanca karşılığı genellikle *Migration* olarak verilir. Alman dilinin en iyi sözlüklerinden biri olarak görülen Duden’de, *“İnsanların farklı bir ülkeye, bölgeye ve yöreye gitmesi, yaşadığı yeri terk etmesi”*²⁸ anlamına gelir. Bir başka Almanca yayımlanan sözlük ansiklopedisi *Der*

²⁷ Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s.13.

²⁸ Duden, *Das Bedeutung-Wörterbuch 10*, Bibliographisches Institut, Mannheim, Zurich, 4. Auflage, 2010, s. 64.

Brockhaus'ta, “Bir bölgeden diğer bir bölgeye yapılan mekan değişikliği, bölgesel ve sosyal hareketlilik”²⁹ olarak tanımlanır.

Gönüllü veya zorunlu sebeplere dayalı olarak gerçekleştirilen göç hareketleri, toplumların dönüşmesi ve farklılaşması açısından coğrafya, antropoloji, siyaset, ekonomi, demografi, psikoloji, sosyoloji gibi pek çok bilimin de uğraşı alanına girmektedir. Göç kavramının Sosyal bilimciler tarafından yapılan birçok tanım vardır: Özer’e göre göç, “coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir.”³⁰ Göç sonucunda yaşanan nüfus hareketlerinin göç edilen ülkenin sosyokültürel yapısını etkilemesi kaçınılmazdır. Toplumsal değişimin en önemli göstergelerinden biri olarak sayılan bu kitlesel hareket, göç edenlerin hayatlarında köklü değişikliklere neden olmaktadır. İçinde yaşanan fiziki ve sosyal çevrenin değişmesiyle göçmen, uyum sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Günay da bu noktaya dikkat çekmek ister: “İnsan topluluklarında çok eski zamanlardan beri ortaya çıkan oldukça karakteristik ve tipik bir toplumsal fenomen olup, toplum yapısı, yaşayışı ve kültürü çok önemli değişim ve dönüşümlere ve bunların beraberinde getirdiği etkileşim ve uyum süreçlerine maruz kalmaktadır.”³¹ Tam anlamıyla toplumsal bir hareket olan göç konusunda araştırmacıların yaptığı tanımlamalar çoğunlukla birbirleriyle örtüşmektedir.

Bu olgunun en önemli boyutu doğal olarak mekânsal ilişkide karşımıza çıkmaktadır. Karpat’a göre, “asıl yerinden, ulaşılacak istenen yere harekettir.”³² Ozankaya’ya göre göçü, “bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri”³³ olarak tanımlamak mümkündür. En kısa şekliyle “bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri”³⁴ olarak tanımlanan göç olgusu, bünyesinde başka birçok kavramı

²⁹ Der Grosse Brockhaus. Kompaktausgabe 18. Auflage in 26. Bänden, F.A.Brockhaus GmbH, Wiesbaden, 1984, Band 14, s. 261.

³⁰ İnan Özer, *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa 2004, s. 11.

³¹ Ünver Günay, *Göç Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği*, Bilimname, Kayseri 2003, s. 35.

³² Kemal Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 71.

³³ Özer Ozankaya, *Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Cem Yayınları, İstanbul 1995, s. 56.

³⁴ Ozankaya, s. 62.

barındırmaktadır. “Göç olgusu dinamik karakteri itibariyle, sosyokültürel değişme kavramını çağrıştırmaktadır.”³⁵ Bu süreçte insanın sadece yaşadığı mekân değişmez aynı zamanda temel değerleri, sahip olduğu kültürel özellikleri, yaşam koşulları, beklentileri ve tutumları da öncekine göre büyük oranda değişmektedir. Yeni bir kültür ve yaşam tarzıyla karşı karşıya gelen bireyin içine girdiği ortama ayak uydurmada sorunlar yaşaması kaçınılmazdır. “Göç süreci içinde farklı kültürler, sosyal katmanlar, insanlar karşı karşıya geliyor ve beraberinde birçok çatışma ve sorunlar görülebiliyor. Bu bakımdan göç olayı sadece nedenleriyle değil, sonuçlarıyla da üzerinde durulması gerekli çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir.”³⁶ Kişinin yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da doğal, ekonomik, siyasal vb. zorluklar sonucunda yaşadığı toplumu değiştirmesi olayına verilen genel bir isimdir. Bireylerin doğdukları yerleri, özümstedikleri kültürü, akrabalarını ve değer verdikleri birçok şeyi bırakarak yeni ufuklara doğru yürüyüş süreci olan göç; “toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkiler.”³⁷ Göçmenler iki farklı toplumun buluşma noktasında yer aldığı için sadece göç eden kişi değil, her iki toplumun da bu süreçte değişim yaşadığını söylemekte fayda vardır. “Göçün meydana getirdiği ilişkilerle birlikte yeni sosyal yapılar ve ulus aşırı alanlar oluşmuştur.”³⁸

Sosyolojik boyutuyla ele alınan göç tanımlamalarına bakıldığında, fiziksel hareketlilikten başka anlamlar çağrıştırdığı görülmektedir. Castles’e göre göç, geldikleri ülkenin dışında uzun süreli ya da kalıcı yaşamayı seçen insanları ifade eder.³⁹ Elias Scotson’a göre bir gruba ait olmanın değişikliğidir, fiziksel olarak bir yerden diğer bir yere hareket etmeden öte, göçün bir toplumdan başka bir topluma yapıldığına işaret

³⁵ Perşembe, s. 23.

³⁶ Canatan, s. 17.

³⁷ Stephen Castles, J. Mark Miller, *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 29.

³⁸ Andrea Harmsen, *Globalisierung und lokale Kultur: eine ethnologische Betrachtung*, Hamburg Lit Verlag, 1999, s. 33-34 içinde: Yasemin Özbek, “Misafir İşçiden Alman Türkler’e Almanya’ya Emek Göçünün Tarihi” ss. 13-25 içinde: Ülkü Sözbir Fındıkçıoğlu, E. Zeynep Güler, *Almanya’ya Emek Göçü. Bir Bavul, Umut ve Hayalleriyle Çıktılar Yola*, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012.

³⁹ Stephen Castles, J. Mark Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Guilford Press, New York, 1993, s. 1 in: Annette Treibel, *Migration in modernen Gesellschaften, Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht*, 2. Auflage, Juventa Verlag, München 1999, s. 19.

eder.⁴⁰ Eisenstadt da göçe sosyal açıdan yaklaşmış ve göçü bireyin ya da bir grubun bir toplumdan diğer bir topluma geçişi olduğuna dikkat çekmiştir.⁴¹

Göç, temelde modernitenin ürettiği bir kavramdır. Modern dünyada değişen yaşam koşulları insanları yaşadıkları topraklardan sökerek, dilini, kültürünü, yaşam tarzını bilmedikleri ülkelere göç etmeye zorlamıştır. Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi* adlı kitabında göçün sosyokültürel boyutuyla ilgili şu açıklamalarda bulunur:

Göçün yarattığı değişimler kimilerince “modern olmanın” şartı gibi görülürken, kimilerince de “geleneksel hayatın bozulması”, “kırdan gelen göçmenlerden kaynaklanan kentsel kültürün yozlaşması”, “iki kültür arasında sıkışıp ne köylü ne de kentli olunamaması” olarak değerlendirilmektedir. Bazılarınca da göç sonucu oluşan yeni durum, gelenekselliğin ve modernliğin melezleşmesidir.⁴²

Gelenek ve modernlik arasında gelgitlerin yaşandığı bir dönemde göçmenliğe göz kırpan insanlar, büyük hayallerle çıktıkları yolda benliğini kaybetme sorunuyla karşı karşıya gelebilirler. Vatanı terk edişle birlikte gelen yeniliklere uyum sağlayabilmek ve alışabilmek oldukça zaman isteyen bir süreçtir. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde karşılaştıkları yabancı kültür sonucunda ister istemez yaşam tarzlarında değişimler kendini hissettirmeye başlar ve yaşadıkları bu durum onları melez bir kimliğe sahip olmaya doğru sürükler.

⁴⁰ Norbert Elias, John L. Scotson, *Etablierte und Außenseiter*. Frankfurt am Main, Suhrkamp. 1990, s.229 in: Annette Treibel, *Migration in modernen Gesellschaften, Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht*, 2. Auflage, Juventa Verlag, München 1999, s. 19.

⁴¹ S.N. Eisenstadt, *The Absorption of Immigrants*, Routledge and Kegan Paul, London, 1954, s.1. In: Georg Kneer, “Migration und Gesellschaft” ss. 150-159, in: Georg Kneer, Armin Nassehi, Klaus Kraemer, *Spezielle Soziologien*, Lit Verlag, Hamburg 1995.

⁴² Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2008, s. 106.

1.2. GÖÇMEN YAZINI

Tarih boyunca insanlar çeşitli sebeplerle doğup büyüdüğü toprakları terk ederek başka yörelere, bölgelere, ülkelere göç etme ihtiyacı hissetmişlerdir. İç ve dış göç şeklinde gerçekleşen bu hareket, göç eden kişilerin hayatlarında derin izler bırakır. Göçmenliği bizzat yaşamış bu insanlar, göç süreci boyunca yaşadıkları sorunları anlatabilmek ve seslerini duyurabilmek için edebi faaliyetlerde bulunmayı kendilerine yol edinirler. Kökenleri değişik milliyetlere dayanan insanlar, kendi sorunlarını, çatışmalarını, gözlemlerini, deneyim ve izlenimlerini daha doğrusu Alman toplumundaki yaşamlarını kendilerine özgü bir duyarlılık, duygusallık, coşku ve hayal gücüyle dile getirdikleri bir Göçmen Yazını (Migrantenliteratur) oluştururlar.⁴³ Bu vasıta ile, dünyanın birçok yerinden Avrupa'ya uzanan bu yolculukta yaşam mücadelesi veren insanların ciddi boyutta sorunlar yaşadığına tanıklık edilmiştir. Bugün Avrupa'da Anadolu'nun ekmeği ve suyuyla büyüyen binlerce göçmen Türk işçisi var. Anadolu'nun bağrından kopup gelen bu Türk işçiler, ekmek parası kazanma amacıyla Almanya'ya doğru çıktıkları meşakkatli yolda çektikleri sıkıntıları yazarak anlatırlar. Yazdıklarıyla bütün dikkatleri üzerine çekmeye başaran bu birinci kuşak için Almanya'daki Göçmen Türk Yazınının temelini attığı söylenebilir. Toplumsal ve doğal bir gerçeklik olan göç olgusuyla filizlenen bu yazınının o günden bugüne nasıl bir gelişim gösterdiği, ele aldığı konuları ve yazarları açısından önem taşıdığı kanısındayız. İlk olarak yazının doğuşunu ortaya çıkan ve yazarları yazmaya iten sebeplere kısaca değinmek istiyoruz.

1960'larda başlayan Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü olayının, yeni bir yazının doğuşuna zemin hazırladığı yadsınamaz bir gerçektir. *“Almanya'ya işçi olarak giden insanlar, maddi durumlarını düzelttikten sonra ülkelerine geri dönme düşüncelerini gerçekleştirmez, kısa bir zaman sonra da karşı karşıya kaldıkları sorunları dile getirmek, tutsak oldukları kapalılığı ve suskunluğu aşabilmek amacıyla, konuşmaya ve yazmaya başlarlar.”*⁴⁴ Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılardan kurtuluş için Almanya'yı bir umut kapısı olarak gören bu insanlar, ilk olarak yabancı olmanın getirdiği sorunları kaleme aldılar.

⁴³ Dursun Zengin, “Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40 (3-4), Ankara 2000, s. 105.

⁴⁴ Gürsel Uyanık, “Tartışmaların Odağında Yer Alan Bir Yazın: Göçmen Yazını”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(22), Erzurum 2003, s. 113.

Yabancılar yeni geldikleri, dilini, kültürünü, yaşam koşullarını, hukuki düzenini, ekonomik, politik yapısını, bilmedikleri bir ülkede o güne değin hiç karşılaşmadıkları yeni sorunlarla karşılaştılar, bunlara beraberlerinde getirdikleri kendi kültürel, ekonomik sorunları da eklendi. Böylece birçok yazar, yaşadıkları bu sorunları yazıya aktarıp, tarihsel gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürerek, varolanı doğrudan metinlere yansıttılar.⁴⁵

Göçmen Türk işçilerini yazmaya iten bir başka etkenin, 70’li yıllarda Almanya’da kendini göstermeye başlayan yabancı düşmanlığı olduğu söylenebilir. Göçmenlerin toplumsal yaşamın her alanında kendini hissettirmesi yerli halkın olumsuz tepkileriyle karşılaşır. Bu durum Avrupa’da kısa zamanda büyüyerek yabancı düşmanlığına dönüşür.

Bir edebiyat eleştirmeni ve aynı zamanda bir sosyal psikolog olan Hamm, Türklerin 70’li yıllarda kaleme sarılmalarını o tarihlerde gelişen sosyal olaylar çerçevesinde ele almakla beraber, psikolojik kaynaklı olduğunu belirtir. Hamm, yazarların içinde bulundukları ruhsal sıkıntılarını, dışarıda vatandaşlarının maruz kaldığı sosyal sorunlar örtüsü içinde dile getirdiğinin altını çizer.⁴⁶

Göçmenlerin Almanya’yı kendi yurtları olarak görmeye başlaması ile birlikte, zaman içinde bu yeni edebiyatın konularında değişmeler meydana gelir:

80’li yıllarda, Almanya’daki sosyo- ekonomik koşulların değişmesi, yabancıların çocuklarının büyüyerek ya da Almanya’ya okumak vb. nedenlerle giden genç kuşakların yetişmesiyle, yazınsal yapıtların içeriği değişmeye ve yabancı işçilerin sorunları daha az kaleme alınır olmaya başlandı. Yazarların kaleme aldıkları metinlerde artık içinde yaşadıkları toplumun çelişkilerini, ana dillerinin ve gerçek yurtlarının hangisi olduğu, köklerinin nereye uzandığı, anne ve babalarıyla kendi aralarındaki farklılıklar ve kimlik sorunlarını dile getirdiler.⁴⁷

70-80’li yıllarda biz kimiz, neden buradayız gibi sorulara yanıt aranırken, 90’lı yılların sonuna doğru yazarların kendileri ön plana çıkmıştır, ben kimim, neden

⁴⁵ Meral Oraliş, “Gurbeti Vatan Edenler” ss.35-50 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

⁴⁶ Horst Hamm, *Fremdgegangen-Freigeschrieben, Eine Einführung in die deutschsprachige Gastarbeiterliteratur*, Köhnehaufen&Neumann, Würzburg, 1988, s.97 içinde: Sabri Eyigün, *Barbara Frischmuth ve Alev Tekinay’ın Eserlerinde Sosyal ve Kültürel Değişmelerin İzleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995. s. 43.

⁴⁷ Oraliş, ss. 35-50.

buradayım sorularına yanıt aranmıştır.⁴⁸ Dolayısıyla bu yeni yazının başlangıçta kendisini var eden yerel değerlerin bir ifadesiyken, zamanla bu kimliğinin kabuk değiştirdiği ve ikili bir çehreye büründüğü söylenilebilir.⁴⁹

Almanya’da yaşayan yabancıların ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunları yazın alanına taşınırken birçok yazar, edebi dil olarak Almancayı seçmiştir. Aslında bütün göçmen toplulukların anlayabileceği bir dil olma düşüncesiyle anadillerini değil de Almancayı kullanmışlardır. Kültürlerarası yazın üzerine çok sayıda araştırmalar yapan edebiyat bilimcisi Gino Chiellino’ya göre,

onları Almanca yazmaya iten en önemli neden, yaşadıkları sorunları Alman toplumunun anlayabileceği bir dil ve anlatım biçimiyle ortaya koyabilme istekleridir. Bu isteğe bağlı olarak, Almanya’da kalma sürelerinin uzamasıyla Almanca’yı kullanma yetilerinin giderek artmış olmasına da işaret eden Chiellino, ikinci kuşak yazarların Almanca’yı anadillerinden daha iyi kullandıklarını da belirtir.⁵⁰

Bir başka açıdan bakıldığında ise Türk yazarlar arasında yabancı bir ülkede belirli bir statü elde edebilme, onlara varlıklarını kabul ettirebilme, kendi kültürlerini ve dillerini sürdürebilme suretiyle yapıtlarını anadilde yazma eğilimi de gözlemlenmektedir. Almanya’daki Türk Göçmen Yazınının öncülerinden biri sayılan Aras Ören bu konudaki fikirlerini şu cümlelerle dile getirir:

Biz tam şu noktada duruyoruz. Ya bu toplum içinde kaybolup gideceğiz, birkaç nesil sonra geriye sadece ismimizin egzotik bir sesi kalacak... Ya da demokratik bulduğum, Biz burada yaşıyoruz, alman vatandaşları ile eşit haklara sahibiz dolayısıyla kültürümüz ve dilimizle de.⁵¹

Alman dilinde oluşan yazınsal yapıtların Alman yazın piyasasına girebilmesi hususunda yazarlar büyük çaba sarf etmişlerdir. Özellikle İtalyan kökenli göçmen yazar Franko Biondi, farklı ülkelere göçmen yazını içerisinde eser veren yazarları bir araya getirme düşüncesinden hareketle 1980 yılında diğer yabancı yazarlarla birlikte önce

⁴⁸ Sargut Şölçün, “Literatur der Türkischen Minderheit”, ss.135-153 in: Carmine Chiellino, *Interkulturelle Literatur in Deutschland*, Metzler Verlag, Stuttgart und Weimar, 2000.

⁴⁹ Cengiz, s.190.

⁵⁰ Gino Chiellino, *Literatur und Identität in der Fremde*, Augsburg, 1985, s.29 içinde: Gürsel Uyanık, “Tartışmaların Odağında Yer Alan Bir Yazın: Göçmen Yazını”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı:22, Erzurum 2003, s. 114.

⁵¹ Aras Ören in: Monika Frederking, *Schreiben gegen Vorurteile. Literatur türkischer Migranten in der Bundesrepublik Deutschland*, Express Edition, Berlin 1985, s. 40.

Reihe Südwind Gastarbeiterdeutsch (Güney Rüzgârı Dizisi Konuk İşçi Almancası) daha sonra da *Südwind Literatur* adıyla göçmen yazarlar için bir dizi antoloji çıkartmıştır.⁵² 80'li yıllarda yabancı yazarların yayımladığı bu antolojiler Göçmen Yazınının bir nevi yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bize Göçmen Yazınının nasıl bir gelişim gösterdiğine dair ipuçları vermektedir. Aralarında Habib Bektaş, Rafik Schami ve Jusuf Naoum, Suleman Taufiq gibi yazarların da bulunduğu bu grup hedeflerini şu şekilde belirtir:

Südwind Gastarbeiterdeutsch, konuk işçilerin, yazdıklarını kendilerinin ilk kez düzenli olarak yayımlama denemesidir. Dizinin amacı, bu dağınık, önem verilmeyen ve bastırılan yazını gün ışığına çıkarmaktır. Bu kültürel direniş önemlidir ve yapılmalıdır. Bu yazın Almanlarla konuk işçiler arasında bir kültür alışverişi sağlayacaktır.⁵³

Yabancı yazarları ve sanatçıları bir araya getiren bir başka önemli kuruluş Polynationaler Literatur – und Kunstverein (Poli-Kunst) da 1983'ten sonra çıkardığı yıllıklarda yabancı yazarların yapıtlarına ve deneme yazılarına yer verdi.⁵⁴ Yazın ve sanat dergisi olarak Alman yazın çevrelerinde baş gösteren bu yayın, Yabancıların ürettiği yazını ve sanatı daha geniş kitleye yayma amacıyla yola çıkmıştır. Alman toplumuna yabancıların kültürel kimliklerini tanıtmaya yolunda önemli görevler üstlenmiştir. Konuk işçi yazarların kurduğu bu dernekler, Alman dilinin farklı kültürel kökenden insanlar arasında birliktelik duygusu uyandırdığına kanıt gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde Ararat Verlag, Express Edition, Edition Con gibi bazı yayınevleri de Alman ve Türk okur kitlesi arasında kültürel iletişim kurma yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Göçmen Yazınının tarihsel gelişim sürecinde dikkat edilmesi gereken husus, *yazının yalnızca yabancıların yaşadıkları sorunlarla ilgilenmediği, aynı oranda karşılıklı kültür alışverişine de önem verdiğidir.*⁵⁵ Alman vatandaşlar ile Almanya'daki farklı dil kökenli insanlar arasında köprü kurmaya çalıştığını söylemekte fayda vardır.

⁵² Wilfried Barner, Helmut de Boor, Richard Newald, *Geschichte der Deutschen Literatur Von 1945 Bis Zur Gegenwart*, C.H.Beck Verlag, München 2006, s.1002.

⁵³ Nilüfer Kuruyazıcı, "Almanya'da oluşan yeni bir yazının tartışılması", ss. 3-24 içinde: Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Kırakuş, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

⁵⁴ Kuruyazıcı, ss. 3-24.

⁵⁵ Uyanık, s. 116.

Chiellino, Göçmen Yazınının ilk temellerinin günlük tarzında yazılan yazılardan ve röportajlardan oluştuğunu belirtir.⁵⁶ Bu bize göçmen kategorisinde yazan kişilerin, göç ettikleri yerde yaşadıkları sıkıntılardan günlük tutarak bir nebze olsun uzaklaşabildiklerine kanıt oluşturmaktadır. Şüphesiz Göçmen Yazınının doğuşuna zemin hazırlayan antolojiler de bu anlamda önemli bir yere sahiptir. Habib Bektaş, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı gibi Türk yazarlar da bu antolojilerde çıkan şiir ve öyküleri sayesinde adlarını duyurabilmiştir.⁵⁷

Almanya'daki Türk yazarların küçük dergi ve gazetelerde başlayan bu haykırışı, zaman içinde tüm Almanya'ya hızla yayılarak şiir, kısa öykü, roman türünde onlarca eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Alman toplumu ise kısa zamanda büyük kitlelere ulaşmayı başaran Göçmen Yazınına öncelikle bir "belge" niteliğiyle bakmıştır.⁵⁸ Bu bakış açısının ortaya çıkmasında bu yazını inceleyen bazı Alman eleştirmenlerin rolü büyüktür. Onlar göçmen yazarlarının çoğunun işçi olduğu varsayımından hareketle değerlendirmeler yapmaktadır. "*Walter Raitz, göçmen yazarların basit bir hayatın içinden geldiklerini öne sürerek, bunların günlük hayatın sıkıntılarından, zorluklarından, kendi güçsüzlüklerinden ve bütün bunlara bağlı olarak zamanlarının az olmasından dolayı güçlü bir kültür birikimine sahip olamayacaklarını öne sürer.*"⁵⁹ Bu bize Alman edebiyat eleştirmeleri arasında göçmen yazarların sadece işçi oldukları ve ürettiklerinin edebi bir değer taşımadıkları kanısının hakim olduğunu göstermektedir. Öte Yandan Almanya'da oluşan bu yazının Alman edebiyat dünyasına kültürel bir zenginlik kattığı görüşünü savunan eleştirmenlerin de var olduğu aşikârdır.

Alman dilbilimci ve edebiyat eleştirmeni Harald Weinrich, göçmen yazarların Alman edebiyatına kayda değer bir katkı sağladığını ileri sürer.⁶⁰ Ona göre göçmen

⁵⁶ Carmine Chiellino, *Interkulturelle Literatur in Deutschland*, Metzler Verlag, Stuttgart und Weimar, 2000, s. 63-69.

⁵⁷ Uyanık, s. 117.

⁵⁸ Gürsel Aytac, "Almanca Yazan Türklerin Artları, Eksileri" *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan, Ankara 1994, s. 177.

⁵⁹ Walter Raitz, *Muttersprache zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache* içinde: Sabri Eyigün, Barbara Frischmuth ve Alev Tekinay'ın *Eserlerinde Sosyal ve Kültürel Değişmelerin İzleri*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 149.

⁶⁰ Harald Weinrich, "Gastarbeiterliteratur in der Bundesrepublik Deutschland" *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 14 (56), 1984 ss.12-22 in: (Hrsg.) Karin Hoff, *Literatur der Migration – Migration der Literatur*, Peter Lang Verlag, Frankfurt 2008, s. 18.

yazının temsilcileri olan yazarlar çeyizlerini de beraberinde getiren gelinler misali Alman Edebiyatına dahil olmuşlardır. Onların eserleri spesifik ya da estetik nitelikler açısından Alman Edebiyatından çok da farklı değildir. Aslında tek farkları içerikleridir. Kendilerinden beklenen, içinde yaşadıkları toplumda edindikleri tecrübelerini aktarma yoluyla edebi gelişimlerini göstermeleridir.⁶¹ Bu bize, Alman edebiyat bilimcilerinin bu yazını biçim ve üslup yönünden çok içerik yönüyle ele aldıklarını göstermektedir. Edebiyat bilimcileri ve eleştirmenleri, Almanya’da Türk göçmenlerin oluşturduğu yazınsal yapıtları içerik bakımından üç ayrı dönemde değerlendirmektedir:

1970-1980 yılları arasını kapsayan birinci evrede, edebî eserlerin temel konusunu göçmenlerin çektikleri acılar ve kimlik buhranı oluşturmaktadır. 1980-1995 yılları arasındaki ikinci evrede, edebî eserlerde göçmen yaşantısı artık bir kriz olarak değil “diller üstü” “metasprachlich” bir düzlemde ele alınır. 1995’ten günümüze kadar olan üçüncü evrede kaleme alınan edebî eserlerin temeli ise, artık yabancı bir ülkede yabancı olma fenomeni değildir, bu dönem eserleri daha önceki dönemlerden, etnoğrafik bir bakışla anne-babalarının göç hikâyelerine konsantre olmasıyla ayrılmaktadır.⁶²

Yazarların işledikleri konuların zaman içinde çeşitlilik gösterdiğini söylemek mümkündür. Yazının başlangıç aşamasında var olan acı çeken ve iki arada kalan göçmen karakterinin artık içinde yaşamak zorunda kaldığı yabancı ülkeyi sorgulamaya başlayan bir kişiliğe dönüştüğü anlaşılmaktadır. İlk dönem eserlerde sıkça rastlanan somut vatan probleminin yerini soyut kimlik arayışı alır. Bu da bize konuların somuttan soyut bir düzleme taşındığını açık bir şekilde göstermektedir.

Üçüncü evrede ise artık edebî diller “acılara tercüman olmak” yerine “yabancılaşmış kültürel mekân” ve “melez kültürel mekânlar”ı tasvirde kullanılır. Son dönem eserlerinde ise, örneğin Selim Özdoğan gibi genç yazarların metinlerinde, anne-babalarının hikâyeleri anlatılır. Yabancı bir ülkede yabancı olmak yerine, daha önce geçen hikâyede vatan diye adlandırılan yerlerde, yabancılik ve iki arada olma özellikleri dile getirilir. Pazarkaya’nın ilk dönemlere ait “konuk işçi”

⁶¹ Harald Weinrich, “Um eine deutsche Literatur von außen bittend” *Merkur*, 5 (37), 1983, s. 911-920 in: (Hrsg.) Karin Hoff, *Literatur der Migration – Migration der Literatur*, Peter Lang Verlag, Frankfurt 2008, s. 18.

⁶² Özkan Ezli, *Von der Identitätskrise zu einer ethnografischen Poetik. Migration in der deutsch-türkischen Literatur*, ss. 61-73 in: Heinz Ludwig Arnold, *Literatur und Migration*, Edition Text +Kritik, München 2006, s. 72 içinde: İsmail Boyacı, “Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü”, *Turkish Studies*, 5 (2), 2010, s. 881.

“Gastarbeiter” diye etiketlenen stereo tip artık bu edebî metinlerde görülmez. Özdoğan ve Zaimoğlu’nun eserlerinde içinde kültürel mekân simgelerinin ve kültürel mekânsızlığın bulunduğu bireysel hikâyeler sunulur.⁶³

Bu bağlamda araştırmamızda ele alacağımız Almanya’da yaşayan ve yazan üçüncü kuşak genç Türk yazar Selim Özdoğan’ın “Demircinin Kızı” (Die Tochter des Schmieds) adlı romanı yukarıda sözü edilen konuyu en iyi şekilde bize anlatmaktadır. Roman, Türkiye’nin 40’li 50’li yıllardaki tarihsel ve toplumsal koşullarında hayat mücadelesi veren bir baba-kız ilişkisini kendine konu edinir. Açık olan şu ki yazının ilk evresinde yaşanan sorunlar, çekilen acılar bir topluluğun sorunu olarak ele alınırken daha sonraki evrelerde bu yaşananlar bireysel olarak sorgulanmaya başlanır ve kişinin iç dünyasına nasıl yansdığına yer verilir.

1.2.1. Kavramsal Analizi

Yazının tarihsel gelişim sürecine ışık tutan ve tartışma konusu olan bir başka alan kavramsal analizinde saklıdır. Başlangıçtan günümüze değin Almanya’ya işçi göçüyle başlayan bu yeni yazını adlandırma konusunda çeşitli tartışmalar baş göstermiştir. Tüm yazarları ve araştırmacıları memnun edebilecek ve yazının imajını doğru şekilde belirleyebilecek bir kavram üzerine edebiyat eleştirmenleri tarafından henüz tam anlamıyla bir tanımlama getirilememiştir. Yazının kavramsal yolculuğu Gastarbeiterliteratur (Konuk işçi Yazını), Literatur der Betroffenheit (Acı Çekenlerin Yazını), Migrantenliteratur (Göçmen Yazını), Interkulturelle Literatur (Kültürler arası Yazın) şeklinde süregelmiştir. Söz konusu yazın üzerine var olan kavramların çokluğu yabancılar tarafından ortaya konulan edebî eserlerin hangi çatı altında toplanacağı ya da ortak paydada birleşeceği sorunsalını gündeme getirmiştir. Yazının dönemsel analizinden hareketle yapılan tanımlamalara baktığımızda terminolojik sorunların içerikle eşdeğer tutularak giderildiğine tanıklık etmekteyiz. 70’li yıllarda oluşan ilk örneklerin, genelde yabancı işçi sorunlarını temel alması ve çalışmak için Almanya’ya gelenler tarafından kaleme alınması, yazılanlara “Konuk İşçi Yazını” denmesine neden oldu.

⁶³ Ezli, ss. 61-73 in: Heinz Ludwig Arnold, *Literatur und Migration*, s. 61-62 içinde: İsmail Boyacı, “Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü”, *Turkish Studies*, 5 (2), 2010, s. 881.

Konuk işçi yazını denmesinin bir ön yargıya dayandığını söyleyen Yüksel Pazarkaya, bunun temelinde “ikinci sınıf insan“ düşüncesinden yola çıkan toplumsal ve siyasal bir haksızlığın yattığından yakınıyordu. Pazarkaya’ya göre, “Yazın yazındır... Bir sanat yapıtını belirleyen, konusu değildir hiçbir zaman... (böyle bir ayırım yapmak) Alman okurların gözünde Almanlarla yabancılar arasında kesin bir ayırım yaratacak, bu da bizlerin bu ülkenin yazın yaşamından silinmemize neden olacak... Bize düşen ise, yazdıklarımızın kalitesi ile bu dışlanmaya karşı koymak olmalıdır.”⁶⁴

Ona göre her şeyden önce yazınsal metinlerin niteliği önemlidir. Ele alınan konunun işlevi ikinci sırada gelir. Ayrıca tüm yazarların işçi sınıfına ait olmadığını ve onların problemlerini ele almadığını ileri sürerek kendini savunur. Daha önce yazarlık kimliğini Türkiye’de elde eden Pazarkaya’nın bu sebepten ötürü metinlerinin “Konuk işçi yazını” olarak damgalanmasından pek de hoşnut olduğunu söyleyemeyiz. Yukarıda adı geçen kavramsal tanımlama için Hamm, sosyopolitik açıdan bir yaklaşım sergiler. Konuk İşçi Yazını’na belirli bir zaman diliminin belgelendirilmiş hali olarak tanımlar. Sözü edilen adlandırma hususunda ise yazının tarihsel arka planında önemli bir yere sahip olan “Südländischer Gastarbeiter” (Güney ülkelerinden gelen Misafir İşçiler) topluluğu olmadan düşünölemeyeceğini ima ederek bir takım gerekçeler öne sürer. Alman dilinde yazan yabancı yazarları bir araya getirme teşebbüsünde bulunduklarını ve ilk kez onlardan etkilenecek diğer yazarların da küçük çapta olsa da önemli sayılan yazınsal ürünlerini yayımladıklarını kanıt göstererek böyle bir tanımlamanın yapıldığına dikkat çeker.⁶⁵ Diğer yandan yazın için kullanılan kavramın politik bir nitelik taşıdığına işaret eder ve sınırları içinde yaşayan yabancılarla ikinci sınıf insan gözüyle bakılması bir ülkenin yabancı gerçeğine aykırı olduğunu önemle vurgular. Bu düşüncüyü ortadan kaldırmak için öne sürülen çeşitli adlandırmaların ise hiçbir zaman “yabancı vatandaş” olma durumunu değiştiremeyeceği kanısındadır.⁶⁶

80’li yılların başında İtalyan kökenli göçmen yazarlar Franko Biondi ve Rafik Schami ise Konuk İşçi Yazını’na “Acı çekenlerin Yazını” (Literatur der Betroffenheit) olarak tanımlamıştır. Burada anavatanından uzak bir ülkede haksızlığa uğrayan ve ezilen azınlığın politik hareketinin bir nevi ifadesi olarak bir yazın oluştuğu

⁶⁴ Yüksel Pazarkaya, *Literatur ist Literatur; Eine nicht nur deutsche Literatur*, Irmgard Ackermann ve Harald Weinrich (yay.), München 1986, ss. 59-65.

⁶⁵ Hamm, s. 10.

⁶⁶ Hamm, s. 10.

kastedilmektedir. Biondi ve Schami bu bilimsel araştırmalarında hakim kùltürden uzaklaşarak ve gerçeği ezilenlerin bakış açısından algılamaya çalışarak, Konuk işçilere ve onların ortaya koyduğu eserlere olan kùümseyici tavırlara karşı mùcadele etmeyi hedeflemişlerdi.⁶⁷ Sözü edilen adlandırma üzerine Ayřegùl Aktùrk, yazarlardan yola çıkarak bir değerlendirme yapar. Çoğu yazarların artık misafir işçi olmadığını, hayatlarının büyük bir bölümünü Almanya’da geçirmiş ve burada doğup büyümüş kişilerden oluştuğuna dikkat çekerek kuşaklara atıfta bulunur. İlk kuşak için böyle bir tanımlama kullanmanın yerinde olacağını ikinci ve üçüncü kuşaklar için ise anlamını yitireceği görüşündedir. Onların artık kendine acımadan ve kendini mağdur görmekten uzaklaştığını belirtir.⁶⁸

Zaman içinde yazarların kimliğinde meydana gelen değişmeler ve konularda baş gösteren çeşitlilik yazının bu tanımlamalarla sınırlı kalmaması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrımcılık ifade etmeyen ve değişik milletlerden yazarları tek bir çatıda toplayabilecek kavram üzerine edebiyat bilimcileri tarafından çeşitli fikirler ortaya atılmaya devam edildi. Ackermann, Weinrich, Chiellino bilimsel çalışmalarında *Ausländerliteratur* (Dış Ùlkeden Olanların Yazını) kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak Heidi Rösch bu kavramın işçi olmanın dışındaki tüm yazarlar kategorisini *Ausländer* ya da *Migranten* olarak tanımlamanın politik açıdan son derece tartışmalı olduğuna dikkat çekmek ister. Aynı şekilde birçok edebiyat bilimcisi tarafından yaygın olarak kullanılan ve bu kavramla çok yakından ilişkili “*Migrantenliteratur*” terimi için de aynı görüşler içerisindedir.⁶⁹

Chiellino’ya göre bu kavramın destekleyicilerinin politik açıdan Almanya’nın bir *Einwanderungsland* (Göç Alan Ùlke) haline geldiği düşüncesini onayladıklarını belirtir. Ayrıca bu kavramın uygun olduğu görüşünü savunanların kendi ùlkelerindeki kùltürel gelişmelerle uzaktan yakından bağlantılar kurarak bu yazına olan ilginin artırılması hususunda büyük çaba sarf ettiklerini dile getirir. Bu yazın vasıtasıyla ùlkenin yabancı kùltürleri doğru bir şekilde algılamaya çalışacağına olan inançlarının yüksek olduğuna

⁶⁷ Aysegùl Aktùrk, *Interkulturelles Lernen im Deutschunterricht: Vorschläęe zur Didaktisierung türkischer Migrantenliteratur*, Igel Verlag, Hamburg 2009, s. 8-9.

⁶⁸ Aktùrk, s. 9.

⁶⁹ Heidi Rösch, “Migrationsliteratur im interkulturellen Diskurs”, Vortrag zu der Tagung Wanderer-Auswanderer- Flüchtlinge 1998 an der TU Dresden, Erişim Tarihi: 18.02.2013, http://www.fulbright.de/fileadmin/files/toGermany/information/20005/gss/Roesch_Migrationsliteratur.pdf

dikkat çekmek ister.⁷⁰ Sonuç itibariyle yukarıda adı geçen tüm kavramlar Almanya'nın dışından olanlara, Alman olmayanlara gönderme yapıyordu ve bir anlamda ayrımcılık ifade ediyordu. “Göç ve göçmenlik bütün dünya ülkelerinde yaşanan ve halen yaşanmakta olan, gelecekte de yaşanacak olan bir olguydu. Bu tarihsel ve toplumsal gerçekten hareket edilerek Almanya’da yaşayan ve Alman dilinde ürün veren yabancı kökenli yazarlar ve yapıtları *Migrantenliteratur* (Göçmen Yazını) olarak kavramsallaştırıldı ve bu şekliyle yerleşti.”⁷¹

Her şeyden önce “Migrantenliteratur” kavramı farklı ulusal, etnik, kültürel ve sosyal çevrelerden göçmen kişilerin kaleme aldığı ortak bir yazını akla getirmektedir. Yurtdışında yaşayan kişilerin eğitim sorunu üzerine çeşitli araştırmalar yapan Sigrid Luchtenberg, pedagoji alanında da bu kavramı kullanmaya daha çok yer vermiştir. “Migrantenliteratur” tanımlamasını göçmenlerin oluşturduğu yazının çok farklı formları için kullanılabilecek kolektif bir terim olarak görür.⁷² Gerçi ele alınan konularda da görüldüğü gibi artık tipik konuk işçi sorunları ve onların gündelik hayatlarını anlatan eserler önemini yitirmiştir. Yazarların farklı kültürler arasında birlikte yaşama konusuna doğru yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

Yazının kavramsal yolculuğunda son aşamalara gelindiğinde bu durumla karşı karşıya kalındığını söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Genel olarak “*Almanya’daki göçmen yazınının sosyolojik ve içeriksel bir kavramsallaştırma*”⁷³ olduğu söylenebilir. Tematik açıdan Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan Türk göçmen yazını, “*özelde Türklerin Almanya’da yaşama biçimlerini yazına dökerken, genelde Doğu-Batı kültürel karşılaşmasını da yazınsallaştırmış olmaktadır. Göçmen yazını kavramının dayandığı sosyolojik gerçek olan göçmenlik sona erdiğinde, göçmen yazını*

⁷⁰ Carmine Chiellino, *Am Ufer der Fremde, Literatur und Arbeitsmigration 1870-1991*, J.B.Metzler Verlag, Weimar 1995, s.297 in: Katja Viitanen, *Identität der Fremde, Dargestellt am Beispiel der deutschen Migrantenliteratur* (Pro Gradu-Arbeit), Tampere Universität Institut für Sprach- und Transaktionswissenschaften, Finnland 2004, s. 41.

⁷¹ Cemal Sakallı, “Türk göçmen yazınında Türk kültürü izleri”, *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt: 18, (Yay.) Cengiz Erten, Ürün Yayınları, Ankara 2006. s. 163-164.

⁷² Sigrid Luchtenberg, “Literatur über Migration: Zur Auswahl für den Unterricht”, *Lernen in Deutschland*, 10 (2), 1990, ss. 40-46 in: Chiang Mai, *Literarische Integration in der Migrationsliteratur anhand der Beispiele von Franco Biondis Werken*, Pimonmas Photong-Wollmann, Thailand 1996, s. 40.

⁷³ Sakallı, s. 164.

*kavramı da sorunlu olacaktır. Bundan dolayı, göçmen yazını kavramı yerine kültürlerarası yazın kavramı çok daha yerinde bir kavram gibi görünmektedir.”*⁷⁴

Dilsel olarak Almanya’daki Türk kökenli yazarlar Almanca yazdıklarından dolayı yapıtları Alman yazın tarihinin içine girer. Öte yandan yazınsal yapıtların kaynağının Türk kültüründen izler taşıdığı göz önünde tutulursa Alman edebiyatı içerisinde farklı bir konumda değerlendirilmesi gerektiği izlenimi yaratır.

Yapıtlarda kendini hissettiren kültürel çeşitlilik Almanya’daki göçmen yazınına kültürlerarası yazın alanına taşıdığı söylenebilir.⁷⁵ “90’lı yıllardan itibaren kuşak ayrımının ortadan kalkmasıyla Almanca yazan Türkiye kökenli yazarlar tek tek adlarıyla anılır oldu. Çünkü artık hepsi özgün bir edebiyat dili oluşturmuşlardı.”⁷⁶ Yazının kavramsal analizi doğrultusunda ulaşılan son noktada ve hangi yazın grubuna dahil edileceği konusunda tartışmaların hala sürdüğü alanda Aras Ören’in şu sözleri her şeyi açıklar niteliktedir:

Nasıl biz Türkiye’nin gerçekliğinden kopup buraya Almanya’nın gerçekliğine geldik ve burada yaşıyorsak, burada yaratacağımız sanat ve yazın da ancak bu durumun aynası olacaktır. Yani ne Türkiye’deki sanat ve yazının bir uzantısı, ne de Almanya’daki sanat ve yazının bir kopyası olacak, ancak her ikisinden de beslenen kendine özgü, bağımsız bir gerçekliği vurgulayacaktır.⁷⁷

1.2.2. Birinci Kuşak

Yetmişli yıllarda ilk kez yazmaya başlayan birinci kuşak yazarlar, yabancı bir ülkede yaşamının getirdiği zorlukları somut ve gerçekçi bir şekilde yazınsal yapıtlara aktarıyordu. Bu dönemde yazın, var olan gerçekleri olduğu gibi anlatmaya odaklandığı için yazarlar estetik kaygılardan uzak bir şekilde fikirlerini kâğıda döküyordu. Kültürlerarası yazın alanı üzerine çok sayıda bilimsel araştırmalar yapan Heidi Rösch, ilk yıllarda yazının ağırlıklı olarak konuk işçilerin sorunları üzerinde durması ve estetik niteliklerden yoksun olması gerekçesiyle edebiyat bilimcilerinin şimşeklerini üzerine çektiğini belirtir. Öte yandan göçmen işçilerle yapılan röportajların sayısının gün

⁷⁴ Sakallı, s. 164.

⁷⁵ Sakallı, s. 164.

⁷⁶ “Göç ve Edebiyat” (3 Kasım 2011), Erişim Tarihi: 20. 05. 2013, Kültürel Çoğulcu Gündem, <http://www.daplatform.com/news.php?nid=19035>.

⁷⁷ Kuruyazıcı, ss. 3-24.

geçtikçe arttığını ve tüm dünyaya seslerini duyurabilmelerine imkân sağladığına dikkat çeker. Bunu gerçekleştirirken de göçmen işçilerin yaşadıkları çevreden hareket ederek onların basit öykülerinden, yaşam biçimlerinden yaşadıkları deneyimlerden yola çıkmışlardır.⁷⁸

Alman eleştirmenler arasında, var olan yazının estetik açıdan beklentilerini karşılamadığı düşüncesi yazına karşı olan olumsuz tavırların kaynağı niteliğindedir. Alman yazın çevresi tarafından gelen tüm bu olumsuz eleştirilere rağmen yazının adından söz ettirebilmeyi başardığı söylenebilir. Yazının ilk yıllarındaki seyrine istinaden ortaya çıkan eserlerin çokluğu bize bunu en iyi şekilde göstermektedir. Bu bölümde önde gelen yazarları ve onların eserlerini yakından tanıma fırsatını elde etmekle beraber ele alınan konuların eserlerin içeriklerinden kısaca bahsederek daha iyi netleşeceğine inanıyoruz. Eserlerin içeriğine girmeden önce yazarlar hakkında genel bir değerlendirme yapmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Bu dönemin yazarlarını ele alırken yazarlık mesleğine nasıl başladığını göz önünde bulundurmak gerekir. Göçmenliği bizzat yaşamış ve iki kültür arasında var olma savaşını veren yazarların yanında yazarlığa kendi ülkelerinde başlayıp önemli başarılarla imza atmış ve bu başarıları Almanya’da devam ettirenlerin de var olduğu açıktır.

Almanya’daki Türk göçmenlerin oluşturduğu yazınının ilk kuşağını, Yüksel Pazarkaya, Bekir Yıldız, Aras Ören, Güney Dal, Fethi Savaşçı, Nevzat Üstün, Fakir Baykurt, Habib Bektaş, Şinasi Dikmen gibi yazarlar oluşturmaktadır. Yazarlar kategorisinde dikkat çeken husus çeşitli sebeplerle geldikleri ülkede kültürel anlamda çok farklı deneyimler kazandıklarıdır. Yabancı bir kültürle karşılaşma sonucu ortaya çıkan ikilemleri aşabilme konusunda yazma onlar için adeta bir içini dökmeydi. Yaşadıkları hayal kırıkları, hiç tanımadıkları bir ülkede hayata tutunma yolunda gösterdikleri çabalar yapıtlarında yaratılan kahramanlarla gün yüzüne çıkıyordu.

Yazarların yazdıklarıyla bir taraftan Almanya’daki Türklerin yaşamına ayna tuttuklarını, diğer taraftan karşılıklı kültürel alışverişte bulunduklarını söylemek yerinde bir ifade olacaktır. *“Türklerin Almanya gerçeğiyle karşılaşmalarını ve Almanya’daki yaşamlarını; ikilemleriyle, mekâna ve zamana tutunma çabalarıyla, özlemleriyle,*

⁷⁸ Heidi Rösch, *Migrationsliteratur im interkulturellen Kontext: Eine didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakin, Franco Biondi und Rafik Schami*, Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt 1992, s. 25.

pişmanlıklarıyla, hatıralarıyla, yabancılıklarıyla, yalnızlıklarıyla dışlanmışlıklarıyla, kabullenişleriyle, reddedişleriyle hem bireysel hem de toplumsal çerçevede gerçekçi bir düzlemde ortaya koyarlar."⁷⁹ Bu bağlamda yazının ilk yıllardaki imajını doğru tespit edebilmek için öncü yazarların eserlerine kısaca değinmekte fayda olduğunu düşünüyoruz.

Yazın düzleminde, göçmenlik sorununun ele alındığı ilk yapıt, Almanya'ya işçi olarak çalışmaya giden ve ilk yazarlık ürününde bu sorunu ele alan Bekir Yıldız'la başlar. Yıldız, "Türkler Almanya'da" (1966) adlı çalışmasında Türklerin Almanya'da karşılaştıkları güçlükleri, ağır çalışma koşulları yanı sıra yalnızlık, itilmişlik, kültürel çatışmanın taşındığı en uç noktalarda ele alır.⁸⁰

Bu çalışmada Türklerin kendilerini Almanya'da mutlu hissetmedikleri ve bir an önce anavatanlarına geri dönmek istedikleri açık bir şekilde anlatılır. Aslında bu anlatılanlar yazarın bizzat kendi iç dünyasında yaşadıklarıdır.

Yazarlığa işçi olarak Almanya'da başlayan Yıldız, eserlerinde genel itibariyle yurtlarını terk eden işçilerin acılarını, geride bıraktıkları ailelerini konu edinir. "*Demir bebek*" (1977) ve "*Sahipsizler*" (1974) adlı öykülerinde ise endüstrileşmiş bir ülkede farklı bir hayat tarzıyla karşılaşma sonucu ortaya çıkan sorunlara dikkat çekmiştir. Almanya'yı acımasızca eleştiren ilk yazarlardan sayılan Yıldız, '*Yaman Göç-Reform Masalı*' adlı kitabında Almanya'ya işçi göçünü Afrika'dan Amerika'ya götürülen kölelere benzetir. Ve şöyle yazar: "*Afrika'dan giden siyah adamla bir tek farkımız vardı: Onları kırbaçlayarak, zorla götürdüler. Bizler kendi isteğimizle, sevinçten uçarak, tıptış tıptış gidiyorduk.*"⁸¹ Neredeyse tüm eserlerinde Almanya'nın olumsuz tablosunu görebiliriz.

İşçilerin karşılaştıkları sorunları konu edinen bir diğer yazar da, 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden dolayı Almanya'ya sığınmak zorunda kalan Güney Dal'dır. *Dal*, *yurtsuzluğun yaratmış olduğu duyguyu ve çalışma koşullarının zorluklarını anlatırken*,

⁷⁹ Ahmet Demir, "Sosyoekonomik Yönüyle Almanya'ya Göçün Yüksel Pazarkaya'nın 'Oturma İzni' Adlı Öykü Kitabına Yansımaları", *Turkish Studies*, 6 (3), 2011, s. 676.

⁸⁰ Metin Turan, "Göç ve Göçmenlik Ekseninde Türk Edebiyatı" [Bildiri], *XVI. Kıbatak Edebiyat Sempozyum Bildirileri: Kültür ve edebiyatta göç ve göçmenlik, 4-8 Mayıs 2009 Hamburg* Kıbatak yayınları, Ankara 2009, s. 38.

⁸¹ Mehmet Salim, "Avrupa'da Göçmen Edebiyatı", *Yeni Hayat*, (19 Eylül 2011), Erişim Tarihi: 05. 04. 2013, 11: 41, <http://www.yenihayat.de/kutur/almanya%E2%80%99da-gocmen-edebiyati>.

*‘İş Sürgünleri’ (Wenn Ali die Glocken läutet) adlı romanında Ford fabrikasındaki işçi mücadelesini anlatır. Romanda Alman ve Türkiyeli işçiler, patrona karşı birlikte mücadele etmelerine ve grev yapmalarına rağmen karşılıklı olarak birbirlerine yakınlık duymazlar.*⁸²

Almanlar ile Türkler arasındaki iletişim kopukluğunu sık sık konu edinen Pazarkaya ise, *“Ben Aranıyor adlı romanında memleketini yitirmiş, ama başka bir yurt bulamamış, Orhan Barut’u anlatır. Pazarkaya’nın eserlerinde rastladığımız oturma izni olmayan bir işçinin ya da resmi daireye giden göçmenin yaşadığı dil vb. zorluklar, bu dönemin tipik sorun ve gündemleridir.”*⁸³ Dil bilmemek bu kuşağın diğer yazarları tarafından da sıkça işlenen bir konudur. Yazarlığa Türkiye’de başlamış olan Aras Ören, *“‘Bitte nix Polizei’ adlı romanında turist vizesi ile gelmiş ve kaçak olarak yaşayan Ali İtir’in yaşadığı sorunları anlatır. Kahraman Almanca bilmez ve birisi kendisine Almanca soru soracak diye ödü kopar.”*⁸⁴

Yapıtlarda göze çarpan bir başka özellik ise Türkiye gibi tarım ülkesinden sanayi ülkesine gelen işçilerin kültür şoku yaşadığı gerçeğidir. Yüksek binalar, teknik aletler, otomatikten bilet çekme gibi günlük hayatında karşılaştıkları her şey işçilere yabancısıdır ve bunlara uyum sağlamak oldukça sıkıntı çekmişlerdir. Fethi Savaşçı, eserlerinde kırsal kökenli göçmen işçilerin gündelik hayatta yaşadığı zorlukları çok güzel anlatır.⁸⁵ Köklerinden kopup yabancı bir ülkeye gelen insanların içinde yaşadığı ülkede kendisini yalnız hissetmesi de eserlerde çok farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Anavatandan, akrabalarından, eş ve çocuklardan uzakta yaşamak birçok karakterde yalnızlık duygusunu ön plana çıkarır. Dilini bile bilmediği bir ülkede yaşamak zorunda kalmak ve yabancı bir kültürle karşılaşmak insanı dışarıdaki dünyaya yabancılaşmaya doğru sürükler. Habib Bektaş, *“‘Yaşamı Kuşatmak’ adlı eserinde yabancılar arasında kendisini yalnız hisseden bir insanı konu olarak seçer. Kahraman aynı zamanda kimlik sorunu ile boğuşur.”*⁸⁶

⁸² Salim, 12: 35.

⁸³ Salim, 13: 05.

⁸⁴ Salim, 13: 29.

⁸⁵ Salim, 13: 50.

⁸⁶ Salim, 14: 30.

Ele alınan konular hakkında genel bir değerlendirme yaptığımızda ilk dönem yapıtlarda yazarların anavatana duyulan özlem ve gurbette yaşamanın getirdiği zorluklar üzerinde sıkça durduğu dikkatimizi çekmektedir. Vatan ve gurbet duygusunu içinde yaşayan insanların, bir nevi “*gurbeti vatan edenlerin*”⁸⁷ hikâyesi yazarların kaleminden yeniden hayat buluyordu. Yazının içeriksel analizinden hareketle bu dönemde ortaya çıkan yazınsal yapıtların otobiyografik unsurlar taşıdığı söylenebilir. Ortaya konulan eserlerin nasıl bir zeminde oluştuğu ve hangi yazarlar tarafından kaleme alındığı sorusuna yanıt verdiğimiz zaman sözü edilen konu kendiliğinden açıklama bulacaktır.

Yazının var oluş aşamasında göze çarpan ilk dönem yapıtların, yazarların iç dünyasında yaşadıklarıyla bağlantılı olmasıdır. Onları ilk kez yazmaya teşvik edenlere dönüp baktığımızda ise yapıtların vatani terk ediş ve gurbet yaşantısı üzerine şekillendiğini söylemekte fayda vardır. Vatan ve Gurbet kavramlarından yola çıkarak bu dönemde yazının imajı hakkında doğru tespitlerde bulunulabilir. Sözü edilen kavramları öze indirgediğimizde konuların içeriği hakkında daha yakından bilgi sahibi olacağımız kanısındayız. Bu bağlamda kaybedilen bağlar, akrabalarından ve arkadaşlardan ayrılık, gurbetteki yalnızlık, yabancı dil sorunları, iletişimsizlik, fabrikadaki ağır çalışma koşulları eserlere konu edilerek vatanlarından uzakta yaşayan insanların yüreğine bir nebze de olsa su serptiği söylenebilir. Birinci kuşak yazarların yapıtlarında bu konulara uygun tren, köksüz ağaç, kuş, yol gibi motifler karşımıza çıkmaktadır. “*Örneğin birçok yazar Almanya’daki soğuk havayı, yabancılığı, ayrımcılığı çağrıştıran bir öge olarak kullandı. Yine ‘köksüz ağaç’ memleketinden, sevdiklerinden, çocuklarından, eşinden ayrılan göçmenleri anlatan ortak bir motif oldu.*”⁸⁸ ‘Yol’ ise en çok kullanılan motiflerden birisi. Bazen kavuşmayı, özlemi sona erdirecek bir uzaklık, bazen de geçmişe bir yolculuk olarak ele alınır. “*Yüksel Pazarkaya’nın ‘Ben Aranıyor’ adlı romanında en önemli motiflerden birisi yolculuktur. Bu yolculuk bir tarafta gerçek bir yolculuğu, gurbetten memleketeye dönmeyi anlatırken, diğer taraftan bir iç yolculuğu anlatır.*”⁸⁹

⁸⁷ Meral Oralış’ın “Gurbeti Vatan Edenler” makalesinin başlığından alıntılanmıştır.

⁸⁸ Salim, 14: 39.

⁸⁹ Salim, 14: 55.

Birinci Kuşak yazarlarda daha çok geride bırakılan memlekete duyulan özlem ön plana çıktığı için “istasyon, tren, kuş, mektup” gibi motifleri yapıtlarında sık sık kullanmışlardır. “*Habib Bektaş’ın bir şiirinin adı ‘İstasyon Kahvesi’dir. Sembolik olan bu kahve yabancı işçileri buluştuğu, oyun oynadıkları ve özlemlerini dile getirdikleri bir yerdir.*”⁹⁰ Göçmen yazınının bu ilk kuşağını ele aldıkları konular ve kullandıkları motifler neticesinde değerlendirecek olursak göçün ilk yıllarında ağırlıklı olarak göçmenlerin Almanya’daki yaşamları konusunda büyük bir hayal kırıklığına uğradıkları ve Türkiye’ye geri dönme isteklerinin fazla olduğu anlaşılmaktadır.

“Vatan“ kavramı yabancı bir ülkede yaşamayı seçen birçok yazar için farklı şekilde algılanmaktadır. İlk kuşak yazarlar arasında sayılan İtalyan yazar Gino Chiellino, vatanı doğup büyüdüğü bir kent, bir ülke, bir kıta değil de bireyin kendi varoluşunu gerçekleştirdiği yer olarak tanımlar.⁹¹ “*Chiellino’da vatan ve gurbet ikilemi bir yandan birbirlerini dışlayan imgelerken, öte yandan bireyin yaşamını sürdürdüğü yeni koşullarında birbiriyle uzlaşmak zorunda kalmış iki imge olarak karşımıza çıkmaktadır.*”⁹² Pazarkaya, gurbetle vatanı iç içe yaşadığını ve her ikisini birlikte kendi içinde bulduğunu dile getirmektedir. Bu nokta da, vatan kavramının doğup büyüdüğümüz yerle sınırlı kalıp kalmadığı sorusunu akla getirmektedir. “*Vatan kavramı sadece bir coğrafi bölge midir? Bu bölge ile sınırlanabilir mi? Vatan aynı zamanda politik nitelikli vatan anlayışının ötesinde bir duygudur, bir özlemdir de. Kendine yabancı olmayan bir yerde kendisini evinde hissetmektir. Öbür yandan yabancı ülkeyi vatan yapan da, vatanı yabancı bir ülkeymiş gibi algılayan da biziz.*”⁹³ Yazınsal yapıtlarda sıkça rastladığımız vatan imgesinin Almanya’da yaşayanlar için ne anlam ifade ettiği, tam olarak neresi olduğu sorunsalı farklı kuşakların kaleminden ele alınarak açıklama bulacaktır. İlk kuşak yazarların acı vatan olarak gördüğü Almanya, ikinci kuşak yazarlarda artık “ikinci vatan” haline gelmeye başlayacaktır.

⁹⁰ Salim, 15: 10.

⁹¹ Oraliş, ss. 35-50.

⁹² Oraliş, ss. 35-50.

⁹³ Şara Sayın, “Vatan duygusu Coğrafya ile Sınırlı mıdır?”, *Hürriyet-Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi* (Almanya’da yazan Türkler), 144 (Kasım 1992) içinde: Nilüfer Kuruyazıcı, “Almanya’da oluşan yeni bir yazının tartışılması”, ss. 3-24 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

1.2.3. İkinci Kuşak

Seksenli yıllara gelindiğinde çift kültüre sahip bir yazar kuşağı öne çıkmaktadır. İki kültür arasında var olma mücadelesi veren bu kuşak için artık kim olduğunu sorgulamak önem arz etmektedir. Birinci kuşak yazarların dile getirdiği yabancı olma durumunun yarattığı sıkıntılar ve vatan özlemi gibi konulardan ikinci kuşak uzaklaşmaktadır. Yazının ilk evresindeki işçilerin çalışma ve günlük hayatından kesitlere ikinci kuşak yazarlar tarafından bir sınırlama getirilmektedir. Daha çok içinde bulundukları kültürel çevrede yaşadıkları kimlik problemini yapıtlarında işlemişlerdir.⁹⁴ Bu kuşağın Almanya'ya geliş sebeplerinin ilk kuşaktan farklı olduğu göz önünde tutulursa yazarların ele aldıkları konularda bir değişiklik olması kaçınılmazdır. Bu dönemdeki yazarlar daha çok iki kültür içinde birlikte yaşamının insanların hayatına ne gibi getirileri olduğunu ve yaşadıkları yurtsuzluğu kaleme alıyorlardı. Birinci kuşağın çocukları gözüyle bakılan bu yazarlar için Almanya'da doğup büyüdüğü ya da küçük yaşlarda Almanya'ya geldikleri söz konusudur. Dolayısıyla Almancaya çok iyi hâkim oldukları söylenebilir. Almancayı anadili gibi konuşan bu kuşak, eserlerini daha çok Alman dilinde vermeyi tercih etmiştir.

Birinci ve ikinci kuşak yazarları birbirinden ayıran farklar üzerine Ackermann şöyle bir değerlendirme yapar:

İkinci Kuşağı temsil eden yazarlar Alman dilinde yazıyorlar. Pratik gereklerden dolayı değil, bilakis kendilerini tahrik eden şeyleri ve bunlara karşı anlatmak istediklerini Almanca olarak yazıyorlar. Bunlar doğrudan doğruya Alman okuyucular ve bütün yabancılar için yazıyorlar. Alman dilini anadilleri kadar iyi, belki de anadillerinden daha iyi biliyorlar.⁹⁵

İkinci Kuşak olarak nitelendirilen yazarların Almanya'ya geliş nedenleri sadece Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmıyordu. Yükseköğrenim görmek, Türkiye'deki politik olaylardan uzaklaşmak, evlilik gibi farklı sebeplerle Almanya'ya gidip orada yazmaya başlayanlar da vardı. İkinci kuşağı temsil eden yazarlar arasında Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Osman Engin, Zehra Çırak, Aysel

⁹⁴ Peter J. Brenner, *Neue deutsche Literaturgeschichte: Vom Ackermann zu Günter Grass*, Walter de Gruyter Verlag, 3. Auflage, Berlin/New York, 2011, s. 365.

⁹⁵ Irmgard Ackermann, "Türken deutscher Sprache" içinde: Sabri Eyigün, *Barbara Frischmuth ve Alev Tekinay'ın Eserlerinde Sosyal ve Kültürel Değişmelerin İzleri*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 44.

Özakin, Alev Tekinay, Saliha Scheinhardt, Renan Demirkan'ı saymak mümkündür. Yazın eleştirmenleri, bu yazarları yazınsal anlamda yetkin buldukları ve göçmen Türk yazınına belli bir kalite ve seviye getirdikleri konusunda hemfikirdirler. Yazarlar arasında eğitim seviyesi yüksek edebi kişiliklerin var olduğu göz önünde tutulursa böyle bir kanıya varılabilir. Bu dönemde yazının estetik boyutunun tartışılmaz olduğunu savunanlar da vardır. Çünkü artık yazın için “Konuk İşçi Yazını” adı altında bir tanımlama yapmak yanlış bir ifade olacaktır. Yalnız işçilerden oluşmayan, yeni bir yazar kuşağı ortaya çıkmıştır.

Almanca yazan bu genç kuşak birçok yapıtında ‘Ben kimim?’, ‘Nereden geliyorum?’ ve ‘Nereye gidiyorum?’ gibi doğrudan kimlik sorununu ele alan konulara değinmeye özen göstermiştir. Tematik açıdan genel bir değerlendirme yapacak olursak, iki farklı kültür arasındaki bütün zorlukları yaşayarak büyüyen ikinci kuşağın yapıtlarında, ‘vatansızlık’, ‘dil’, ‘kimlik sorunu’, ‘entegrasyon’, ‘iki kültür’, ‘parçalanmışlık’ sıkça görülmektedir.⁹⁶ Tüm bu ele alınan konuların önde gelen yazarların yapıtlarından kesitler vererek daha iyi anlaşılacağına inanmaktayız. Feridun Zaimoğlu’nun ‘Kafa Örtüsü’ (Kopfstoff) adlı kitabında Mihriban şöyle der: *“Bu şehirde doğdum, burada büyüdüm, burada evlendim, burada çalışıyor ve burada çocuklarımı yetiştiriyorum. Aslında kendimi burada, evimde hissetmem gerekir ama tam da öyle hissetmiyorum.”*⁹⁷ İkinci kuşak için vatan kavramının artık soyut bir nitelik kazandığı söylenebilir. İki ayrı dünyada yaşamak zorunda kalan Mihriban bir vatan arayışı içindedir ve nereye ait olduğunu sorgulamaya başlar.

Birinci kuşak Türkiye kökenli yazarların yüzü Türkiye’ye dönüktü. Çoğu Türkçe yazıyor, oradan besleniyor ve doğup büyüdükları memleketi terk etmenin acısını yaşıyorlardı. İkinci kuşak yazarlarsa geldikleri memleket ile kaldıkları ülke arasında yeni bir ülke edinmenin zorluklarını yaşıyorlardı. İkinci kuşak yazarlardan Alev Tekinay bu durumu şöyle ifade ediyor İki Arada adlı şiirinde : *“Hayali bir trende/ her gün iki bin kilometre gidip geliyorum/ kararsızım elbise dolabı ile bavul arasında/ işte tam orası benim dünyam.”*⁹⁸

⁹⁶ Mehmet Salim, “Almanya’da Göçmen Edebiyatı (2)”, *Yeni Hayat*, (1 Ekim 2011), Erişim Tarihi: 02.04.2013, 14: 20, <http://www.yenihayat.de/kutur/almanyada-gocmen-edebiyati-2>.

⁹⁷ Feridun Zaimoğlu, *Kafa Örtüsü*, (Çev.) Metin Zaimoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2000 içinde: Mehmet Salim, “Almanya’da Göçmen Edebiyatı (2)”, *Yeni Hayat*, (1 Ekim 2011), Erişim Tarihi: 06. 04. 2013, 15: 02, <http://www.yenihayat.de/kutur/almanyada-gocmen-edebiyati-2>.

⁹⁸ Salim, 15: 20.

Sözü edilen iki arada kalmışlık duygusu ikinci kuşak yazarlar için kullanılabilecek yerinde bir ifadedir. Kendilerini iki farklı dünyada hissetmeleri onları hep kim olduğunu sorgulamaya doğru götürecektir. İkiye bölünmüşlük halini anlatanlardan olan bir başka ikinci kuşak yazar Zafer Şenocak ‘Çift Adam’ adlı şiirinde bu durumu şu sözlerle dile getirir: “İki ayrı gezegende ayaklarım/ Dönmeye başlayınca onlar/ Beni parçalayacaklar/ Düşüyorum/ İki ayrı dünya var içimde/ Ama hiçbirisi tam değil/ Kanıyorlar durmadan/ Sınırsa tam da/ Dilimin ortasında/ Bir mahpus gibi çırpınır/ Kanatırım bu yarayı.”⁹⁹ Birbirinden çok farklı iki yaşam tarzı arasında seçim yapmak zorunda kalan göçmenler benliğini kaybetme durumuyla karşı karşıya gelir. Parçalanmış kimliğin insanı nasıl bir ruh haline getirdiği Şenocak’ın şiirsel yorumuyla ayrı bir anlam kazanmıştır. İkinci Kuşak yazarların iki dilli olarak yetişmesinin, iki farklı kültürü karşı karşıya getireceği açıktır. Çok kültürlü bir ortamda hayata tutunmaya çalışan insanların her iki kültürden beslenerek kendilerine yeni bir kültürel kimlik oluşturdukları ikinci kuşağın yapıtlarında ön plana çıkmıştır. İkinci kuşak yazarların iki kültür arasında köprü olma vazifesini yerine getirdiğini ileri süren Zafer Şenocak, bu durumu şu sözleriyle açıklar:

Yazını çekmecelere yerleştirmek, konulara, mesleklere, ya da gruplara göre ayırmak insanı çıkmaza sokar. Yazınsal olan, tüm insan varlığını kuşatan bir şeydir... Bir sentez için daima iki yan gereklidir. Onun için yabancıların kendi kültürel köklerini gözden kaçırmamaları gerekir. Bu özellikle İkinci Kuşak yazarlar için geçerlidir. Almancayı çok iyi bilmeleri doğaldır. Anavatanlarıyla bağlantıları ise o derecede zayıf. Anadilleri yitip gidiyor. Kimlikleri ikiye bölünmüş... Her uçuşunun bir köprüyle aşılabileceği umut edilir. Böyle bir köprüyü işte ikinci kuşak kurabilir. Nasıl bir anne babadan parçalar taşırsak içimizde, onun gibi iki kültürden alacakları parçalardan yeni bir filiz oluşturarak bu iki kültür arasındaki yerlerini aramak zorunda İkinci Kuşak.¹⁰⁰

Ne Almanya, ne de Türkiye tarafından kabul edilmeyerek, iki dünya arasında yaşamaya terk edilen ikinci kuşak göçmenlerin birçoğu kendisini vatansız hisseder.

⁹⁹ Zafer Şenocak, *Doppelmann*, (Çev.) Yüksel Oğuz in: I. Ackermann, *Türken Deutschen Sprache*, München 1984 in: Nilüfer Kuruyazıcı, *Wahrnehmungen des Fremden*, Multilingual, İstanbul 2006, s.24.

¹⁰⁰ Zafer Şenocak, "Plädoyer für eine Brückenliteratur" ss. 65-70 in: Irmgard Ackermann ve Harald Weinrich (yay.), *Eine nicht nur deutsche Literatur*, Serie Pieper, München 1986 içinde: Nilüfer Kuruyazıcı, "Almanya'da oluşan yeni bir yazının tartışılması", ss. 3-24 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Nereye ait olduğu konusunda iç dünyasında çatışmalar yaşamaya başlar. “*Birinci kuşak ‘mağdur’du ama kendilerini ait hissettikleri bir kültürleri ve uzakta da olsa bir memleketleri vardı. Oysa ikinci kuşak ‘karma’ bir kültür edinmenin ve bununla ‘barışık’ olmanın zorluklarını yaşıyordu ve bunlarla başa çıkmak zorundaydı.*”¹⁰¹ İki kültürü birlikte yaşamayı zenginlik olarak gören yazarlardan Renan Demirkan’ın, çift kültürlü yetişmesinin etkilerini eserlerinde yarattığı kahramanlarda gözlemleyebiliriz:

Renan Demirkan’ın ‘Üç Şekerli Demli Çay’ (Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker) adlı romanında hastanede doğumu bekleyen bir kadının geçmişini hatırlaması-sorgulaması konu edinilir. Çocukluğunu Anadolu’nun bir köyünde geçirmiş ve küçük yaşta Almanya’ya gelmiş kadın kahraman, ailesinin bütün itirazlarına rağmen bir Almanla evlenmiş (daha sonra boşanırlar) ve her iki kültürle uyum içinde yaşayan birisidir. Kız kardeşi bunu anne ve babasına bir ‘iharet’, kendi kültürünü kaybetme, yozlaşma olarak değerlendirirken o kalbinin sesini dinler ve önyargılara karşı çıkar. Çocuğu ile hayali konuşmasında her iki kültürü birbirine karıştırır ve çocuğunun her iki kültürle büyümesini ister.¹⁰²

Almanya’da yaşayan ikinci kuşak göçmen Türklerin kişilik bölünmesinin onları daha da zenginleştirdiğı konusunda Demirkan ile hemfikir olan Türkiye’de Almanca öğrenen ve Almanya’da Alman filolojisi okuyan Alev Tekinay, “Der weinende Granatapfel” (Ağlayan Nar) adlı romanında Almanların ve Türklerin uyum içinde bir arada yaşamasını anlatır.

Alev Tekinay Ağlayan Nar romanında bu ikili yaşamı romantizm döneminden kalma doppelgänger (ikizleşme) izleğiyle anlatır. Alman bir şarkiyatçının Türkiye’de araştırma yaparken ikiziyle karşılaşması ve bu ikizinin bir halk ozanı olması Tekinay’ın kimlikler üstü bir olguya, insan olma olgusuna göndermesidir. Milliyet, kimlik, kültür derken ayrıştırılan insanlar aslında birbirlerinden hiç de farklı değildir.¹⁰³

Farklı milletlerden olan insanların yabancı olarak algılanmasının ötesine geçildiğı bir dünyada yaşama bilincinin oluşmasıyla birçok sorunun üstesinden gelinebilir. Hayat koşullarının bir araya getirdiğı farklı kökenlere sahip insanların hoşgörü ortamında birlikte yaşama duygusu geliştirmeleri ikinci kuşak yazarların yapıtlarında sıkça vurgulanmaktadır. “*Alev Tekinay, İkinci kuşak Türklerin değer yargılarını, içinde*

¹⁰¹ Salim, 15: 35.

¹⁰² Salim, 15: 58.

¹⁰³ Cengiz, s. 191.

*bulundukları çıkmazı, onların “kültürler arasında kalışları”ndan değil, asıl Almanya’da Alman çevrenin onlara hala yabancı gözüyle bakmasından kaynaklandığı üzerinde durmaktadır.”*¹⁰⁴ Özellikle 80’li yıllarda gittikçe yükselen yabancı düşmanlığına karşı ikinci kuşak birinci kuşaktan farklı tutumlar içine girerek mücadele etmeye çalışmıştır. Yazarlar bu konudaki tepkilerini eserlerine yansıtarak gündeme taşımayı uygun görmüşlerdir.

Zaimoğlu, ‘mağdurluktan’ yakınmak yerine, ‘Kanake’ (Almanya’daki yabancılara, özellikle Türkiyelileri küçük görmeye, aşağılamaya yönelik bir küfür) olmayı tercih eder. Zaimoğlu ‘Kanak’ olmayı inadına kabul eder ve bunun bir başkaldırı olduğunu söyler. Romanlarında kullandığı dil de Almanca’nın kalıplarını, gramerini bozan bir yapıya sahiptir. Göçmenlerin kullandığı aksanı, sokak ağzını, argoyu estetize ederek bütün suçlamalara karşı ‘delikanlı’ bir tutum takınarak, göçmenleri küçük görmeye meydan okur.¹⁰⁵

“Konuk işçi” olarak gelenlerin “yabancı “olarak algılanmaya başlamasıyla birlikte öz ve yabancı olma durumu hakkında yazılar yazılarak irdelenmeye başlandı. Farklı etnik kökene sahip insanların kültürel kimliği bu oluşum içinde yeniden belirlenmeye çalışıldı.¹⁰⁶ Almanya’da yaşayan Türk kökenli yazarlar üzerine kitap yazan İngiltere’deki Swansea Üniversitesi’nde görev yapan Alman Dili ve Edebiyatı uzmanı Tom Cheesmann, birçok yazarın “azınlığın temsilcisi” rolünü kabul ettiğini ya da bu rolü benimsemeye zorlandığını dile getirmektedir.¹⁰⁷ Göçmen kökenli yazarların ortaya koyduğu yazının değişik isimlerle adlandırılması konusuna bakıldığında bu durumla karşı karşıya kalındığı açıktır. Alman toplumunun içinde yaşayan azınlık grubunun ürettiklerini isimlendirmek için izlenen yol ister istemez yazarları “öteki” olma konumuna sürüklemektedir.

Uzun süre gündemden düşmeyen ırkçılık faaliyetlerine karşı çözüm önerileri geliştirilmeye başlandı. Yabancılar sorununun çok kültürlü bir toplum modeli içerisinde çözülebileceğine yönelik inançlar yüksekti. Çok kültürlülük üzerine çalışmaları olan

¹⁰⁴ Gürsel Aytac, “İki Dünyaya Birden Ait Olan Bir Yazar: Alev Tekinay” ss. 223-232 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

¹⁰⁵ Salim, 16: 45.

¹⁰⁶ Oralı, ss. 35-50.

¹⁰⁷ Tom Cheesmann, *Novels of Turkish German Settlement: Cosmopolite Fictions*, Camden House, USA 2007, s.12.

Kanadalı ünlü filozof Charles Taylor’a göre, “*demokraside farklılıklara karşı kör kalınmamalı, var olan farklılıklar tanımlanmalıdır.*”¹⁰⁸ Farklılıkları bir zenginlik olan algılayan görüş, farklı kültürel kimliklerin üretilmesi için çaba sarf etmektedir. Farklı etnik grupların bir arada yaşamasını öngören çok kültürlülük anlayışının etkileri, ikinci kuşağın çocukları olarak görülen üçüncü kuşak gençlerinde daha fazla gözlemlenmektedir.

1.2.4. Üçüncü Kuşak

Doksanlı yıllardan günümüze kadarki dönemi kapsayan, ikinci kuşağın devamı niteliğinde olan üçüncü kuşak için acı çeken ve sürekli kimlik arayışı içerisinde olan göçmen karakteri anlamını yitirmiştir. Seksenli yılların sonlarına doğru artık kim olduğunun farkında olan ve kendi kültürel değerlerinin peşinde koşan bir genç kuşağın öne çıkmaya başladığı söylenebilir.

Almanya’da Türk olduklarını hiç çekinmeden dile getiren üçüncü kuşak, Alman toplumunun dışlayıcı tavırlarına karşı kendini savunmayı iyi bilmiştir. İki kültür arasında kalmanın sonucu olarak ortaya çıkan parçalanmış kimlik sorunsalının içine düşmeyen bu üçüncü kuşak için aslında önemli olan kültürel uyumdur. Kendi kültür ve gelenekleri ile Alman toplumunun yaşam tarzı arasındaki ikilemleri kaldırarak bir uzlaşma sağlama niyetiyle hareket etmektedirler. İki toplumdan yana bir tavır sergileyen üçüncü kuşak temsilcileri, çift kimlikli olmanın kendilerine avantaj sağlayacağı görüşündedir. İkinci kuşağın içinde bulunduğu aidiyetsizlik duygusuna kapılmak yerine iki dilde ve kültürde yetişmiş olmanın bir ayrıcalık olduğuna inanarak tarafsız olmayı tercih ettiler. Çok kültürlü bir ortamda yaşamının insana kazandırdıklarının fazla olduğunu ileri sürerek kimliklere vurgu yapmanın anlamsız bir uğraş olduğu konusunda söylemler geliştirerek kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmışlardır. “*Charles Taylor, kültürel kimliğe saygının ve bu kimliğin tanınmasının çok önemli ve belirleyici bir insani unsur olduğunu vurgulamaktadır.*”¹⁰⁹ Dolayısıyla farklı etnik gruptan insanların

¹⁰⁸ Charles Taylor, *Çok kültürcülük: Tanınma politikası*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1996 içinde: Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 311.

¹⁰⁹ Charles Taylor, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, Çev. Hamide Koyukan, Metis Yayınları, İstanbul 2006, s.187 içinde: Ömer Temizkan, “Kültürlere Karşı Çok kültürlülük”, Erişim Tarihi: 22.03.2013, 17: 30, http://www.academia.edu/1744248/Modern_Toplumda_Cokkulturluluk.

kendilerini ifade etmelerine imkân verilmesi, çıkabilecek muhtemel bir kimlik savaşının önüne set çekebilir ve toplumsal birlikteliğe doğru uzanan kapılar ardı ardına açılır.

Farklı kültürlerin varlığını sürdürülmesi için önlerine çıkan engelleri kaldırmak ve toplumun her alanında ayrımcılığa son vermek, birlikte uyum içinde yaşamının anahtarını insanın eline verir. Farklılıkları olduğu gibi kabul etmek, kültürel kimliğe saygı duyulduğunun bir işaretidir. Alman ve Türk toplumunun kendilerine özgü davranış biçimlerinin var olduğu düşünülürse, her iki toplumun saygı, empati ve hoşgörü içerisinde birbirini anlamaya çalışması gerekir. Üçüncü kuşağın bu anlamda verdiği mücadele azımsanmayacak kadar büyüktür. Yazının bu dönemde geldiği konum üzerine bir değerlendirme yaptığımızda alışılmış kalıpların dışına çıkıldığına şahit oluyoruz. Artık yazarların Türklerin Almanya’da nasıl bir yaşam tarzı sürdürdüğünden bahsetmek yerine öncelikle geldikleri ülkenin kültürel özelliklerinden yola çıkarak kültürel bir melezlik görüntüsü vermeye çalıştıkları hissedilmektedir.

Üçüncü kuşağın içinde bulunduğu kültürlerarası durum sanıldığı gibi birbirinden ayrı iki toplumun kültürel farklılıklarıyla açıklanamamaktadır. Bu insanların Alman ve Türk kültüründe önem arz eden farkları ortaya koydukları ve kendilerine atfedilenlere karşı çıkarak melez bir kimlik oluşturdukları göz önünde tutulursa, yaşadıkları durum daha çok “üçüncü bir alan“ içerisinde tanımlanabilir.¹¹⁰ Söz konusu ifadeden “*kendi kültürel kökenleri ile içinde yetiştikleri kültürün etkileşimi sonucu oluşan bir ara alan*”¹¹¹ anlaşılmaktadır. Bu dönemde yazının yeni bir oluşum içerisine girdiğinden ve “Kültürlerarası Yazın” adı altında tanımladığından hareketle ele alınan konuların da bu alan üzerine şekilleneceği varsayılmaktadır.

Çok sayıda yazar için, günlük hayat içerisinde üretilen kimliğin en önemli nirengi noktası olarak kabul edilen sabit coğrafi mekânlar anlamını yitirmektedir. Söz konusu yazarların kültürel farklılıklar, kendi kültürlerini ve geleneklerini tanıtmaya gibi konulara eğilim gösterdikleri gözlemlenmektedir.¹¹² Kültürlerarası yazın denildiğinde akla ilk gelen isim hiç kuşkusuz Emine Sevgi Özdamar’dır. Romanlarında kurduğu dil ve kültür bağı ile Alman kamuoyunda kayda değer bir başarı elde ettiği herkes tarafından

¹¹⁰ Michael Hofmann, *Interkulturelle Literaturwissenschaft*, Wilhelm Fink Verlag, Paderborn 2006, s. 13.

¹¹¹ Kuruyazıcı, ss. 3-24.

¹¹² Nilüfer Kuruyazıcı, *Wahrnehmungen des Fremden*, Multilingual, İstanbul 2006, s. 85.

bilinmektedir. Kültürel sınırları dil vasıtasıyla aşmaya çalışan yazarın yapıtlarında çeşitli kültür manzaralarından oluşan kesitler bulmak mümkündür. Söz konusu yazarın ortaya koyduğu yapıtların “Kültürlerarasılık” kavramıyla yakından bağlantı kurulmasında kullandığı ifade biçiminin büyük payı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Alman dilinde yazan yazarlardan ayrılarak kendine farklı bir yol çizdiği görülmekle beraber denediği yöntemle yazın tarihine yeni bir ifade zenginliği kattığı da söylenebilir. Yazarın izlediği yol neticesinde varılan sonuç, göçmen yazının ilk yıllarındaki yazın anlayışının tamamen sona erdiğini göstermektedir. Çünkü artık mağduriyet ve şikayet etme söz konusu değildir. Daha çok kültürlerarası konumdan hareket edilerek ortaya çıkan karşılaştırmalı metinler ön planda tutulmaktadır. Bu dönemde yazının birinci ve ikinci kuşaktan edindiği tecrübelerle kendine özgü bir tarz geliştirdiğini söylemek yerinde bir ifade olacaktır.

Yazarların kaleme aldıkları yapıtlarda dikkat çeken husus dilsel yapıların kullanımındaki farklılıklarda kendini göstermektedir. Özellikle Özdamar’ın öz yaşam öyküsünü anlattığı “Das Leben ist Karawanserei” (Hayat bir Kervansaray) adlı romanında kullandığı dil, bize bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. Diğer yazarlardan farklı olarak romanında yer verdiği Türkçe deyimler ve atasözlerini olduğu gibi Almancaya çevirmeyi deneyen yazarın kısa zamanda Alman okurunun dikkatini üzerine çekmeyi başardığı söylenebilir. Almanca olarak anlattığı Türkçeye özgü deyimlerin romana kattığı renk herkes tarafından beğeni kazanmıştır. “*Özdamar’ın Almanca bir roman yazmaya kalkarken Türkçenin ruhuyla anlatması, Türkçe düşünerek Almanca yazması altı çizilecek bir deneydir, bir cesarettir. Almanca öğrenirken gözetilen kural, Almanca düşünmek, Alman dilinin mantığına uymak, Özdamar’ın romanında bilerek inadına çiğneniyor.*”¹¹³ Yazarın anadilinin mantığından hareket ederek yabancı bir dilde yapıt ortaya koyması, kuralların yok sayıldığı bir alanda yeni bir oluşumun filizlenmesine vesile olmuştur.

Kültürün dile yansımasıyla “*dilde özgün bir kültürel kimliğin*”¹¹⁴ oluştuğunu öne sürerek bir çıkarımda bulunulabilir.

¹¹³ Gürsel Aytaç, “Dil-Kültür Bağını Sergileyen Cesur Bir Roman: Hayat Bir Kervansaray” ss. 253-258 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

¹¹⁴ Kuruyazıcı, ss.3-24.

Kültürel kimlik, köken ve tarihsel bağlamda “var oluş” kadar “bir oluş”a da işaret eder ve sonsuz bir geçmişe dayanıyor olmaktan ziyade, tarihsel süreçte sürekli bir değişimle belirginleşir. Yani, benliğimizin şekillendiricisi olarak geçmişin geri getirilmesinden öte anlamlar taşıyan “kimlikler bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimlerdir, geçmişin öyküleridir.”¹¹⁵

Yazarın kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak kaleme aldığı romanının kendi kültürel kimliğini öne çıkardığı söylenebilir. Sahip olduğu kültürel değerleri dil vasıtasıyla yeniden canlandırma ihtiyacı duyması kimlik bilincinin bir göstergesidir. Çalışmalarını dil ve kültür üzerine yapan ünlü düşünür Stuart Hall’ın gözlemlediği gibi,

İnsanlar büyük toplumla kimliksel ve kültürel özdeşimden mahrum bırakıldıklarında ötekileştirilip dışlandıklarında savunmacı karakterde toplumsal kimlik inşasına girişmektedirler. Toplumsal bağlamda kendilerini konumlandırma ihtiyacına dayanan bu kimliksel köken arayışı, nereden geldiğine dair bir toprak arayışı, bir dil arayışı ve hatta bu dilin kullanımı ve toplumun tarihsel kökenlerine yönelik bir tarih inşası şeklinde ortaya çıkar.¹¹⁶

Üçüncü kuşak yazarların yapıtlarında kurdukları dünya vasıtasıyla Alman okuyucular Türk kültürüne ait özellikleri de yakından tanıma fırsatı elde etmektedir. Türk toplumuna özgü gelenek ve göreneklerinin romanda sıkça bahsedildiği hesaba katılırsa, yazarın bir nevi kültürel aktarım işlevini de yerine getirdiği söylenebilir. Genel anlamda yazında farklı milletten insanların toplumsal gerçekliğinin yansıtılmasına imkân verildiği zaman, okuyucular yabancıların dünyasını gözlemleme duyarlılığı kazanabilir. Ayrıca farklı kültürlerle etkileşim içerisinde olmak bireyin ufkunu genişletmekle beraber kendi kültürünün farklı ve ortak yönlerini ayırt edebilme gücüne sahip olmasına yardım eder. Bundan hareketle Alman yazın çevresinin alman dilinde yazan yabancı yazarların ortaya koyduğu yazını desteklemek adına girişimlerde bulunduğunu söylemekte fayda vardır. Yazını teşvik etmek adına çıktıkları yolda büyük bir aşama kaydedildiği son dönemde verilen ödüllerle kendini ortaya koymaktadır.

¹¹⁵ Stuart Hall, “Kültürel Kimlik ve Diaspora” (Çev. İrem Sağlamer), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1998, s.177 içinde: Gürsoy Akça, “Moderrnden Postmoderne Kültür ve Kimlik”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, 2005, s. 10.

¹¹⁶ Stuart Hall, “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler” ss. 63-96 içinde: Anthony D. King, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.

Öz kültürünün zengin içeriğinden beslenerek ve kendine has bir ifade biçimi kullanarak oluşturduğu “Das Leben ist Karawenserei” (Hayat bir Kervansaray) adlı romanıyla Emine Sevgi Özdamar, 1991 yılında Ingeborg Bachmann ödülünü almaya hak kazanmıştır. Daha sonra ardı ardına gelen ödüllerle yazarlık hayatında büyük başarılar imza atmıştır. 1998 yılında yayımladığı “Die Brücke von Goldenen Horn” (Haliç Köprüsü) adlı romanıyla bu kez Adelbert von Chamisso büyük ödülüne değer görülmüştür.¹¹⁷ Yazarın ilk romanın devamı niteliğinde olan bu ikinci romanında köprü metaforuyla bir ayağı Türkiye’de bir ayağı Almanya’da olan çift kimlikliliğe vurgu yapar.¹¹⁸ Yukarıda adı geçen iki romanın içeriğinin kısa bir analizinin yapılmasıyla yazarın romanlarını nasıl bir zemin üzerine kurduğu daha iyi anlaşılabilir. Yazar ilk romanında Türkiye’de geçen çocukluğundan bahseder ve başkahramanın Almanya’ya gitmesiyle roman son bulur. İkinci romanında ise kaldığı yerden devam ederek Berlin’e bir fabrikada işçi olarak çalışmaya giden genç bir Türk kızının yaşadıklarını ve Türkiye’ye geri dönüşünden sonra İstanbul ve Anadolu’daki yaşamında edindiği tecrübeleri kaleme alır. Bu romanların otobiyografik temel üzerine kurulu olduğu düşüncesinden hareketle yapılan analizler yazarın bizzat kendi yaşamından kesitleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

Yazarlar kategorisinde öne çıkan bir başka iki isim, ikinci kuşak yazarlardan sayılmasına rağmen üretimlerine doksanlı yıllarda da sürdüren Feridun Zaimoğlu ve araştırmamızda ele alacağımız ödüllü genç yazar Selim Özdoğan’dır. Yapıtlarıyla beğeni kazanan bu iki ismin yazın anlayışının birbirinden ayrılan yönlerini vermekle dönemin yazarlarının kendilerine çizdiği yolun netleşeceği kanısındayız. Seksenli yıllardan gelen birikimle yapıtlarını kaleme almaya devam eden Zaimoğlu’nun, kuşak değişiminin izlerini üzerinde taşıdığı hala hissedilmektedir. Temsil ettiği kuşağın yaşam mücadelesini anlatmaktan vazgeçmeyen yazar, tarafsız bir tavır sergilemekten yana tercihini kullanmamaktadır. “*Özdoğan, üniversite çevresinin gençliğini köken ayırımına aldırmaksızın, bir bütün olarak görüp yansıtırken, Zaimoğlu seçim yapıyor ve taraf oluyor: Alman kentlerinde, yabancı düşmanı gençlik çetelerine karşı kendini savunan*

¹¹⁷ Kuruyazıcı, ss. 3-24.

¹¹⁸ Cengiz, s. 191.

Türk gençleriyle özdeşleşiyor yazar olarak da, kitaplarındaki anlatıcı da.”¹¹⁹ Zaimoğlu “Kanak Sprak” adlı yapıtında çizdiği tablo ile yukarıdaki düşüncenin somut gerçekliğini gözler önüne sermektedir. Yazarın bu yapıtıyla Türk Alman yazınında kışkırtıcı bir tutum modelinin sergilendiğine tanık olmaktayız. Özellikle Almanlarla ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin bir arada yaşamlarının hiçbir suretle çatışmasız gerçekleşmeyeceği ve yabancı olarak damgalanmanın hep süre geleceğinin altı çizilmektedir.¹²⁰

Özdoğan ise her iki toplum içerisinde ezilen kimliğin etnik kökenine önem vermeden Almanya’da gündelik hayatın sorunlarını gün ışığına çıkarmaktadır.¹²¹ Söz konusu yazarın duru bir anlatımla gençliğin ruh halini yapıtlarına taşıdığı görülmektedir. “Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist” (At Öldüğünden Beri Eğerdeki Çok Yalnız), “Nirgendwo&Hormone” (HiçbirYer&Hormonlar) gibi ilk romanlarındaki başlıklar, genç okuyucu kitlesinin hiçbir şekilde göçle yaşam tarzının şekillenmediği ya da göçün etkilemiş olduğu ebeveyn kuşağıyla kurulan ilişkilerin yön vermediği yaşama duygusunu ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada adı geçen romanların yazarın adının dışında Türk-Alman yazının çağrıştırdığı kültürlerarası bir durumu veya melez kimlikleri işaret etmediği apaçık ortadadır.¹²²

Özdoğan’ın ilk romanlarındaki konu seçiminin yazının geldiği son aşamada tercih edilen konulardan farklı olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yazarlık kariyerinin başlangıcında ortaya koyduğu yapıtlar neticesinde tematik açıdan Zaimoğlu ve Özdamar’dan ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yazarın otuzlu yaşlara geldiğinde ürettiği yapıtların artık gençlik çevrelerinden uzaklaştığına ve diğer yazarlarla benzer konuları yazma eğilimi gösterdiğine tanık olunmaktadır. Özellikle “Die Tochter des Schmieds” (Demircinin Kızı) adlı romanında ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda geçen

¹¹⁹ Yüksel Pazarkaya, “Yazın Açısından İki Almanya’nın Birleşmesi-Türk ve Alman Topluluklarının Kaynaşmasında Ayrışım”, ss. 61-71 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

¹²⁰ Hofmann, s. 227.

¹²¹Yüksel Kocaduru, “Die dritte Generation von türkischen Autoren in Deutschland – neue Wege, neue Themen”, ss. 134-139 in: Manfred Durzak, Nilüfer Kuruyazıcı, *Die andere Deutsche Literatur: Istanbul Vorträge*, Königshausen & Neumann, Würzburg 2004.

¹²² Michael Hofmann, “Güls Welt. Erzählen und Modernisierung in Selim Özdogans “Die Tochter des Schmieds“, *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 19, İstanbul 2007, s. 155.

Türkiye’deki bir kadının hayat hikâyesinden bahsetmesiyle şimdiye kadar okur dünyasının gözünde çizdiği imajı terk ettiği söylenebilir.

Zaimoğlu, Selim Özdoğan’ın aksine, ilk kuşakla konumsal göbek bağı kesmeden, değişen nesnel yaşam koşulları içinde, kuşaksal bir değişimin temsilcisi olarak görünüyor. Yani bir anlamda, birinci göçmen kuşağın, ana baba kuşağının, doğal devamı olarak. İlk kuşak yazarların kendi durum ve konumlarını, duyarlık ve yabancılıklarını kaleme almaları gibi, Zaimoğlu da, genç kuşak içinden bir kesimin kendini nasıl algıladığını ve duyumsadığını değişik bir dil ve anlatımla özellikleriyle Almanca olarak anlatıyor. Yaşı ilerledikçe Zaimoğlu’nun da Özdoğan gibi anlatılarını yerleştirdiği gençlik çevrelerinden-o çevrelerinde gençlik sürecinden çıkması sonucu- çıkmak zorunda kalacaktır.¹²³

Yazarların zaman içinde yapıtlarında ele aldıkları konularda meydana gelen değişiklikler yukarıdaki sözü edilen düşünceyi doğrular niteliktedir. Almanya’da yazan Türk kökenli yazarların, artık anavatanlarının toplumsal gerçekliğini yazınsallaştırmaya çalıştıkları son dönem ortaya çıkan yapıtlardan anlaşılmaktadır. “İki binli yıllarda Almanya’daki Türk kökenli yazarların, kökene bağlı izleklerle çizgiyle, bundan salt bağımsız yazınsal çizgiyi sürdürecekleri görülmektedir.”¹²⁴ Emine Sevgi Özdamar’ın göçmen yazınında açtığı kültürlerarası dönem, Zaimoğlu’nun 2006’da yayımlanan “Leyla” ve Özdoğan’ın 2005’de yayımlanan “Demircinin Kızı” adlı romanlarla had safhaya ulaşmıştır.¹²⁵

Yukarıda adı geçen iki roman tematik açıdan paralellikler oluştursa da vurgulanan noktalar farklıdır. Özdoğan, kimliklere vurgu yapmadan ve tartışmaları meta düzeye taşımadan oluşturduğu bireysel yaşam öyküsüyle istenen sonuca ulaşmayı başarırken, Zaimoğlu “Leyla” romanını bireyleşme ve kadının özgürleşme öyküsü çerçevesinde gerçekleştirip gelişim romanı tadında okunabilecek bir yapıt ortaya koymuştur.¹²⁶

¹²³ Yüksel Pazarkaya, “Yazın Açısından İki Almanya’nın Birleşmesi- Türk ve Alman Topluluklarının Kaynaşmasında Ayrışım”, ss. 61-71 içinde: (Yay. Haz.) Nilüfer Kuruyazıcı, Mahmut Karakuş, Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

¹²⁴ Pazarkaya, ss. 61-71.

¹²⁵ Michael Hofmann, “Oralität in der deutschen Epik des 20. Jahrhunderts: Döblin, Johnson, Özdamar”, *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 20, İstanbul 2008, ss. 59-76 in: Şeyda Özil, Michael Hofmann, Yasemin Dayıoğlu-Yücel, *50 Jahre türkische Arbeitsmigration in Deutschland*, V&R Unipress, Göttingen 2011, s. 132.

¹²⁶ Andreas Pflitsch, “Fiktive Migration und migrierende Fiktion. Zu den Lebensgeschichten von Emine, Leyla und Gül” ss. 231-252 in: Özkan Ezli, Dorothee Kimmich, Annette Werberger, *Wider den Kulturenzwang: Migration, Kulturalisierung und Weltliteratur*, Transcript Verlag, Bielefeld 2009, s. 246.

Zaimoğlu'nun romanın merkez noktasında acımasız ve insanlık dışı davranışları ile tüm aile bireylerinin ve özellikle romanın başkahramanın hayatını olumsuz bir şekilde etkileyen otoriter bir baba figürü yer almaktadır. Özdoğan'ın romanında ise isyankâr ya da baskıcı bir tutum sergileyen karakterler söz konusu değildir.¹²⁷ Yazının bu dönemde öne çıkan yapıtlarında yaptığımız kısa bir değerlendirmeden sonra yazarların bir başka dikkat çeken yönü anlatım biçimlerinde saklıdır. Özdamar ve Zaimoğlu romanlarını birinci tekil şahıs ağzından anlatmayı yeğlerken, Özdoğan üçüncü tekil şahıs kullanarak yarattığı kahramanla arasına kalın bir duvar örer.¹²⁸

Yazarların yazındaki yaklaşımından yola çıkarak ilk dönem yapıtlarda gördüğümüz tablonun hafızalardan silindiği çıkarımında bulunulabilir. Son dönem yapıtlarda Almanya'daki Türkler yerine Türkleri oraya getiren koşullar üzerinde daha çok durulmuştur. Yazarlar Anadolu'ya, acıyan köklerinin gömülü olduğu topraklara geri dönüp o dönemin yaşam koşullarının insanları nasıl göç etmeye sürüklediğini yazınsal alana taşımaya özen göstermiştir. Bu amaçla, Almanya'da yazan ve yaşayan üçüncü kuşak genç yazarlardan Selim Özdoğan'ın "Die Tochter des Schmieds" (Demircinin Kızı) adlı yapıtı örneklem olarak seçilmiştir.

¹²⁷ Hofmann, s. 156.

¹²⁸ Özkan Ezli, "Von der Identitätskrise zu einer ethnografischen Poetik. Migration in der deutsch-türkischen Literatur", ss. 61-73 in: Heinz Ludwig Arnold, *Literatur und Migration*, Edition Text + Kritik, München 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELİM ÖZDOĞAN’IN “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS” ADLI ROMANINDA GÖÇÜ HAZIRLAYAN SOSYOKÜLTÜREL SEBEPLER

2.1. SELİM ÖZDOĞAN’IN GÖÇMEN KİMLİĞİ VE ROMANLARI

Almanya’nın Köln şehrinde yaşayan 1971 doğumlu Selim Özdoğan, göçmen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta Almanya’ya yerleşip hayatının büyük bir kısmını orada geçiren Özdoğan, yazarlık mesleğine 1995 yılında yayımlanan “Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist” (At Öldüğünden Beri Eğerdeki Çok Yalnız)¹²⁹ adlı ilk romanıyla adım atmıştır. Söz konusu romanda Alex adlı genç bir erkeğin, İngiliz dili ve edebiyatı öğrenimi gören Esther’le olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Ben Anlatıcı Alex’in aşk, ayrılık ve intihar üçgeninde gidip gelen yaşantısı romanın ana malzemesini oluşturmaktadır. Yazar “Nirgendwo&Hormone” (Hiçbir Yer &Hormonlar)¹³⁰ adlı ikinci romanıyla gençlik çevrelerinin yaşam ritmini yapıtlarına konu edinmeye devam etmektedir. Bu kez yaşadıkları hayatın kıymetini bilmeyip işini şansa bırakan gençlerin yaşam tarzı ele alınmaktadır.¹³¹ Yukarıda adı geçen romanlarda tematik açıdan yapılan analizler neticesinde yazarın gününü gün eden genç kuşağın yaşama duygusunu ilk dönem yapıtlarında sıklıkla işlediğine tanık olunmaktadır. Gelecek kaygısı taşımadan anı yaşayan genç insanların, yaşamdan zevk almak tek arzusu olmuştur. Eğlence peşinde koşan bu insanların dünyasını yazarın olgunlaşma öncesi ele aldığı yapıtlarda daha çok gözlemleme fırsatı elde edilmektedir. Hayatı dolu dolu yaşamayı kendine rehber edinenlerin günlük hayatın her alanında farklı zevkleri tatmaktan mahrum kalmak istemez. İşte sinema, dans, müzik, alkol gibi hayatın çekim gücü yüksek olan tatlı yanlarının rüzgârına kapılıp yaşamı tüketen insanların öyküleri Özdoğan’ın kaleminden hayat bularak gün ışığına çıkmıştır.

Yazarın romanlarına konu ettiği bu renkli ve hızlı dünya, Pop-Literatur kavramı altında tanımlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. İçerisinde popüler kültüre ait her türlü

¹²⁹ Selim Özdoğan: *Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1995.

¹³⁰ Selim Özdoğan: *Nirgendwo&Hormone (HiçbirYer&Hormonlar)*, Rütten&Loening Verlag, Berlin 1996.

¹³¹ Mahmut Karakuş, "Selim Özdoğan's Die Tochter des Schmieds: Möglichkeiten der Selbstverwirklichung der Frauen", *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 19, İstanbul 2007, s. 140.

unsuru barındıran bu yazın türü, Almanya’da 60’lı yıllarda yüksek kültür ile popüler kültür arasındaki sınırları kaldırmak, her iki kültür biçiminin karşılıklar üzerine kurulu yapısını eritmek amacıyla ortaya çıkmıştır.¹³² Bir toplumun yaşam tarzını belirleyen kültürün toplumsal değişimler sonucu farklı kalıplar içerisine girerek varlığını sürdürdüğüne tanık olunmaktadır. Değişen yaşam koşulları gereği kültürün kendi içinde farklılıklar göstermesi, kültürel tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bir kültürün diğerine hâkimiyet kurması yönünde atılan adımlar sosyologlar tarafından eleştiri ile karşılanmıştır. 80’li ve 90’lı yıllarda yeniden gündeme gelen pop-yazın tarzının merkez noktası özele kaymıştır. Derin anlamlar taşımayan, güzel olan fikirlerin aksini ispatlamak gibi amaç gütmeyen ve toplumsal ya da başka türlü bir sorundan kaleme alınmayan bir nesir tarzı öne çıkmıştır. Öncelikle kendisiyle ilgili olan nesneler içeriğini oluşturmaktadır.¹³³

Özdoğan’ın adı geçen romanlarında pop akımının esintilerini yarattığı kahramanların renkli dünyasında büyük ölçüde görmek mümkündür. Temsil ettiği kuşağın yaşam tarzını yapıtlarında somut bir şekilde dile getiren yazarın kullandığı dil, gençlere özgü konuşma kalıplarından beslenmektedir. Aylak aylak gezmeyi seven ve toplumun ahlak tanımlamalarıyla ilgilenmeyen genç kuşağın yaşam biçiminin bir ifadesini yansıtmaktadır.¹³⁴ Yarattığı kahramanları bu tür özelliklerle donatarak onların günlük hayatta kendini ifade etme biçimlerini doğrudan yapıtlarına taşıması romanlarına ayrı bir renk katmaktadır. Özdoğan’ın ilk romanlarında çizdiği tablo bize yazın anlayışını en iyi şekilde açıklamaktadır:

Selim Özdoğan’ın yazındaki yaklaşımı, Alman Türkleri arasında kuşağının toplum içindeki tavrını yansıtır: Olabildiğince Alman toplumundan, Alman kuşakdaşlarından ayrı görünmeden, onlardan biri, daha doğrusu o toplumun eşit hak ve görevlisi olmak. Nasıl bu tavır Alman toplumu içinde Türk kökenli gençlerin de göze batmaksızın hem iş yaşamında, hem okulda, hem de özel yaşamda birlikte yaşamasını hedefliyorsa, Selim Özdoğan’ın tavrı da, Almanca yazan biri

¹³² Jörgen Schäfer, *Pop-Literatur. Rolf Dieter Brinkmann und das Verhältnis zur Populärkultur in der Literatur der sechziger Jahre*, Metzler Verlag, Stuttgart 1998, s.11.

¹³³ Moritz Baßler, *Der deutsche Pop-Roman. Die neuen Archivisten*, C.H.Beck Verlag, München 2002, s.13-14.

¹³⁴ Mahmut Karakuş, “Selim Özdoğan’s Hinwendung zum Populären” in: Mahmut Karakuş, Meral Oralış (Yay.), *Bellek, Mekân, İmge, Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı’ya Armağan*, Multilingual, İstanbul 2006, s. 187.

olarak, Almanca'nın çağdaş bir yazarı olarak, Türk kökenini öne çıkarmadan, doğrudan yazın ortamında, yazınsal nitelikle etkili, başarılı ve önemli olmaktadır.¹³⁵

Yazarın yapıtlarında işlediği evrensel motifler, yukarıda sözü edilen düşüncüyü destekler niteliktedir. Etnik köken ayrımının içine düşmeden oluşturduğu yazınsal ürünlerini Almanca olarak kaleme aldığından kendini 'Almanca yazan çağdaş bir yazar' olarak görür. Kendine has yazım tarzıyla ve ele aldığı konularla Özdoğan, "1996 yılında Kuzey-Ren-Vestfalya Genç Sanatçı Teşvik Odülüne ve 1999 yılında da Adelbert-von-Chamisso Ödülüne layık görüldü."¹³⁶ Özdoğan'ı diğer yazarlardan farklı kılan, yapıtlarında çoğunlukla doksanlı yılların genç kuşağın dünyaya bakış açısını ve yaşam tarzını çeşitli yönleriyle ele almasıdır. "Heyecan ve macera arayan, kendini ispat etmeye çalışan, bunun için küçük çaplı taşkınlıkları olan ve bu biçimde var olmaya, toplumda tutunmaya çalışan 'arayış' içinde olan gençlik söz konusudur. Günümüz Almanya'sında globalleşme sürecini yaşayan Alman ve Türk gençlerinin hayata tutunma mücadelesinin yansımaları vardır romanlarında."¹³⁷

Teknik ve tematik açıdan birbirine yakın özelliklere sahip olan ilk romanlarından sonra yazarın kendini Alman pop yazını çerçevesinde ürün vermekten soyutlamaya doğru gittiği gözlemlenmektedir. "Selim Özdoğan, ilk kitaplarıyla Türk kökenli yazar olarak değil de, Almanca yazan çağdaş bir yazar olarak kendini kanıtladıktan sonra 1999 yılında yayımlanan "Mehr" (Daha Fazla)¹³⁸ adlı dördüncü kitabıyla Almanyalı Türklerin çevresine de anlatılarında yer verdi."¹³⁹ Romanın başlığı ilk bakışta insanın doyumsuzluğunu akla getirmektedir. Küreselleşen dünyada insanların bitmek bilmeyen doyumsuz iştahı ve her şeye sahip olma arzusu, toplumu üretmeden tüketmeye dönüştürmüştür. Nesnenin öznenin yaşamında değerli hale gelmesiyle insani değerler anlamını yitirmiştir. Saygınlığın parayla geleceğine inanan insanlar, bir nevi kapitalist sistemin oyuncağı haline gelmiştir. İnsana verilen değer in cebindeki parayla ölçüldüğü bir düzen içerisinde yaşamaya gönüllü insanlar, kazanırken yitirdiklerinin farkında

¹³⁵ Pazarkaya, ss. 61-71.

¹³⁶ *Literatürk 2009: 5. türkisch-deutsches Literaturfestival in Essen und im Ruhrgebiet*, Erişim Tarihi: 23.04.2013, <http://www.literatuerk.com/archiv/literat%C3%BCrk-2009/>.

¹³⁷ Sakallı, s. 165.

¹³⁸ Selim Özdoğan, *Mehr*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1999.

¹³⁹ Pazarkaya, ss. 61-71.

değildir. İnsanı bir tüketim unsuru olarak algılayan zihniyet, insanlara rekabeti, hırsı ve kıskançlığı empoze eder. Birey ve bireyciliğin hakim olduğu toplumda paylaşımcılık, birlik ve beraberlik arka plana itilir. Yazarın yapıtının içerik boyutuna baktığımızda yukarıda yapılan yorumların bir nevi yapıtın okuyucuya vermek istediği mesajı oluşturduğu söylenebilir.

Romanın ben merkezli anlatıcı tarafından aktarıldığı göz önünde tutulursa, Özdoğan'ın ilk yapıtlarındaki anlatıcı türünden vazgeçmek istemediği kendini göstermektedir. Yazarın romanında yarattığı kahramanın kendi gibi 26 yaşında genç bir Türk yazar olması, yapıtın en başta otobiyografik özellikler taşıyabileceğinin işaretini vermiştir.¹⁴⁰ Ben-anlatıcının Türk kökeninin romana girmesiyle geçmiş ve gelecek sorgulanmaya başlayacaktır. Romanın başkahramanı olan genç Türk yazar, gençliğini, Türk arkadaşlarını, geldiği ve yaşadığı toplumu sorgularken, bugünün tüketime dayalı yaşam biçiminden kendini soyutlayamaz. Eski ile Yeni değerlerin ortasında kalan yazar, yaşamak zorunda olduğu yabancı bir ülkede kendisinde gerçekleşen değişimin farkında değildir. Günlük hayatın koşuşturması içerisinde geçen zamanın neleri alıp götürdüğünü geçmişle bağlantı kurarak algılamaya başlar. Yazar, meslek hayatında başarılı olup olmayacağından endişe duyan kahramanın içinde bulunduğu çıkmazı ona geçmişini ve geçmişe ait değer yargılarını dede mesleği üzerinden hatırlatarak çözmeyi tercih eder. Yapıtın içerisine Türkçe sözler, deyimler, atasözleri serpiştirilerek geçmiş ile bugün arasında değer yargılarının önemli ölçüde değiştiğini somut bir şekilde gözler önüne serilmektedir. *“Geçmişi yaşadığı bugünle, geleneksel değerleri yaşanan anla bağdaştıramamanın zorluklarını yaşamaktadır roman kahramanı. Sorun geçmişin üretime dayalı değerleri ile günümüzün tüketime dayalı değerlerinin çekiciliğinde, çatışmanın tam ortasında, bir yazar olarak var olabilmektir.”*¹⁴¹

Yapıtın kahramanı meslek hayatında ortaya koyduğu ürünlerin herkes tarafından beğenilip beğenilmeyeceği konusunda şüphe duymaktadır. Yazdıklarının edebi bir değer taşıdığından emin olamama durumu kahramanda özgüven eksikliğinin var olduğu izlenimi yaratmaktadır. Yazarlık mesleğinin hayatında doğru bir tercih olup olmadığını

¹⁴⁰ Yüksel Pazarkaya, “Genarationswechsel- Themenwechsel” ss. 148-153 in: Nilüfer Kuruyazıcı, Manfred Durzak (Yay.), *Die andere deutsche Literatur. İstanbul er Vorträge*, Königshausen&Neumann Verlag, Würzburg, 2004.

¹⁴¹ Sakallı, s. 170.

sorgulamaya başlayan genç yazara yol gösterici işlevi dedesinin nasihatleri üstlenmektedir: “Önemli olan sadece, ekmeğini işini doğru yaparak, alın terinle para kazanmandır. İster çöpçü ol ister mezarıcı, bu önemli değil. Fakat ekmeğini yalan söylemeden, başka insanları incitmeden, dolandırmadan kazanmalısın...”¹⁴² Yukarıda ifade edilenlerin, genç yazarın mesleğine ve hayata bakış açısına yön verdiğini söylemek mümkündür. Geçmişle bağlarını koparmadan yaşamaya devam eden roman kahramanının, geride bıraktığı bir ailesinin olması ona güç vermektedir. Ne olursa olsun ailesinin her zaman yanında olacağına bildiği için kendini güvende hissetmektedir.

Özdoğan’ın bu son romanında figürler ve içerik konusunda değişikliklere gittiği göze çarpmaktadır. İlk iki romanında var olan pop esintilerden tamamen uzaklaştığını söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Artık sadece şimdiki zaman değil, aile ilişkilerinin bilincine varmada ve o zamanki yaşam biçimini değerlendirmede kendini gösteren geçmiş ve gelecek de düşünülmektedir. İlk romanda Ben-anlatıcı ailesi olmadan yaşarken ve Hiçbir Yer& Hormonlar adlı yapıtta mesafeli aile ilişkileri tanımlanırken, “Mehr” romanında Ben-anlatıcı aile bağlarını yoğun bir şekilde hatırında tutmaktadır.¹⁴³ Yazarın bu üç romanının aile kavramına bakış açısı göz önüne getirildiğinde, birbirinden çok farklı üç aile tablosu karşımıza çıkmaktadır.

Romanların bir başka ayırt edici özelliği, yazarın göçmen kimliğinin neticesi olarak göç sorunsalına ne ölçüde yaklaşıldığında kendini göstermektedir. İlk iki romanda yazarın “Göçmen Yazını” rafa kaldırmaya istekli görünmesiyle beraber göç teması tamamen gizlenirken, “Mehr” romanında ben-anlatıcının göçmen olması açıkça belirtilmekle kalınmaz, aynı zamanda Almanya’da yaşayan yurttaşlarla olan ilişkisine hatırı sayılır derecede önem verilir.¹⁴⁴ Türk kökenini yapıtlarında hissettirmeye başlayan yazarın, bundan sonraki romanlarında ele alacağı konuların hangi alan üzerine şekilleneceğinin de bir bakıma sinyali vermiştir. Özdoğan’ın yapıt ortaya koyma sürecinde farklı alanlara yönelmeye özen gösterdiği dikkat çekmektedir. Kendini sadece birkaç konuyla sınırlandırmak istemeyen yazar, pop-yazın türünün örneklerinden sayılan ilk romanlarından sonra 2005 yılında yayımlanan “Die Tochter des

¹⁴² Selim Özdoğan, *Mehr*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1999, s. 31.

¹⁴³ Karakuş, s. 143.

¹⁴⁴ Pazarkaya, ss. 148-153.

Schmieds”¹⁴⁵ (Demircinin Kızı) adlı romanıyla Anadolu’yu konu edinerek okuyucu dünyasını şaşırtmıştır.

2.2. “DIE TOCHTER DES SCHMIEDS” ROMANINA TEKNİK VE TEMATİK YAKLAŞIM

Selim Özdoğan’ın masalsı ve yalın bir dille kaleme aldığı roman, 1940’lı yılların Türkiye’inde hayata tutunmaya çalışan üç kuşak bir ailenin yaşamından kesitler sunar. Anadolu’nun küçük bir kasabasında geçen hikâye, o dönemin toplumsal ve kültürel koşullarının insan ilişkilerine nasıl yön verdiğini somut bir şekilde gözler önüne serer. Toplumsal dönüşüm açısından önem teşkil eden bir dönemi ele alan romanın, Türkiye’nin modernleşme sürecine doğru gidiş yolunda insanların hayatlarında sosyal ve kültürel açıdan ne tür değişikliklerin meydana geldiğinin tablosunu çizdiği söylenebilir. Kırklı yılların atmosferini içerisinde barındıran bir hayat tarzının içinde yetişen insanların dünyaya bakış açılarının o zamandan bugüne ne kadar farklı olduğu önemle vurgulanmaktadır. O dönemin zorlu hayat koşullarında insanların nasıl bir yaşam sürdüğünü, aile, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerini öğrenmek adına okuyucu romanla birlikte adeta bir zaman yolculuğuna çıkmaya hazırlanır. 1940’lı yıllardan 1960’lı yıllara kadarki süreci kapsayan roman için bir kuşak hikâyesi denebilir. Almanya’ya işçi gönderdiğimiz yıllara denk gelen bu sürecin, birinci kuşak göçmenleri göçe sürükleyen sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerin gün yüzüne çıkartacağına bir nevi işaretidir bu yapıt.

Gelenek ve modernite arasında sıkışıp kalan bir toplumun yeni bir hayat tarzına uyum sağlamada yaşadığı güçlükler, değişen toplumsal yapıyla birlikte sahip olunan değerlerden kopamamanın insanda yarattığı ikilem, birbirine zıt iki farklı yaşam tarzı olarak köy ve şehir, ataerkil bir toplumda kadına bakış açısı gibi konular romanın içeriğini oluşturmaktadır. Özdoğan okuyucuyu, değişmeyen bir dünya üzerine kurulan hayatın içinde yaşamaya mahkûm olan bir genç kızın kendini yeniden var etme mücadelesiyle karşı karşıya getirmektedir. Taşra hayatının durağan hareketliliği içerisinde büyüüp yetişen Gül, onun acı ve tatlı yüzüyle yaşamın her evresinde karşılaşır. Çoğunluğun tutucu bir hayat görüşünün savunuculuğunu üstlendiği bir zaman diliminde yaşamını sürdüren romanın başkahramanı, kendisine dayatılanlara karşı dilsiz

¹⁴⁵ Selim Özdoğan, *Die Tochter des Schmieds*, Aufbau Verlag, Berlin 2005.

kalır. Üvey anne, hiç istemediği bir evlilik, "el ne der" kaygısı gibi Anadolu'nun klişeleşmiş basmakalıp düşünceleri içine hapsolmuş bir vaziyette zindan hayatı yaşar. İç dünyasında yaşadığı çatışmaları dışarıdaki dünyaya yansıtamamasının vermiş olduğu eziklik, onu kendi isteğine göre hayatını yaşamaktan ve hayallerini gerçekleştirmekten alıkoymaktadır. İşte romanda genel itibarıyla anlatılmak istenen de Anadolu'da modernleşme sancılarının yaşandığı bir dönem içerisinde Gül isimli genç bir kızın Almanya'ya göç edene kadarki çocukluğundan yetişkinliğe uzanan hayat hikâyesidir. "Demircinin Kızı" kitabı aslında tüm göçmenlerin içinde kendinden bir parça bulabileceği bir hikâyeyi okuyucuyla paylaşır. Her şeyden önce anavatanlarından uzakta yaşayan göçmen insanlara unutulmaya yüz tutmuş geçmişine yeniden kavuşmanın sevincini yaşatmıştır.

Yazarın romanının arka planını sağlam zeminler üzerine kurmaya özen gösterdiğini söylemek yerinde bir ifade olacaktır. Baştan sona Anadolu'da bir ailenin üç kuşak boyunca yaşadıklarını büyük bir titizlikle kaleme almasının ardından başkahramanı hiç de alışık olmadığı bir dünyayla tanıştırır. Üç bölüme ayrılan kitabın kısa bir içerik analizi yapıldığında romanın kurulduğu zemin hakkında daha net fikirler elde edilebilir. Gül'ün anne ve babasının geçmişinden başlayarak annesi Fatma'nın ölümüne kadarki süreyi kapsayan romanın birinci bölümünde uyumlu, gösterişten uzak bir dünyanın geçmişte var olduğunun altı çizilmek istenmiştir.¹⁴⁶ İkinci bölümde ellili yıllardaki Anadolu'da bir köyün yaşam atmosferi adeta bir film şeridi gibi okuyucunun gözünden geçerek anlatılır ve orada yaşamını süren genç bir kızın yetişkinliğe adım atışına, evlenip yuva kuruşuna ve eşinin ardından Almanya'ya çalışmak için gidişine tanıklık edilir. Üçüncü bölümde ise geride bıraktığı hayatı sorgulayan, yaşlanmış, sadece ölmeyi düşünen bir Gül karakteriyle karşı karşıya geliriz.¹⁴⁷

Anlatılan olay sırasıyla değişik kişilerin bakış açısından yazın düzlemine taşınır. Romanın başlangıç kısmında okuyucu büyükanne Zeliha, oğlu Timur ve onun eşi Fatma'nın gözünden olup bitenleri anlamaya çalışırken, Gül dünyaya geldiğinde ve belli bir yaşa ulaşıp dış dünyayı algılamaya başladığında durum değişir. Her şey Gül'ün

¹⁴⁶ Clara Branco, "Ein Becher Meer. Selim Özdogans Geschichte eine ungelebten Lebens in der Türkei", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, (31.10.2005), s. 36.

¹⁴⁷ Nico Elste, *Von der Migration zur Integration Literarische Konstruktionen von Kultur und Kulturkonflikt in der deutsch-türkischen Literatur nach '89*, (Doktoraarbeit), der Philosophische Fakultät II Germanistisches Institut der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 13.06.2012, s. 226-227.

bakış açısından izlenmeye başlanır. Romanın sonuç kısmını oluşturan üçüncü bölümde hatta Gül ben-anlatıcı olarak karşımıza çıkarak okuyucunun doğrudan onun duygu ve düşüncelerini, aklından geçenleri öğrenme fırsatı elde etmesine yardımcı olur:

Ölümünden korkmuyorum. Gerçekten, inan bana, Azrail'in canımı almaya geleceği o andan korkmuyorum. Birkaç yıl önce olsaydı, böyle demezdim. O zamanlar henüz mutluydum ve ölmek istemezdim. Allah'ım n'olur izin ver de bu mutluluğu yaşayayım, diye dua ederdim. Şimdi bunu bile yapmıyorum artık. Ölümün geleceği ana hazırım...(Özdoğan 2005: 308)

Yazar tüm olup bitenleri Gül'ün bakış açısından anlatmayı tercih eder. Okuyucu bir yandan başkahramanın iç dünyasına bakarken diğer yandan olayları nasıl gördüğünü ve algıladığını gözlemlene fırsatı elde eder.¹⁴⁸ Dolayısıyla romanda personal (kişisel) anlatıcı durumunun hakim olduğu söylenebilir.

Bu anlatıcı türünde, anlatıcının roman kişileriyle özdeşleşmesi, dünyayı ve hayatı onların gözleriyle görmesi söz konusudur. Bu yöntemde roman kahramanı anlatıcı kimliğini üstlenmiş, olayları, olguları ve duyguları kendi zihin süzgecinden okuyucuya sunmuştur. Bu tip anlatıda roman kahramanı olan anlatıcının penceresinden hayata bakarken, onun eğitimi, kültür düzeyi, cinsiyeti, işi, yaşı vs. anlatımı etkileyen unsurlar arasına girer.¹⁴⁹

Yazar her şeyi bilen ya da bildiğini hissettiren bir figürün arkasına sığınarak tüm yorumlarını ona yaptırır. Anlatıcı konumuna geçen hikâyenin kahramanı, çevresinde yaşanan olayları kendi bakış açısına göre değerlendirmesi sebebiyle objektif bir yaklaşım sergilemediği apaçık ortadadır. Anlatıcı figürün bakış açısıyla ilgili olarak söylenebilecek açık ve net söz, yaşanılanlara subjektif olarak yaklaştığıdır. Romanda anlatıcı konumuyla ilgili söylenebilecek bir diğer söz yer yer auktorial (tanrısal) anlatıcının izlerine de rastlamanın mümkün olduğudur. Yukarıda sözü edilen iki anlatıcı durumunun metin biçimlendirmesinde (Textformatierung) büyük rol oynadığı hiç kuşkusuz kendini somut bir şekilde göstermektedir. Karşılıklı konuşmalarda yer verilen konuşma çizgileri vasıtasıyla figürlerin bakış açılarının doğrudan metne yansıdığına

¹⁴⁸ Karakuş, s. 147.

¹⁴⁹ *Romanda Anlatıcı Kimdir?*, 02 Kasım 2009, Erişim Tarihi: 10.06.2013, 14:02 <http://hafif.org/yazi/romanda-anlatici-kimdir/>.

şahit olunmaktadır. Buna ilaveten auktorial (tanrısal) anlatıcının figürlerin geleceğine önceden bakışıyla kronolojik bir anlatı akışını kesen bir görüntü ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁰

Romandaki anlatıcı ve bakış açısı üzerine yapılan yorumlardan sonra bir başka dikkat çeken husus erkek bir yazarın kadın perspektifinden anlatmasıdır. Yazarın, bir erkek olmasına rağmen kadınların dünyasını, üstelik de hiç yaşamadığı topraklardaki kadınların dünyasını, onların gelenek ve göreneklerini anlatmaya çalışması ilk bakışta akıllara soru işareti getirmektedir. Yaratılan karakterin saf kadın bakış açısını yeterli ölçüde temsil edip etmediği düşüncesi okuyucuda şüphe uyandırabilir. Özdoğan'ın romanında seçtiği anlatım biçimi aşağıda savunulan düşünceye karşı çıkar niteliktedir:

Kadın okuyucuya göre, anlatı dünyasına konu edilen kadın yaşantısı, kadın figürünün arkasına gizlenmiş bir erkek anlatıcının değil de kadın bakış açısını ruhunda taşıyabilenlerin gözünde üstün konumdadır. İçinde kadının yaşadığı kurmaca gerçeklik, yazınsal ve yazınsal olmayan düzlemde yapılan bilinç tanımlamalarıyla sık sık çarpıtılarak kadınların yaşantı dünyası yanlış tanıtılmaktadır.¹⁵¹

Özdoğan her şeyden önce kadınların değişmeyen kaderlerini okuyucu dünyasıyla paylaşmaya çalışmıştır. Kadın kimliğinin ataerkil sistemde nasıl bir rol oynadığını gözler önüne sererek bu konuyu önemle vurgulamak istemiştir. Yazarın kurguladığı gerçeklikte erkeklerin hâkim olduğu bir toplumda kadınların var oluş şekilleri göze çarpmaktadır. Geleneksel kesimlerde erkek egemen bir aile yaşamı görülmektedir. Kadınların geleneklere karşı uyumluluk göstermeleri ve kaderlerine razı olmaları sebebiyle bu ataerkil sistemin varlığını bu şekilde sürdürmeye devam ettiği belirtilmektedir. Romanın başlığına “Demircinin kızı” adının konulması da iki kişiliği birbirine bağlayarak bir çeşit değer yargısını öne çıkarmaktadır. Ayrıca dönemin sosyokültürel özelliklerinin insanların kimliğini tanımlamada kullanıldığının bir göstergesidir.

Olayın geçtiği mekânın toplumun sosyal ve kültürel yapılarıyla şekillendiğini söylemekte fayda vardır. Toplumsal cinsiyete göre ayrılmış mekânların romanda keskin

¹⁵⁰ Gabriele Lotz, “Fremd in der deutschen Literatur? Die Tochter des Schmieds von Selim Özdoğan und Der Schwimmer von Zsuzsa Bank” ss. 202-213 in: Christoph Parry, Lisa Vorschmidt, *Europäische Literatur auf Deutsch*, Iudicium Verlag, München 2008.

¹⁵¹ Gaby Allrath, Carola Surkamp, “Erzählerische Vermittlung, unzuverlässiges Erzählen, Multiperspektivität und Bewusstseinsdarstellung.”, ss. 143-179 in: (Hrsg)Vera und Ansgar Nünning, *Erzähltextanalyse und Gender Studie (Anlatı Metin Analizi ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları)*, Stuttgart, Metzler Verlag, 2004.

hatlarla çizildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Baba-Kız'ın içinde bulunduğu ortamlara bakıldığında, cinsiyet rolleriyle örtüşen bir mekân tanımlamasının yapıldığına tanık olunmaktadır. Natascha Würzbach, cinsiyete dayalı mekânlaşma konusuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanır:

Kadın ve erkek figürler, yoğunlaştığı alanlar ve taşıdıkları karakteristik özellikler bakımından aynı sosyal ortamları paylaştıklarında yaşantı ve davranıştaki cinsiyete özgü farklılıklara anlatı dünyasında yer verilir. Bununla birlikte anlatı içerisindeki mekân tasvirinde basmakalıp cinsiyet rolleri ve onların kültürel boyutta değişimi görülür.¹⁵²

Romanda farklı konumlarda kadın figürler göze çarpmaktadır. Özellikle Demirci'nin kızları Gül, Melike, Sibel üçüncü kuşağı temsil etmektedirler. Türk kadınlarının hayatının edebiyata konu edilmesi eskiden beri süre gelen bir gelenektir. Aysel Özakın, 1979 yılında yayımlanan “Genç Kız ve Ölüm“ adlı romanında üç kuşak bağlamında Türk kadınlarının hayatını ele almaktadır:

Üç kadın kuşağı romanda tanıtılmaktadır. İlk olarak birinci kuşak temsilcisi kadın özgürlüğünü savunan fakat romanın sonunda ümitsizliğe kapılıp intihar eden anne, ana figür Nuray ise ikinci kuşağı temsil etmektedir... Onun ana problemi kimliktir... Her şeyden önce tüm yaşam düzenini bir erkeğe göre ayarlama ve kadına toplumda ikinci derecede yer verilmesi gibi geleneksel düşünme biçimlerine karşı mücadele etmektedir... Nuray'ın kızı ise üçüncü kuşağı temsil etmektedir.¹⁵³

Annette Wierschke'e göre, Türk kadınları erkek egemenliğinin kurbanıdır. Sadece tepki gösteren kişi olarak toplumda bilindiğinden, fakat kendi kararlarının ve davranışlarının aktif özneleri olduğu lanse edilmediğinden hareket sahaları sınırlı tutulmuştur.¹⁵⁴ Romanda Türk toplumundaki kadınların hayatı ve üç kuşaktır onların özgürleşme mücadeleleri dile getirilmektedir. Özdoğan'ın romanında da üç kuşak bağlamında kadınların portresi çizilmektedir. Toplumsal yapı sürekli değişmektedir.

¹⁵² Natascha Würzbach, “Raumdarstellung.” ss. 49-71 in: (Hrsg) Vera und Ansgar Nünning, *Erzähltextanalyse und Gender Studie* (Anlatı Metin Analizi ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları), Stuttgart, Metzler Verlag, 2004.

¹⁵³ Kuruyazıcı, *Wahrnehmungen des Fremden*, s. 222.

¹⁵⁴ Annette Wierschenke, *Schreiben als Selbstbehauptung: Kulturkonflikte und Identität in den Werken von Aysel Özakın, Alev Tekinay und Emine Sevgi Özdamar*, IKO-Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt 1996, s.47.

Merkez noktada üç kız kardeşin meslek hayatları durmaktadır, ancak her şeyden önce en büyük kız kardeş Gül söz konusudur.

Toplumsal hayatın beraberinde getirdiği görev dağılımı açısından kadın ve erkekler arasında var olan farklılıklar herkes tarafından bilinmektedir. Ataerkil topluma göre, kadının mekânının ev olarak görülmesi sonucu ev işleri kadın işi olarak nitelendirilmektedir. Kadın eve bağımlıyken, erkek dışarıdaki işlerle meşgul olur. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe verilen rol farklılıkları günlük hayatın her kesiminde kendini hissettirmektedir. Kadın daha çok evi idare eden, çocuklarla ilgilenen, yemek pişiren ve erkeğe bağımlı bir varlıkmiş gibi algılanırken, erkeğe ise evi geçindirmekle ve aile fertlerinin güvenliğini sağlamakla yükümlü gözüyle bakılmaktadır. Ataerkil sistemin kadına yüklediği rollerin etkilerini romandaki kadın figürlerin yaşantı dünyasında gözlemlemek mümkündür. Özellikle Ataerkilliğin kadınlar üzerinde kurduğu hâkimiyet, romana ismini veren Demircinin kızı Gül'ün hayatında büyük ölçüde kendini hissettirmektedir. Gül, çevresini saran geleneklerin dışına çıkmaktan korkarken ve onu evin içine hapsedip üretimden yoksun bırakırken kız kardeşlerinin ataerkilliğin zincirlerini kırmayı başardığı söylenebilir.

Yazarın romanını kaleme alırken kullandığı dil ve üslup üzerine yazın bilimciler tarafından yapılan farklı yorumlar dikkat çekici özelliktedir. Kültürlerarası yazın üzerine çok sayıda araştırmalar yapan Prof. Dr. Andreas Pflitsch, Özdoğan'ın romanının anlatım tarzıyla ilgili olarak, “*adeta geleneklere meydan okuyan, eski moda*”¹⁵⁵ gibi ifadeler kullanırken, Özkan Ezli “*şairane ve sade bir dilin*”¹⁵⁶ varlığından söz eder. Bir diğer araştırmacı yazar Gabriele Lotz ise anlatım tutumunu “*adeta kışkırtıcı, gösterişten uzak, okuyucuyu okumaya teşvik etmeyen*”¹⁵⁷ gibi sözlerle açıklar. Benzer şekilde Kai Wiegandt, *Süddeutsche Zeitung* gazetesindeki bir yazısında Özdoğan'ın romanı üzerine yaptığı değerlendirmelerde “*epik anlatımla birleşen sadelik*”¹⁵⁸ ifadesini kullanır. Kitapla ilgili eleştiriler yapan bir diğer gazeteci muhabir kimliğine sahip yazın eleştirmeni Sigrid Löffler de “*naif ruhlu bir kadın kahramanını duygusallaştırmadan ve*

¹⁵⁵ Pflitsch, ss. 231-252.

¹⁵⁶ Ezli, ss. 61-73.

¹⁵⁷ Lotz, ss. 202-213.

¹⁵⁸ Kai Wiegandt, “Das Gewicht der einfachen Dinge. Selim Özdoğan's Anatolien-Roman Die Tochter des Schmieds”, *Süddeutsche Zeitung*, (06.07.2005), s.14.

büyüklik taslamadan anlatan sade bir üslubun”¹⁵⁹ söz konusu olduğuna dikkat çeker. Sadece Clara Branco *Frankfurter Allgemeine Zeitung* gazetesindeki bir eleştiri yazısında yukarıda sözü edilen değerlendirmeden az da olsa uzaklaşarak kendine göre farklı bir yorum getirir. Özdoğan’ın üslubunu, sevimli ve gelişigüzel olmakla beraber duygu yüklü ve alışlagelmiş bularak figürlerin çekingen ve ürkek bir karakterle şekillendiğine gönderme yapar.¹⁶⁰ Yazarın kitabı üzerine olumlu veya olumsuz yapılan yorumların her birinde sade ve geleneksel olarak nitelenen bir anlatım tutumunun varlığından söz edilmektedir.

Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sorunsalını işleyen Özdoğan, toplumun geniş kesimlerince benimsenen değer yargılarından biri olarak görülen “üvey anne” motifini romanında metafor olarak kullanmayı uygun bulmuştur. Toplumun üvey anne kavramına bakış açısının değişmeyen yüzünü okuyuculara yeniden göstermek istemiştir. Yazar, romanındaki kahramanların dünyayı algılayış biçimini, Anadolu’nun içini kemiren ve etkisinden tam anlamıyla kurtulamadığı bazı kalıp yargılar üzerinden anlatarak toplumun yenilikleri kabullenmesinin kolay olmayacağına dikkat çekmektedir. Yüzyıllardır sürüp gelen örf ve adetlerinin hayatlarını şekillendirmesinden hiçbir şikâyeti olmayan insanların yeni bir dünyaya açılan kapıdan gözü kapalı girmelerini beklemek oldukça zor bir uğraş gibi görünmektedir. Türkiye’nin modernleşme sürecine giriş aşamasında önüne çıkan engellerin yanılması, romandaki her bir karakterin omuzlarına yüklenen yüklerden kendine pay çıkartabilir. Özdoğan’ın bir zamanlar Anadolu’da diyerek başlayıp Almanya’ya göçle son bulan öyküsü bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında ele alındığında Almanya’ya işçi göçünün gerekçelerini bir nevi ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Yazarın romanının kurgu yapısı göz önünde bulundurularak tezin başlığına verilen ismin bu doğrultuda seçildiğini söylemek yerinde bir ifade olacaktır.

¹⁵⁹ Sigrid Löffler, “Türkei-Roman. Selim Özdoğan. Die Tochter des Schmieds”, *Literaturen*, 4, (2005), s. 84.

¹⁶⁰ Branco, s. 36.

2.3. ROMANDAKİ KARAKTERLERİN ÖNE ÇIKARDIĞI TEMEL OLGULAR

Yazarın, Türk toplumunun geleneksel aile yapısından yola çıkarak romanındaki karakterleri oluşturmaya özen gösterdiği dikkat çekmektedir. Romanın adından da anlaşılacağı üzere demirci Timur ve kızı Gül ana figürler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Özdoğan, romanındaki karakterleri ve onların çevresinde meydana gelen olayları son derece akıcı ve masal tadında anlatmaktadır. Gücü kuvveti yerinde olan Timur, güzelliğiyle ve temiz kalbiyle insanları büyüleyen Fatma, kötü ve kıskanç üvey anne Arzu, kavga çıkarmayı seven Tufan gibi karakterlerin masallardaki kahramanların özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Kötü insanların yalan söylediği ve aldattığı, iyi insanların ise hep kandırıldığı ve aldatıldığı bir dünya içerisinde okuyucunun karşısına çıkardığı birbirinden farklı karakteristik özelliklere sahip olan figürler romanda adeta siyah-beyaz bir anlatım içerisinde yerini almaktadır. Yazarın insanların belli başlı iyi ve kötü karakter özelliklerinden yola çıkarak kahramanlarını yarattığı açıkça görülmektedir. Romanda anlatılan olayı daha iyi kavrayabilmek adına karakterlerin detaylı bir analizinin yapılması bize yardımcı olacaktır. Karakter analizlerinin, romanda geçen diyaloglar aracılığıyla tespit edilebileceği düşüncesinden hareketle kahramanların olaylar ya da durumlar karşısında verdiği tepkiler dikkate alınarak yapılması uygun görünmektedir.

2.3.1. Anadolu'da Yaygın Olan Mecburi Evlilikler

2.3.1.1. Necmi ve Zeliha

Kitabın başlangıç kısmında çok az da olsa ortaya çıkan Necmi karakteri, Timur'un babasıdır. Çocuklarının geleceğini düşünen ve onlar için endişelenen bir baba olarak karşımızda durmaktadır. Öte yandan Zeliha paranın esiri olmuş bir vaziyette gözü hiçbir şey görmez. Necmi'nin eli açık oluşu onu sürekli rahatsız etmektedir:

Aslında kocasının durumu iyi sayılırdı. Ama müsrifliğini frenlediği ve kendisi, ufak tefek gelirlerle katkıda bulunduğu sürece. Eve dönmeden bir gece önce Necmi, onu kebab yemeye götürmüş, kendi de bir şişe rakı içmişti. Sanki peynir, ekmek, domates, bir bardak da su yetmezmiş gibi. Hayır, bu adam para harcamasını bilmiyordu. Paranın nasıl harcanacağını ve biriktirileceğini ancak kendisi bilebilirdi. (Özdoğan 2005: 9)

Kızı Hülya'nın doğuştan ayaklarının içe dönük olmasından dolayı çareler arayan baba, eşinin iyileşeceğinden yana umutsuz tavırlarına rağmen her yolu denemekten geri kalmaz. Zeliha'nın Allah'ın takdiri deyip uzak durmasına karşın Necmi bildiğini okur. Kızını alıp Ankara'ya götürür:

Neyse ki, Necmi'nin parası vardı. Zeliha'nın direnmelerine rağmen, trene bindiği gibi Ankara'nın yolunu tuttu. -Kızın ayaklarının kapalı olması Allah'ın bir takdiri, diyordu Zeliha kocasına. Necmi ise bunlara aldırmış etmedi. (Özdoğan 2005: 8)

Zeliha için çocuğun Ankara'ya götürülmesi para demekti. Para hırsı yüzünden kendi çocuğunun bile sağlığına kavuşması için kılını bile kıpırdatmayan Zeliha, aç kalacaklarını öne sürerek eşinden doktorla pazarlık yapmasını ister. Bu duruma sinirlenen Necmi, kızının hayatının her şeyden önemli olduğunu, tüm varlığını önüne sermeye hazır olduğuna dikkat çeker:

- Kadın, ben halıcı değilim: ben bir demirciyim. Bir doktorla pazarlık edemem. O adam da halıcı değil ki, doktor! Bu kızın iyileşmesi için her şeyimi feda etmeye hazırım ben. Yemin ettim bir kere.- Sen kafana bir şeyi koydun diye aç mı kalacağız. (Özdoğan 2005: 9)

Zeliha'nın kanıt olarak ekonomik ve dini sebepler ileri sürerek karşı çıkması bu durumun gerçekleşmesine engel olamamıştır. Beraber Ankara'ya doğru çıktıkları yolculukta bile kendi rahatını düşünmektedir. Paranın kolay kazanılmadığını savunan Zeliha, hesaplı olmanın her zaman için daha yararlı olacağı görüşündedir. Konaklama giderlerini en aza indirmek için fazla pahalı olmayan bir otelde kalmayı düşünürler. Ankara'dan eve dönüşte ise tren yerine kamyonu tercih ederler:

Geceyi ucuz bir otelde geçirdikten sonra, ertesi gün kendi kasabalarından gelen kamyoncuyla birlikte geri döndüler. Zeliha yolculuktan hiç memnun kalmamıştı. Trene göre, daha uzun sürmüştü ve rahatsızlık vermişti. Ama daha ucuzdu. (Özdoğan 2005: 9)

Yukarıda sözü edilenlerden çıkarılan sonuç, Zeliha'nın tutumlu olmayı bir hayat tarzı olarak benimseyip kendini fazla bu duruma kaptırdığıdır. Ankara'dan evine dönüşte tercih ettiği araç bunu bize açıklar niteliktedir. Fazla para vermemek için sıkıntı çekmeye gönülden razı olması, nasıl bir kişilik sahibi olduğunu dair ipuçları vermektedir.

Yaklaşık on saat boyunca, kucağında küçük Hülya ile pencere tarafında otururken, iki adamın içtikleri tütünün dumanını solumak zorunda kalmıştı. Yolda verilen molada

erkekler tavla oynarken; o gaz ocağında çay pişirmiş ve hep birlikte bir şeyler atıştırmışlardı. (Özdoğan 2005: 9)

Ekonomik durumun yetersiz olmasından kaynaklanmayan bir tutumluluğun Zeliha'nın karakterinde var olduğu göze çarpmaktadır. Maddi durumları çok iyi olmasa da Necmi aileye yetecek kadar para kazanmaktadır. Zeliha'nın yaşadığı kültürel çevre ve her şeye sahip olma arzusu onu finansal açıdan kısıtlamalar getirmeye zorlamaktadır. Bu hususta Zeliha'nın davranışlarından yola çıkarak onun paylaşımcı olmayan, sadece kendini düşünen bir karakter özelliğine sahip olduğu kanısına varılabilir. Birbirine zıt karakter özellikleriyle karşımızda duran Necmi ve Zeliha, aslında birbirini tamamlayan bir çift gibi görünmektedir.

2.3.1.2. Timur ve Fatma

Necmi ve Zeliha'nın tek erkek çocuğu olarak karşımıza çıkan Timur, ikinci kuşağı temsil etmektedir. Romanda öne çıkan ve ana figürler arasında gösterilen Timur, çocukluğunu geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir ailenin içinde geçirir. Babası Necmi'nin ölümünden sonra ailenin tek erkek çocuğu olarak demirci dükkânının başına geçer:

Necmi'nin ölümünden sonraki bir yıl zorluklarla geçti. Fakat Zeliha, demirci dükkânını kiraya vererek, geçinmek için gerekli parayı buldu. Hatta bazen de daha fazlasını. Timur on altı yaşına gelince de dükkânı devraldı ve annesinin idaresine verdiği paraları kazanmaya başladı. (Özdoğan 2005: 12)

Eşinin ölümünden sonra tüm sorumluluğu üzerine alan Zeliha, oğlunun baba mesleğini devam ettirmesi için planlar yapar. Oğlu Timur belli bir yaşa gelince de demirci dükkânını teslim alır. Babasının tüm karakter özelliklerini bünyesinde taşıyan Timur, ondan edindiği tecrübelerle iş hayatında iyi paralar kazanır. Yazarın, demirci ailesi içindeki kuşaktan kuşağa geçen karakter yapılarına dikkat çekmek isteği kendini göstermektedir:

Küçük kızlar demirci dükkânının önünde oyun oynarken, Necmi dışarı çıkar, kızını yanına çağırırdı. Birlikte bakkala giderler, iki eliyle tuttuğu eteğine babası avuç dolusu şekerler doldururdu. Timur'un babasının kocaman elleri vardı. Demirci dükkânında çalışmaya başladığından beri Timur, babasının bu alışkanlığını üstlendi. (Özdoğan 2005: 12)

Çocuklara karşı sevgi dolu ve cömert olma özelliğini Timur'un babasından aldığı dikkat çekmektedir. Babası Necmi'nin güçlü bir vücuda sahip olduğu, kocaman ellerinden anlaşılmaktadır. Bedensel ve zihinsel özelliklerin kalıtsal olarak babadan

oğula geçtiğine Özdoğan büyük ölçüde vurgu yapar. Demirci mesleğini yapabilmek için kuvvetli olmanın şart sayıldığı göz önünde tutularak yaratılan erkek karakterlerin bu tür özelliklerle donatıldığı hiç şüphesiz açıktır. Baştan sona yer yer araya giren auktorial (tanrısal) anlatıcı, Timur'un demirci dükkânında çalışmaya başladıktan sonra kişiliğinde ve vücut yapısında meydana gelen değişikliklere önemle dikkat çeker:

Daha dün küçücük bir çocuktü; okulda başarılı olmayan, özel bir becerisi bulunmayan ve arkadaşları arasında saygınlığı olmayan bir çocuk. Ta ki, babasının demirci dükkânında çalışmaya başlayana; ağır demirci körüğünü kullanıp, Necmi'nin kor haldeki çeliği daldırması için su dolu koca kovayı taşımaya başlayana dek. Dükkânda çalışmaya başlayalı kasları gelişmişti. Kısa sürede, çalışkan ve becerikli bir çocuk olup çıkıvermişti. (Özdoğan 2005: 8)

Timur'un küçük yaşta demirci dükkânında çalışmaya başlamasıyla hayata dair tecrübeleri erken yaşta kazandığı söylenebilir. Yetişkinliğe doğru sağlam adımlarla yürüyerek, hayatın her anından zevk almaktan geri durmamaktadır. Bir taraftan işine bıkmadan usanmadan var gücüyle sarılarak elinden gelenin en iyisini yaparken diğer taraftan hayatın tatlı yüzünü tatmaktan kendini mahrum etmemektedir. Evlilik çağına gelmiş 25 yaşında bir delikanlının nasıl bir ruh halini içinde barındırdığı aşağıda şu şekilde ifade edilir:

Artık yirmi beş yaşına gelmişti ve hayatından gayet memnundu. Demirciliği severek yapıyor, ara sıra kahvehanede oturup nargile fokurdatıyor ve nadiren de olsa kafayı çekiyordu. Hayatından o kadar memnundu ki, tam anlamıyla bunun keyfini çıkarıyordu... Hele kafayı biraz çektiğinde, onun için her şey birdi: güzel ile çirkin, cennet ile cehennem, ipek ile basma, yastık ile taş. Mutluluğu ve işi böyle gittiği müddetçe her şey yolundaydı. Değişikliğe ihtiyaç duyduğu zamanlarda da, atlayıp şehre gidiyor ve ilk gidişinde tattığı serüven duygusunu yaşıyordu. (Özdoğan 2005: 13)

Timur'un başıboş dolaşmalarından rahatsızlık duyan ve 25 yaşına gelmesiyle evlenme zamanının geldiğini düşünen Zeliha, hemen oğlu için kız arayışlarına başlar. Annesinin kendisine gösterdiği kızları pek beğenmeyen Timur, sonunda Fatma adında yetim ve öksüz bir kızla evlenmeye karar verir. Annesinin isteğine göre bir kızla evlenmeye razı olan Timur, kızı daha görmeden ve onunla konuşmadan ne zaman evleneceğine annesinin karar vermesine tepki gösterir.

-İlkbaharda, dedi Zeliha akşam, ilkbaharda evleneceksiniz. Bugün kararlaştırdık. Uyumlu ve çalışkan bir kız Fatma. Bana yardımcı olacağı gibi, sen de artık başıboş

orada burada dolaşmayacaksın...-Bu iş biraz aceleye geliyor galiba. Düşünmeye de hiç vaktim olmadı.-N'olsun daha; yirmi beş sene zamanın vardı düşünmek için. (Özdoğan 2005: 15)

Yukarıda sözü edilen durum Türk kültürünün kendine özgü geleneksel yaşam tarzı içerisinde yaşayan insanların evlilik usulünü yansıtmaktadır. Görücü usulü denilen bu evlilik tarzında evlenme çağına gelmiş erkeğin evleneceği eşi ailesinin seçmesi, beğenmesi önemlidir. Bu görev özellikle erkeğin annesine verilmiştir. Timur'un annesi ilk önce Fatma'yı görüp beğenir ve daha sonra oğluna tavsiye eder. Geleneksel değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak yaşayan bir ailenin içerisinde yetişip büyüyen Timur, annesinin sözünü dinler ve Fatma ile ilkbaharda evlenir.

Romanda iyi karakter özellikleriyle dikkat çeken Demirci Timur'un eşi Fatma'nın evlenmeden önceki aile hayatı hakkında pek fazla bilgi verilmemektedir. Anlatıcı figür, bu konudaki fikirlerini aşağıdaki ifadelerle açık bir şekilde dile getirmektedir:

Hiç kimse, Fatma'nın ailesi hakkında bir şey bilmiyordu. Kimisi onun Rum, kimisi Arami, kimisi de küçük kızın Çerkez olduğunu söylüyordu. Herkesin fikir birliği içinde olduğu tek şey, küçük kızın ailesinin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki kargaşa ortamından şehre geldiği idi. (Özdoğan 2005: 12)

Küçük yaşta hayatın zorlu yükünü sırtında taşımayı öğrenen Fatma, 15 yaşında Timur ile evlenmeye karar verir. Bu evlilikten Gül, Melike, Sibel adlarında üç kız çocuğu dünyaya getirir. Mutlu ve huzurlu bir evlilikleri olan Timur ile Fatma, tüm zorluklara karşı birlikte hareket etmeyi kendilerine rehber edinirler. Timur doğru kadınla hayatını birleştirdiğini düşünerek ömrünün geri kalanının hep mutlu geçeceğine olan inancı yüksekti.

Timur, Fatma ile evli olduğuna şükrediyordu. Fatma'nın destek olduğu sürece, hayatın hep daha güzel olacağını düşündü. Daha dün, küçük bir oğlan çocuğuydu; bugünse Fatma ile evli bir adam. Birlikte oldukları sürece üstesinden gelemeyecekleri hiçbir şeyin olamayacağını düşünüyordu. (Özdoğan 2005: 28)

Kitabın daha ilk başında yaşadıkları talihsiz bir olay neticesinde Fatma'nın kendinden emin bir şekilde sarf ettiği sözler, Timur'un kendisine duyduğu sevgiyi ve güveni daha da artırdığını gösterir niteliktedir. Yolda arabasına bindikleri bir şoförün kendisini oyuna getirip eşini zorla kaçırmaya kalkışması sonucu Timur'un bir anda tek

başına ortada kalışı onu çılgına döndürmüştür. Fatma'nın büyük bir cesaretlik örneği gösterip adamın elinden kurtulması, Timur'u kendisine hayran bırakır.

-Bak, kocam gebertir seni, dedim ona. Kocamı katil etme! Kenara çek ve indir beni, ondan sonra da defol git buralardan... Timur'un nefes alışı duyuluyordu. Gözlerindeki yaşı Fatma'nın görmemesi için başını bir an yana çevirdi. Nefes alışı daha da zorlaşıyordu. Bu kadının kaderinin, kendi kaderiyle kesişmesine o kadar şükran duyuyordu ki... Bu, daha doğduğu gün, kendi kader çizgisine yazılmış olmalıydı. Zamanın nasıl akıp gittiğinin farkına bile varamamıştı. (Özdoğan 2005:7)

Fatma'nın huzurunu kaçırان bir başka durum ise kayınvalidesinin kendisine karşı olan bitmek tükenmek bilmeyen tavır ve davranışlarıdır. Timur'un Fatma'ya olan ilgisinden kıskançlık duyan kayınvalide Zeliha, Fatma'nın oğlunu avucunun içine aldığı düşünerek ona karşı tavır almaya başlar. Timur her işten geldiğinde Fatma'yı ona şikâyet ederek evde sürekli huzursuzluk yaratır. Zeliha'nın oğlu ile bir konuşmasında sözü edilen durum açık bir şekilde görülmektedir:

-Oğlum, karın çok tembel. Ev işlerini yapmamak için hep bir bahane buluyor. Eğer iş yapacak olsa bile gönülden yapmıyor. Geçen, çamaşır gününde, leğenin önünde oturdu. İki saat boyunca, hiç su değiştirmeden çamaşır yıkayıp durdu. - Peki, sen neden bir şey söylemedin?-Söylemem mi! Hem bana kızdı, hem de suyu değiştirmedim halde, değiştirdim, dedi. Ona biraz daha saygılı olmasını öğretirsen iyi olur. (Özdoğan 2005: 18)

Annesinin Fatma'yı kıskandığının farkında olan Timur, onun gittikçe artan şikâyetlerine daha fazla katlanamayarak bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Çok sevdiği eşini asla dövmek istemediği için garip bir fikir aklına gelir. Yatak odalarında gürültü yaparak sözde kavga ettikleri izlenimi yaratır. Hoffmann'a göre bu sahne geleneksel kuşak ve cinsiyet düzeninin tipik bir duygu karmaşasını gözler önüne sermektedir. Yaşlı kayınvalidenin konumu tıpkı ataerkil düşünen eş gibi modernleşmeyle birlikte sorgulanmaktadır.¹⁶¹

Bana bak, dedi bir akşam Fatma 'ya, dinle beni, ne yapacağımızı biliyorum. Bir dahaki sefere, annem şikâyetlerini sıralamaya başladığı zaman, seni buraya odaya sokacağım ve mindere vurmaya başlayacağım, Sen de canın yanıyormuşçasına bas bas bağıracaksın. Ondan sonra ben dışarı çıkacağım, sen biraz daha içeride kalacaksın. Zeliha, gelininden her şikâyet edişinde karı koca odalarına gidiyor ve ardından

¹⁶¹ Hofmann, s. 165.

gürültüler ve bağırışlar geliyordu. Şikâyetler gittikçe azalmaya başladı. (Özdoğan 2005: 19)

Timur tüm bu şikâyetlere tamamıyla son vermek adına Fatma'yla ortak bir karar alarak şehirden köye göç eder. Eşinin şehirde doğup büyüdüğünden köy hayatına alışıp alışamayacağı konusunda şüpheler duyan Timur, ilk başta bu düşünceye sıcak bakmaz. Fakat daha sonra şehir hayatıyla ilgili hüsrân dolu anılarını gözlerinin önüne getirerek köye taşınmanın her ikisi için iyi olacağını düşünmektedir. Kısa zamanda köy hayatına uyum sağlayan Fatma, köylüler tarafından çok sevilen bir kadın haline gelir:

Fatma, köylülerle gayet iyi anlaşıyor ve onlar tarafından sevilip sayılıyordu. Fakat bu sevgi ve saygının nedeni, onun demircinin, kuvveti dillere destan demircinin, akıllı, keskin mavi bakışlı ve atının sırtında vakur duruşuyla dikkat çeken bir adamın karısı olduğu için değildi. Hayır. Köylü kadınlar Fatma'yı genç olduğu için, her daim sıcakkanlı olduğu için ve en önemlisi şehirden gelmiş olmasına rağmen bilmişlik taslamadığı için ve de yumuşak huyluluğu kadar, kararlı halini de seviyorlardı. (Özdoğan 2005: 22)

Yukarıda sözü edilen karakter özelliklerine sahip olan Fatma, ailesi için gelecek planları yaparak para biriktirmeye çalışır. Timur'un parasını har vurup harman savurmasından yana endişeler duyarak çok geç olmadan bu duruma el atmanın iyi olacağı düşüncesindedir. Timur'un parasal konularda yanlış kararlar verip bir takım talihsizlikler yaşamasını, bir kenara çekilip izlemek yerine yanında olmayı tercih eder:

Bir defasında Timur, yeterli parası olmayan bir arkadaşının arazi satın alması için kefil olmuştu. Parası olmayan birisi neden arazi satın almak isterdi ki? Sonunda arazinin parasını Timur ödemişti. Arazi ise arkadaşının olmuştu... Fakat Fatma bir şeyin farkına varmıştı; kocası parayı harcamasını bilmiyordu ve kötü günlerin gelebileceğini seziyordu. Kocasının yanında olduğu sürece bu kötü günleri de atlatabileceğine inancı tamdı. (Özdoğan 2005: 24)

Eşinin zor günlerinde ona destek olmaktan kaçınmayan Fatma, Timur için doğru bir tercih olduğunu bir kez daha göstermiş olmaktadır. Karşılıklı sevgi ve saygı içerisinde süren evliliklerinde fikir ayrılığının içine düşmeden sorunlarını ortak kabul edip birlikte çözmeleri, uyumlu ve ideal bir çift olduklarını bize gösterir. Timur, hem demirci dükkânında çalışıp hem de köylülerin mahsullerini satın alıp şehirde daha yüksek fiyata satarak para kazanmaya çalışır. Fatma ise halı dokuyarak eve maddi anlamda katkıda bulunmak ister. Günleri yorgun argın ve koşuşturmaca içerisinde geçse

de hayatlarından memnun oldukları izlenimi yaratılır. Kazandıkları parayla Timur, hemen kendilerine şehirde bir yazlık ev satın alır:

Her yıl, yaz aylarını şehirdeki elma bahçeli evlerinde, kış aylarını köydeki evlerinde geçiriyorlardı. İyi para kazanıyorlardı. İşleri çok fazla olsa da, kış sert geçse de, demirci evde olduğu vakitlerde tek kelime bile konuşmasa ve Fatma bunun sebebini bilmeseydi de, akşamları bir araya geldiklerinde, ertesi gün gücü nereden bulacaklarını birbirlerine sorsalar da, bugünler iyi günlerdi. (Özdoğan 2005: 30)

Yazı şehirde, kışı köyde geçiren demirci ailesi, mutlu yuvalarına gölge düşmesinden çok korkar. Güzel ahlakıyla ve sevgi dolu haliyle Timur'un kalbini fethetmeyi başaran Fatma, üç kız çocuğunu Anadolu'nun bu şirin köyünde dünyaya getirir. Mutlulukları bu üç kız çocuğuyla daha da güçlenen aile, zor koşullara aldırış etmeksizin hayat mücadelesine devam eder. Kara bulutların üzerlerinde gezdiği bir vakit Timur'un aniden hastalanması tüm planları alt üst eder. Timur'un hastalığına bir anlam veremeyen Fatma çareyi kayınvalidesine haber vermekte bulur. Apar topar şehre giden aile, Timur'u bir hastaneye yatırır. Doktor tifo teşhisi koyarak bulaşıcı bir hastalık olduğunu söyler. Doktorun söylediği durum Fatma'nın hastalanmaya başlamasıyla gerçek olur:

-Timur, beni hastaneye götür, dedi fırsatını bulduğu bir sırada. Annen bana, sana baktığı gibi bakmıyor. Benimse hiç kimsem yok. Lütfen beni hastaneye götür. Ben gittikçe daha kötü oluyorum. Annen şeninle daha çok ilgilendiğinden, çok daha çabuk iyileşirsin. O zaman gelir beni hastaneden alır ve bana sen bakarsın. Timur sana yalvarıyorum. Allah'ını seviyorsan beni hastaneye götür. Ben kötüleşiyorum... Korkuyorum. (Özdoğan 2005: 53)

Timur'un hastalığının kendisine bulaşması sonucu durumu gittikçe fenalaşan Fatma, kayınvalidesinin kendisiyle ilgilenmemesinden yana şikâyetlerini, Timur'la paylaşma yoluna gider. Hastalığının ilerlemesinden korkan Fatma Timur'dan kendisini hastaneye götürmesini ister. Zeliha'nın sadece oğlunu düşünüp gelinine şefkat ve ilgi göstermemesi yine tipik bir kayınvalide-gelin çekememezliğini gözler önüne sermektedir. Fatma'nın durumunun ağırlaşması sonucu hastaneye kaldırılması üzerine çocukları saran korku ve endişe, kendini büyük ölçüde hissettirmektedir. Özellikle en büyük kızı Gül ortada ters giden bir şeylerin olduğunu sezer. Ailecek bir sabah kahvaltısı yaparken halasının bir komşuyla aşağıdaki konuşmasına kulak misafiri olur:

-Hiç bilmiyorum. Acaba önce eve mi getirelim yoksa hastaneden doğrudan... -Allah size kuvvet versin. Gerçekten kuvvet versin. Asıl çocuklara yazık olacak. Anneleri öldüğünde çocuklar n'olacak? (Özdoğan 2005: 57)

Yukarıdaki konuşmaları duyduğunda olanlara inanamayan Gül, derinden sarsılır. Vakit kaybetmeden duyduklarını babasına anlatmak için uygun zamanı beklerken o iki kelime aniden ağzından çıkar. Babasının annesinin ölüm haberini duyduğunda göstereceği tepkiyi önceden sezen Gül, onun kendine zarar vermesinden korkar. Kendisinden çok babasını düşünen Gül, onun fevri davranışlarını engellemeye çalışır:

Gül hızla mutfığa yöneldi, kaşığı aldığı gibi odaya giderken, halasının ağladığını fark etti. Babasına kaşığı uzatırken kapı çaldı.- Annem öldü, dedi Gül. Timur çok kısa bir an hareketsiz kaldı. Elinde tuttuğu kaşığı tüm gücüyle duvara fırlattı. Küçük bir sıva parçası yere düştü. (Özdoğan 2005: 57)

Anlatıcı figür, Gül'ün babasına annesinin ölüm haberini verdiği sahneyi ince detaylara girerek anlatmayı tercih eder. Burada Timur'un eşinin öldüğünü duyduğu durum karşısında nasıl bir ruh haline büründüğü ve verdiği tepkiye dikkat çekilmektedir. Kalbini yakıp kavuran bu acıyla Timur bir anda darmadağın olur.

2.3.1.3. Timur ve Arzu

Fatma'nın ölümünden sonra çocuklarıyla tek başına kalan Timur, yaşadığı bu kaybı henüz üzerinden atamamıştır. Yaşama sebebinin bir anlamı kalmadığını düşünen Timur, tüm işlerden elini ayağına çeker. Oğlunun bu hallerinden endişe duyan anne Zeliha, çocukları yanına almak ister. Timur annesinin bu isteğine öfkeyle karşı çıkarak ve çocuklarına bakabilecek güçte olduğunu söyleyerek onları kendisinden ayırmalarına izin vermez. Zeliha ise Timur'un bu davranışı üzerine başka çareler bulmak için planlar yapmaya koyulur. Bir erkeğin üç kız yetiştirebilmesinin kolay olmayacağını düşünen Zeliha, kızı Hülya ile bir konuşmasında niyetini açıkça ortaya koyar:

Arabacı Faruk'un kızı Arzu'yu tanıyorsun değil mi? – Hani şu üç erkek kardeşi olan mı? –Tamam işte, o. Babası onu bize verir. –Neden? Neden kızını dul bir adama versin ki? Timur'un parası var diye mi? Faruk, kızını niye üç küçük çocuğu olan dul bir adama versin, çocukları büyüsün diye mi? Zeliha ağır ağır başını salladı. – Sen olayı bilmiyor musun? Hülya soran gözlerle baktı... -Onu on dört yaşındayken evlendirmişlerdi. Sonra... -Anlaşıldı ki, oğlan kızı istemiyormuş. -O halde, kız hala... Zeliha başıyla onayladı. (Özdoğan 2005: 62)

Oğlunu ikinci kez evlendirmek niyetinde olan Zeliha, Timur'un haberi olmadan kız arayışlarına başlar. Kendi çevrelerinden tanıyıp bildikleri birinin kızıyla evlenmesinin daha iyi olacağını düşünerek kafasında var olan bir ismi Hülya ile paylaşır. Daha önce evlenip ayrılmış ve çocuğu olmayan Arzu'nun, Timur için iyi bir eş olacağına inanır. Geleneksel yaşam tarzının bir gereği olarak insanların karşısına çıkan görevler, Timur ve Arzu'yu bir araya getirmeyi başarır. Timur çocuklarına nereye kadar bakabileceği ve bir erkek olarak onların isteklerine ve ihtiyaçlarına nasıl cevap vereceği konusunda derin düşünceler içindeyken, Arzu ise genç yaşta dul bir kadın olmanın çıkaracağı dedikodulardan kurtulmanın yollarını arar. Çocuklarının ve ev hayatına bir düzen gireceği ümidiyle Timur, annesinin öne sürdüğü Arzu ile evlenme fikrine sıcak bakar:

Arzu belki bir ay parçası kadar güzel değildi, ama herkesin dediği gibi çalışkan ve temiz kalpli bir insandı. Son defa annesi, kendisi için kadın aradığında iyi bir seçim yapmıştı. Kendisini doğuran ve büyüten annesinden daha iyi kim ona bir kadın bulabilirdi. Başka da bir çaresi var mıydı ki. Bir kadın olmadan çocuklarına nasıl bakardı. (Özdoğan 2005: 70)

Timur ve Arzu'nun içinde yaşadığı düzenin, verdikleri kararlarda etkili olduğu gözler önüne serilmektedir. Anadolu'da yaygın olan erken yaşta evliliklerin panoramasının çizildiğine bir kez daha şahit olunmaktadır. Genç kızların küçük yaşta evlendirilmesinin yarattığı hazin sonlara dikkat çeken yazar, Türkiye'nin kanayan yarası olarak kabul edilen bu toplumsal soruna yapıtında yer vererek gündeme taşımayı uygun görmüştür. Mutsuz bir evlilik tecrübesi yaşayan Arzu'nun, kendini ikinci bir evliliğe ne kadar hazır hissettiği şüphelidir. Timur ve çocukları görünce yaşadığı duygu dolu anlar her şeyi özetler gibi görünmektedir:

Arzu yatağın kenarına oturdu. Hem ağlıyor hem de Gül'ün alnını okşuyordu. Ağlıyordu ama Gül için değil, kendisi için ağlıyordu. Kendi kaderine ağlıyordu... Henüz on dokuz yaşındaydı ve birdenbire üç çocuk sahibi oluvermişti. Tamamen üç çocuk ve ölen karısının acısını henüz unutamamış bir adam. Arzu'nun gözyaşları Gül'ün alnına düşüyordu. Bunu gören Timur, gözyaşlarının neden aktığını bilmeden gülümsedi. (Özdoğan 2005: 69)

Henüz 19 yaşında olan Arzu, kendisine sunulan hayatın ağır yükünü sırtında taşımamanın kolay olmayacağını düşünerek kaderine yanar. Üç çocuklu ve eski eşini unutamamış bir adamla evlenmeyi her ne kadar istemese de kendisini bu evliliğe mecbur hisseder. İçinde yetiştiği toplumun dul bir kadına önyargılı bir bakış açısına

sahip olduğu akla getirilirse, Arzu’nun böyle davranmasındaki niyet açıkça ortaya çıkar. “*Milletin ağzına sakız olmak*” sözüne kendisini iyice kaptıran Arzu, bu sözü yeni hayatında da kullanmaktan kendini alıkoyamaz:

Milletin ağzına sakız olmanın lüzumu yok. Son cümleyi Gül sıklıkla duymuştu... Milletın ağzına sakız olmamak için, Arzu’nun kendine göre nedenleri vardı. İlk kocasıyla başından geçenlerin unutulmaya yüz tutmuş olmasına yeni yeni seviniyordu zaten. Belki de gün gelecek, ilk evliliğı tamamen unutulacaktı. Eğer bir laf bir kere yayılırsa, artık onun önünü almak mümkün olmuyordu. Arzu sadece kocasının güçlü ve kuvvetli olmasıyla anılmak istiyordu, varlıklı olmasıyla. Belki, hakiki Bursa ipeğinden başörtüsü olduğı hakkında herkesin konuşmasını istemiyordu, fakat hayranlık ve biraz kıskançlıkla konuşmalarını istiyordu. (Özdoğan 2005: 105-106)

Anadolu’daki insanların kullandığı kalıplaşmış sözlerden bir tanesi olan “*Milletin ağzına sakız olma*” ya romanında yer vererek yazar, taşra hayatının bir başka acı yüzünü görünür kılmaya çalışmaktadır. Arzu’nun ilk evliliğinde yaşadığı talihsizlikler onun kendi suçu değildir. İnsanların arkasından kötü konuşmasından rahatsızlık duyan Arzu, artık hakkında güzel sözlerin söylenildiğini duymak ister. Hayatını “el ne der” kaygısıyla sürdüren ve bunu bir yaşam tarzı olarak kabul eden Arzu için insanlar tarafından saygı gösterilen ve de zengin olan Timur’un eşi olmak çok önemlidir. Sosyal itibarını geri kazanmak ümidiyle bu evliliğı sürdüren Arzu’nun gün geçtikçe Timur’a karşı duyguları aşka dönüşür. Timur’un ise bu aşka karşılık verip vermeyeceğı şüphelidir. Ölen Eşi Fatma’nın acısını bir türlü unutamayan Timur, her gün mezarını düzenli olarak ziyaret eder. Arzu ile yaptığı evlilik, yüreğindeki bu derin acıyı dindirmeye son vermez:

Arzu, kocasının düzenli olarak, ilk karısının kabrini ziyaret etmesinden rahatsız oluyordu. Uzun zaman başında kaldığı için nadiren onunla birlikte gidiyordu. Timur, kabrin başında diz çöker, gözlerini kapar ve dakikalarca öylece kalakalırdı. –N’apıyorsun öyle saatlerce orada Allah aşkına? – Fatma ile konuşuyorum. –Peki, ne diyorsun ona? –Diyorum ki, Fatma, bak, uzun zamandan beri orada yatıyorsun. Buraya gelsen, en azından şöyle bir-iki haftalığına da olsa şu Arzu ile yer değıştirsene, olmaz mı? (Özdoğan 2005: 113)

Timur’un eski eşinin mezarını sürekli ziyaret etmesinden ve tüm zamanını orada geçirmesinden rahatsızlık duyan Arzu, bu durumu onunla konuşmak için yanına gider. Eşinin onur kırıcı sözleriyle dünyası başına yıkılan bu genç kadın, sonunda daha fazla dayanamayarak isyan eder. Timur’un ölen eşine duyduğu sevginin aynısını kendisine

hiçbir zaman duymayacağını farkında olan Arzu, yaptığı tüm fedakârlıkların görülmemesinden şikâyet eder:

Onu besleyip büyüttüm, yedirdim, içirdim, giydirdim, onu ve kardeşlerini diye düşündü Arzu; babası için elimden gelen her şeyi yaptım ama yine de karısının yerini dolduramadım. Üstelik ona oğlan çocuğunu da ben verdim. Çocuklarını kendi çocuklarım gibi kabul ettim. Hâlbuki Gül'den sadece on üç yaş büyüğüm. Elimden gelenin en iyisini yaptım. İsteddiği hiçbir şeye hayır demedim. Ama bir defacık olsun benim istediğim oldu mu acaba? (Özdoğan 2005: 169)

Eşinin kendisine karşı ilgisizliğine ve mesafeli davranmasına daha fazla tahammül edemeyen Arzu, içinde ne varsa dışarı döker. Kendisine saygı duyulmasını beklerken hiç yokmuş gibi davranılmasına ve isteklerinin dikkate alınmamasına öfkelenerek ağzına geleni söylemekten geri durmaz. Timur'un çocuklarına annelik yapan ve üstelik bir de kendi çocuğuna bakan Arzu'nun zor bir hayat geçirdiğinin kimse farkında değildir. Sevilen bir anne ve eş olmak için elinden geleni yaptığını iddia ederek karşı taraftan beklediği ilgiyi göremediğini ifade eder.

2.3.2. Geleneksel ve Modern Yaşamın Aynaları

2.3.2.1. Gül

Romanın başkahramanlarından biri olarak sayılan Gül karakteri, Timur ve Fatma'nın en büyük kızıdır. Küçük yaşına rağmen hayatın üzerine yüklediği ağır yükü taşımaktan yorulmayan, başkaları için hayatını feda etmekten hiç çekinmeyen bir kişilik olarak okuyucunun hafızasında yer etmiştir. İçinde yaşadığı geleneksel toplumun kendisine dayattığı rollere hiç şikâyet etmeden hayatını sürdüren Gül, kendi arzularının ve hayallerinin peşinde koşmaya fırsat bulamaz. Annesinin ani ölümüne henüz daha alışmamışken, içinde derin fırtınalar koparken o kardeşlerini düşünür. Gül'ün kafasında kurduğu düşünceler doğrultusunda kız kardeşlerine karşı kendini sorumlu hissetmesi ve onlara bakmak zorunda olduğunu açıkça dile getirmesi gelenek kurallarıyla örtüşmesi bakımından önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Geleneklere göre, anne öldüğünde evin en büyük kızı bütün sorumluluğu üzerine alarak kardeşlerine annelik yapar. Gül'ün de annesinin ölümüyle yukarıda sözü edilen durumla aynı düşünceleri paylaştığına tanık olarak romandan alınan bir kesit örnek gösterilebilir:

İnsanlar evin içinde oradan oraya koşuyordu. Gül, Melike ve Sibel'in nerede olduğunu düşünürken, önünden

geçen Hülya'yı, Yücel'i, komşuları ve daha önce hiç tanımadığı birçok insanı görüyordu. Ağlamayı bıraktı ve "Ben kocaman bir ablayım. Melike ve Sibel'e bakmam lazım" diye düşünmeye başladı. (Özdoğan 2005: 59)

Evin büyük kızı olarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten geri durmayan Gül, kız kardeşleri için kendi hayatından vazgeçmeye hazırdır. Kendisine verilen görevi büyük bir özveriyle yapması yukarıda savunulan düşünceyi doğrular niteliktedir. Gül'ün henüz altı yaşındayken toplumsal norm ve değerlerle bütünleştiğini ve toplumun kendisinden beklentilerinin bilincinde olduğunu söylemek mümkündür. Okulda öğretmeniyle bir konuşmasında bu durum şu şekilde açığa kavuşur:

-Sen en büyük çocuk musun? - Evet. -Annesi ölen bir kız çocuğu kendisini, annenin yerine koyar derler, biliyor musun? - Biliyorum. (Özdoğan 2005:100)

Küçük yaşta çevresinde olup bitenlerin farkında olan Gül, günlük hayatın zevk veren yanlarından kendini soyutlamayı tercih eder. Yetişkin gibi davranmayı gerektiren hayat karşısında dimdik ayakta durabilmeyi her şeye rağmen başarır. Kendi hayatını ailesi için feda etmeye razı olan Gül, küçük yaşta üç kız kardeşinin bakımını üstlenmiştir. Timur ise kızının böyle bir sorumluluğu üzerine almak için oldukça küçük olduğunu düşünerek yeniden evlenmeye karar verir. Eğer evlenirse çocukların bir anneye sahip olabileceğine ve kızının da okulundan geri kalmayacağını düşünür:

-Çocuklar, birkaç gün içinde köye dönüyoruz. Artık hepimiz sağlık, sıhhat içindeyiz. Gül'ün okula gitmesi lazım. Sizlere bakmak için de Hülya halanız bizimle birlikte gelecek. Sonra... Bir zaman sonra da... Bir anneniz olacak. (Özdoğan 2005: 66)

Timur'un çocuklarının geleceği için Arzu adında bir kadın ile bir evlilik yapmaya karar vermesi, çocuklar tarafından üvey annenin geleceğinin habercisi olarak algılanmaktadır. Gül'ün okulda öğretmeniyle bir konuşmasından kafasında nasıl bir üvey anne imajının yer aldığı anlaşılmaktadır. Kendi çocuklarını kendi doğurup büyütmediği çocuklardan üstün görüp, ayrımcılık yapan kötü bir üvey anne imajının çizildiğine tanık olunur:

-Annesi ölen bir kız çocuğu kendisini, annenin yerine koyar derler, biliyor musun?- Biliyorum. İnsanlar Gül'ün yanında konuşurken genellikle onun kendilerini dinlemediğini düşünürdü; annesi olmayanın babası da yoktur. Üvey anne çocuğa ayrılan sulusunu, ekmeğin yanık kıyısını verirmiş. Hepsisi de aynı anlama gelen bu atasözlerin anlamını biliyordu;

kardeşlerine göz kulak olması gerekiyordu. (Özdoğan 2005: 100)

Her ne kadar Timur bu evlilikle kızlarının hayatlarına bir düzen gireceğine inansa da umduğu boşa çıkmıştır. Çocukların durumunda pek fazla bir değişiklik yapmadığı Gül'ün okuldaki başarılarında kendini hissettirmektedir. Gül'ün, kız kardeşlerine karşı kendini sorumlu hissettiği için tüm zamanını onların bakımına ve ev işlerine ayırması, okuldaki derslerini ihmal etmesine ve beraberinde sınıfta kalmasına neden olmuştur. Babasının evlenmesine rağmen hala omuzlarında taşıdığı yükün hafiflemediği romandan alınan bir kesitte kendini açık bir şekilde göstermektedir:

Kahvaltıdan sonra Gül'ün görevi başlıyordu; bulaşıkları yıkamak, evi süpürmek kardeşlerinin yataklarını toplamak onun göreviydi. Yatak olarak ise şilte kullanıyorlardı; ikişer şilte Gül ve Melike için, bir şilte Sibel için her akşam yayılır, her sabah toplanırdı. Eğer Melike şiltelerden birini ıslatmışsa kurutmak için şilteler dışarı serilirdi. Geri kalanları ise Gül, odanın bir kösesine istifler, üstüne katlanmış örtüleri koyar, en üstüne de yastıkları koyarak tozdan kirlenmesin diye örterdi. Bu sırada annesi sebzelerle uğraşırken o yavaş yavaş öğle yemeği hazırlıklarına girişirdi. (Özdoğan 2005: 95)

Kendi arzularını gerçekleştirmeye zaman bulamayan Gül, aslında içinde yaşadığı dünyadan pek de memnun değildir. Geleneklerine bağlı bir toplumda yaşamının getirdiği kuralları her ne kadar doğru bulsa da onlara karşı gelmeye cesaret edemez. Gül sadece sorumluluk sahibi değil aynı zamanda kolay boyun eğen, yumuşak başlı karakter özelliklerine sahip bir kişidir. Romanda emekli bir köy öğretmeni Abdurrahman Amca, Gül'ün sınıfta kalmasına üzülerken ona özel ders vermeyi teklif eder. Ev işlerinden fırsat buldukça, Abdurrahman Amcayla ders çalışmaya gider. Burada kadınların eğitim alarak özgürlük elde edebileceği düşüncesi vurgulanmaktadır. Gül'ü tutsak olduğu hayattan kurtarabilmenin yolu eğitimi tamamlamasından geçmektedir. Abdurrahman Amca, Timur ile bir konuşmasında eğitimin önemine dikkat çeker ve Gül'ün yeniden okula dönmesini ister:

Henüz hiçbir şey için geç değil. Gül'ü tekrar okula yazdırabiliriz. Hatırlayın, Sibel altı hafta geç başladığı halde sınıfın en iyi öğrencilerinden biri oldu. Gül de akıllı bir çocuk. Bitirme sınavlarını başaramaması utanç verici bir durum değil. Bu yıl mutlaka iyi bir diploma alıp okuldan mezun olacaktır. Günümüzde okul bitirmek çok önemli artık... Zaman değişiyor; yakında ortaokul da yetmeyecek, lise diploması istenecek. Gençler her gün daha fazla okumak isteyecek. Zaman değişiyor demirci; dünya dönüyor ve biz bu dünyayı çocuklarımıza

bırakacağız. Bunun için çocukların iyi eğitim almaları gerekmektedir... -Demirci ben senin kızından bahsediyorum. – Evet, biliyorum. Biz onun okula gitmesini yasaklamadık ki. (Özdoğan 2005: 152)

Timur kızının okula gitmesinde hiçbir şekilde engelleyici bir girişimde bulunmadığını söyler. Gül ise devam eden eğitimini sürdürebilmek için ailesinin rızasını bekler. Fakat ailesinin bu konuda pek de istekli olmadığını sessiz kalmalarından çıkarır. Ailesinden beklediği ilgiyi göremeyince okulu bırakmaya karar verir:

Dolabın kapısını açarken, anne babasının hiçbir şey söylemediğini düşünüyordu. Şayet tek bir söz söyleselerdi, Abdurrahman Amca'nın karşısına hemen çıkacak ve pazartesi günü okula başlayacağına söz verecekti. Demek ki onlar da okulu bitirmesini istemiyorlardı. Evde kalacaktı. (Özdoğan 2005: 153)

Timur ve Arzu'nun Gül'ün bu kararına karşı çıkmaması ve hemen kabullenmesi dikkat çeken ayrı bir noktadır. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Gül'ü terzi Esra'nın yanına dikiş öğrenmeye gönderirler. Gül'ün yaşam şekli romanda görüldüğü gibi tam anlamıyla Anadolu kadınlarının klasik yaşam tarzını yansıtmaktadır. Geleneksel hayatın düzenine uyum sağlayan bir karakter olarak karşımızda duran Gül, günlük hayatında önüne çıkan bir takım kısıtlamalardan dolayı acı çekmektedir. Romanda toplumsal kısıtlamaların Gül'ün çektiği sıkıntılarda büyük bir payı olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle eski bir okul arkadaşı Recep ile bir karşılaşmasında sözü edilen durum kendini açık bir şekilde ifade etmektedir:

Gül, sokak ortasında durup kalmanın doğru bir şey olmadığını biliyordu, ama Recep'i tekrar gördüğü için sevinçliydi. Ona sarılmayı çok isterdi... Esra haklıydı; sokak ortasında erkeklerle konuşması doğru değildi. Artık büyümüş, yetişkin bir kız olmuştu. En iyisi onla bir daha karşılaşmamasıydı. Bunun sadece bir tesadüften ibaret olduğuna kendini inandırmak istiyordu ve onunla tekrar karşılaşmayı içinden geçirdi. (Özdoğan 2005: 173)

Geleneksel bir yaşam tarzının içerisinde yetişen kızların sokak ortasında erkeklerle konuşması, onlarla sohbet etmesi yakışık alır bir durum olarak algılanmamaktadır. Artık yetişkin bir kız olan Gül, toplumun kendisinden ne tür beklentilerinin olduğunun bilincindedir. Toplumsal normların hayatının her evresini ele geçirmesi ve kendisini arzu ettiklerinden mahrum bırakması, onu iç dünyasında başkaldıran, dışarda ise ezik bir karaktere bürünmesine yol açar. Recep'i ilk gördüğü anda hissettiği duygunun adını koymaktan çekinen tavırlarıyla arkadaşı Esra'nın

sözlerini haklı bularak Recep'e yaklaşmaktan vazgeçer. Bir taraftan Recep'i tekrar gördüğü için sevinen, diğer taraftan ona karşı ilgi duymanın hoş karşılanmayacağını düşünen Gül, duygusal anlamda çelişkili davranışlar sergiler. Bir sabah tekrar karşılaştıklarında Recep elinde bir mektupla Gül'ün yanına gelir ve mektubu ona uzatır. Yaşanan olay karşısında Gül'ün verdiği tepki aşağıda romandan alınan bir kesitte kendini açığa kavuşturmaktadır:

...Şehrin kıyısında, bağ evlerinin başladığı yerdeki dereye kadar koştu. Nefes nefese dere kenarına oturdu. Terden nemlenmiş zarfı titreyen eliyle çıkardı. Buz gibi hava gözlerini nemlendirmişti. Zarfı özenle yırttı... Gözlerindeki ıslaklığı silmesine rağmen okuyamıyordu, Gözleri satırlar üzerinde geziyor, bir yere odaklanamıyordu. Yazı sanki akan bir şey değil de girdaptı. Arada sırada, tek tük kelimelerin üstte çıktığı bir girdap; sen, seni, gördü, çok, özlem, güzellik, eskiden, daima... (Özdoğan 2005: 180)

Recep'in bir mektup aracılığıyla Gül ile iletişim kurmaya çalışması, aslında Gül tarafından hoş karşılanan bir durum olarak karşılanmaktadır. İçinde yetiştiği hayat şartlarının gereği olarak bir erkeğe karşı güzel duygular beslemesinin toplum tarafından yasak ilan edilmesi onu kendi tercihlerine göre hayat sürmeden alı koymaktadır. Hayattan beklentilerinin fazla olmasının ve içe dönük bir karaktere sahip olmasının sebebi yetiştiği ortamdan kaynaklanmaktadır. Dışardan gelen baskıların her geçen gün artması ve tüm hayatını ele geçirmesi, onu yapmak istemediklerini yapmaya mecbur bırakır. Gül, elinde bir mektupla yakalanmaktan korktuğu için mektubu yırtıp atar:

Gül, kelimeleri birbirine bağlayacak dinginliğe kavuşamıyordu. Bunu yapamadıkça, birisi görecekti diye de korkusu artıyordu. Eğer birisi mektubu bulursa ne olurdu acaba? Nereye saklayabilirdi ki? Hiçbir yere. Elleri titriyor, mektubu okuyamıyordu da. İçinde korku büyüyordu. Kırılan bir dal sesi duydu. Ve arkasından adımlar. Mektubu hızla katladı ve dereye fırlattı. Dere kelimeleri uzaklara götürüyordu. (Özdoğan 2005: 176)

Gül ikinci kez Recep'e şehirde rastlar. Recep, ona bir piyango bileti hediye eder. Kalbi hızla çarpan Gül, bu sefer de korkudan ne yapacağını bilemez. Gizlice biletin üzerinde yazan numarayı okur ve bileti görünmeyecek bir yere saklar. Yılbaşı akşamı evlerinde radyodan kazanan numaraları dinlerken biletine üçüncülük ikramiyesi çıktığını öğrenir. Kimseye bir şey belli etmeden biletle ne yapacağını düşünmeye başlar. Tahmin edemeyeceği kadar büyük bir para kazanmıştı. Bu parayla ailesinin tüm maddi ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Biletin ikramiye kazanacağı aklının ucundan bile

geçmemiştir. Çevresindekilere bu durumu nasıl açıklayacağı konusunda kafasında soru işaretleri vardır. En sonunda bir karar vererek mektuba yaptığı gibi piyango biletini de dereye atar:

Herkesin uykuya daldığı gecenin geç vaktinde Gül, için için ağlıyordu. Bileti kimselere gösteremezdi. Sokakta buldum veya biriktirdiğim parayla aldım dese, ona kim inanırdı ki. Ya gerçek? Gerçeğe kim inanırdı? Hiç kimse. Hiç kimse, Recep'in ona piyango bileti hediye ettiğine inanmazdı... Ne yapacaktı şimdi, ikramiye çıkmış bu piyango biletini ne yapacaktı? Hala hafifçe topalladığı üç gün sonra, piyango bileti de mektupla aynı yolculuğa çıktı... (Özdoğan 2005: 189-190)

Romanda aslında piyango biletiyle kastedilen Gül'ün geleceğidir. Kendi kaderini biletle birlikte suya atarak elleriyle tüm hayallerinin yok olmasına izin verir. Hayatını toplumun kendisinden beklentileri üzerine kurmaktan vazgeçemeyen Gül, ailesinin de isteğiyle kendisinden yaşça büyük Fuat ile evlenmeye karar verir.

2.3.2.2. Melike

Geleneklerin emri altına girmeyi kabul etmeyen, kendi arzularının peşinde koşan Melike romanda özgürlüğü sembolize etmektedir. Gül karakterine karşı daha cesur, kendine güvenen bir duruşu vardır. İstedikini her koşulda yaptıran, kendi doğrularından hiçbir şekilde vazgeçmeyen Melike daha küçük bir kız çocuğuyken vurdumduymaz ve sadece kendini düşünen bir karaktere sahip olacağının sinyalini vermiştir:

Melike konuşmayı öğrenmeden önce yürümeyi öğrendi. Ancak söylenen hiçbir şeyi yapmıyordu; yemeği beğenmezse ortalığı ayağa kaldırıyor; elinden makas alındığı zaman bas bas bağıırıyordu. Kafasını bir keresinde sertçe yere vurduğundan beri, istedikini alamazsa, yani üç yaşında olmasına bakmadan ineği sağmasına izin verilmezse, kendini yavaşça arkaya bırakıyor ve ancak ondan sonra yırtınırcasına debelenmeye başlıyordu. (Özdoğan 2005: 31)

Ablası Gül ile karşılaştırıldığında çevresindeki olaylara karşı verdiği tepkilerden daha mücadeleci bir ruha sahip olduğu dikkat çekmektedir. Fakat kendi emellerini gerçekleştirebilmek için etrafındaki insanları çeşitli bahaneler ileri sürerek kandıran Melike, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekte yetersizdir. İş yapmaktan pek hoşlanmayan Melike, kendisine verilen tüm görevlerden bir yolunu bulup kurtulmayı başarır:

Bazen Melike'ye de iş çıkıyordu. O da bu sorumluluktan kaçmak için, kahvaltıdan sonra hemen helaya gidiyor ve helânın

alçak duvarları üstünden atlayıp akşama kadar ortadan kayboluyordu. Bazen de karın ağrısını bahane ediyordu. (Özdoğan 2005: 75)

Kimsenin sözünü dinlemeyen ve her defasında bildiğini okuyan Melike, hazır konarak yaşamayı kendine kural edinmektedir. İki kız kardeş Gül ve Melike'nin birbirinden ayrılan karakter özelliklerini, yazar net bir şekilde romanında ortaya koyar. Gül, demirci dükkânında babasına yardım ederken çalışıp kazandığı parayı biriktirirken, Melike tüm parasını harcar. Günlük hayatın zevklerine karşı olan düşkünlüğünü elden bırakamayan Melike, savurgan halleriyle Gül karakterinden bir kez daha ayrıldığını okuyucuya kanıtlar:

...Bazen de, sanki köşede gizlenip bakmış da, yemek hazır olunca fırlayıp gelmiş gibi Melike hızla içeri giriyordu. Melike karnını doyurur doyurmaz hemen kalkıp gidiyor, Gül ise babasının karşılığında birkaç kuruş verdiği körüğü çalıştırıyordu. İlk kar düştüğü sıralarda, Melike de dükkânda kalır ve körüğü çalıştırmak için gayret sarf eder oldu. Aldığı birkaç kuruşla da hemen bakkala gider, şeker alırdı. Gül, babasından aldığı paraları biriktirdiği için, bazen Melike'nin yalvarmalarına tanık olurdu. (Özdoğan 2005: 84)

Babasından para istemekten hiç çekinmeyen Melike, istediğini elde etmek için elinden geleni yapar. Hayattan beklentileri çok farklı olan bu deli dolu kız, ihtiyaçlarını tatmin etmek konusunda Gül'den bir adım öndedir. Kendi arzularını gerçekleştirmekten hiçbir zaman ödün vermeden sürdürdüğü yaşamında aldığı kararlara çevresindeki insanların karşı çıkmasına hiç aldırmaz etmez. İçinde yaşadığı toplumun kendisinden beklentilerinin bilincinde olmasına rağmen o yine de kendi hayallerinin peşinde koşar. Onu özgür kılan etrafında olup bitenlere karşı umursamaz tavrıdır. Gül aracılığıyla canlandırılan modern öncesi yaşam tarzına ters düşen bir karakter olarak romanda varlığını sürdürür. Okul hayatına bakıldığında ise çok başarılı ve zeki bir öğrenci olduğu söylenemez. Ders çalışmayı sevmemesine rağmen okulu iyi bir dereceyle bitirmek için çabalar:

Öyle çok başarılı bir öğrenci olmamıştı Melike, ama sınıfta kalmadan ilkokulu bitirmişti. Bitirme sınavlarından birkaç gün önce iyice kafasına koymuştu; elinde kitap yolda, bahçede dolaşırken ders çalışıyordu... Elinde kitap açık, mırıldanırdı... Öğrenme şeklini daha sonraları değiştirecekti. Başarısının sırrı, bağlantıları çok iyi kurmasında değil, öğrendiğini unutmamasında saklıydı. Konuyu öyle ezberliyordu ki, tekrarlarken sayfanın sonunun nerede olduğunu biliyordu. (Özdoğan 2005: 165)

Hayallerini gerçekleştirmenin yolunun okumaktan geçtiğini düşünen Melike, okulunu bitirip diploma almakta kesin kararlıdır. Tüm yaşamını köyde sürdürmenin kendisine bir şey kazandırmayacağını düşünerek uzak şehirlere gitmeyi kafasına koyar. İnsanın kendi kaderini kendisinin belirlediğine inanan Melike, kız kardeşi Gül'den hayata bakış açısının farklı olduğunu bir kez daha gösterir. Eğitimli olmanın her kapıyı açabileceği düşüncesiyle gayret göstererek diplomasını biran önce eline almayı arzular. Ablası Gül ile bir konuşmalarında sözü edilen konudaki kararlılığını gözler önüne serer:

Ama sen ortaokula gitmek istiyorsun değil mi? – Elbette. Bunu sen de biliyorsun. –Ama okula gitmeyi sevmiyorsun. – Bayıla, bayıla gitmiyorum. Ama fark etmez. Benim istediğim bir diploma. Diploman olmadı mı, işin zor. Ben buralardan uzaklara gitmek istiyorum. Gül yine başını salladı. Melike'nin haklı olduğunu düşünüyordu. Diploması olmayanın pek bir şansı yoktu. (Özdoğan 2005: 204)

Köy hayatının sıkıcılığından bunalan Melike, her zaman büyük şehirlerde yaşamının hayalini kurar. Geleneksel düzenin baskılarından kaçıp kurtulmanın çarelerini arayan Melike, önüne çıkan fırsatları değerlendirmekten geri durmaz. Modern yaşamın sunduğu imkânlarla erişebilmek umuduyla okulunu bir an önce bitirip işini eline almayı arzular. Özgürlüğün anahtarını elinde bulundurmanın tek yolu okuyup bir meslek sahibi olmaktır ona göre. Geleceğe dair planlarını kurmaya başlayan Melike, kız kardeşi Gül'e verdiği kararları net bir şekilde açıklar:

Ben buralardan gitmek istiyorum. İstanbul'a ya da Ankara'ya. Oralarda, Milletin ağzına sakız olacağız, demiyorlardır. Ben büyük şehre gitmek istiyorum; şık elbiseler ve naylon çoraplar giymek, kızlar oynamaz denmeyen yerde voleybol oynamak istiyorum. Elektrik ve su olan bir yerde yaşamak istiyorum... Ortaokulu bitirir bitirmez öğretmen okuluna gideceğim. –Eğer gidebilirsen, dedi Gül. –Niye gidemeyecekmişim ki. Kendi paramı kendim kazanırım hem. (Özdoğan 2005: 188)

İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde kendine göre bir hayat kurmak isteyen Melike'nin, modern yaşantıya duyduğu özlem apaçık ortadadır. Geleneklerin hayatına şekil vermesine izin vermeyerek ideallerini gerçekleştirmek için harekete geçer. İstanbul'da burslu olarak Fransızca öğretmenliği okumaya karar verir. Artık yetişkin bir kız olan Melike, ablası Gül gibi tercihini hemen evlenmekten yana kullanmaz. Evlenmek için henüz çok erken olduğunu düşünerek karşısına çıkan taliplerini geri çevirir. Yaşanılan bu durum anlatıcı tarafından şu şekilde okuyucuyla paylaşılır:

Erkekler okulun son yılı olduğunu düşünerek, Melike ile ertesi yıl evlenmek üzere nişanlanmak istiyordu. Fakat genç kızın planlarından haberdar değillerdi. Bu konuyu sadece kardeşlerine ve izin almak zorunda olduğu babasına açmıştı. Babası dalgın dalgın bakmış, hayır dememişti. Bu neredeyse evet anlamına geliyordu. Melike İstanbul’da burslu olarak Fransızca öğretmenliği okumak için başvuruda bulunmuştu. İlkokul öğretmenliği bana göre değil, ortaokul öğretmeni olmak istiyorum, demişti. Demirci de sadece sormuş olmak için, kendisine görücü gönderen delikanlılardan birisiyle evlenmek isteyip istemediğini sordu. Aynı zamanda, üniversitenin Melike için ne kadar önemli olduğunu da farkındaydı. Kendi haylazlıkları gözünün önüne geldi; içinden güldü. (Özdoğan 2005: 273)

Timur, kızının İstanbul’da üniversite okuma isteğine karşı gelecek davranışlar sergilemez. Her zaman kızlarının kararına öncelik tanıyan ve saygı duyan bir baba olarak akıllarda kalmıştır. Kızı Melike’nin kendisine çizdiği yolda emin adımlarla yürümesini engelleyecek hiçbir girişimde bulunmaz. Kültürel yaşam tarzının tüm kurallarına karşı gelse de kızına destek olmaktan geri durmaz. Burada Timur’un büyük kızının hayatından ders çıkartarak diğerinin de istemediği bir evlilik yapıp mutsuz olmasını istemediği söylenebilir. Melike karakteri romanda modern yaşam tarzını bir bakıma temsil etmektedir. Gül ve Melike, birbirine iki zıt karakter yaratarak aslında yazar, gelenek ve moderniteyi karşı karşıya getirerek iki yaşam tarzının bireyleri nasıl etkilediğini göstermeye çalışır.

2.3.3. Vatan Kaybıyla Gelen Refah ve Özgürlük

2.3.3.1. Gül ve Fuat

Arzu’nun erkek kardeşi olan Fuat, Gül’ün üvey dayısıdır. Sigara ve alkol kullanmak, kumar oynamak gibi kötü alışkanlıklara sahip bir karakter olarak tanıtılmaktadır. Gül’ü babasından istemeye ilk geldiğinde Gül’ün hayır cevabıyla karşılaşır. Timur kızının kararına hiçbir şekilde müdahale etmez. Evleneceği kişiyi kendi seçmesini ister. Gül tam beş kez farklı kişilerden evlenme teklifi alır ve yabancı olduklarından dolayı onların evlenme tekliflerini reddeder. Dayısı Fuat onu ikinci kez babasından istemeye geldiğinde ise kararını değiştirir ve onunla evlenmeye karar verir:

Ardından da Timur kızına sordu: -Sormama gerek var mı? - İstiyorum. - Ne? -Onunla evlenmek istiyorum. -Mecbur değilsin. Seni istemeye yüz defa gelseler, yüz defa da hayır diyebilirsin. - Belki benim kismetim böyledir. - Fuat’ın kötü birisi olduğunu zannetmiyorum. Çalışkan ve mesleği olan birisi;

sana rahatça bakabilir... -Gerçekten istiyor musun? –Evet. – Gerçekten mi? – Evet. (Özdoğan 2005: 205)

Timur kızının daha önceki kararına istinaden bu evliliğe gönüllü razı olmadığını bilmesine rağmen Fuat’la hemen konuşmadan yine de tekrar Gül’e son bir kez kararını sorar. Gül’ün Fuat ile evlenmeye karar verdiğini duyunca şaşırır. Kızına evlilik konusunda hiçbir baskı yapmayan Timur, onu isteklerinde özgür bırakır; çünkü mutsuz olmasını istemez. Gül’ün Fuat ile evliliğine alın yazısı deyip kaderine boyun eğmesi yine geleneklerin hayatına şekil vermesine izin verdiğini ve kendini geri plana çektiğini bize göstermektedir. 15 yaşında genç bir kızın evliliğe kendini ne kadar hazır hissettiği ise bir başka tartışma konusudur. Erken yaşta evliliklerin gelenek haline geldiği bir toplumda yaşayıp buna dur diyebilmek oldukça zor görünmektedir ve son sözü hep alınyazısının söylediğine inanılır:

Alın yazısı olmalıydı. Belki de Fuat bu yüzden iki defa gelmişti. Evde oturup ne yapacaktı. Para da kazanmıyordu. Her sabah içecek çorbaları olmasına rağmen, bu kadar çocuğa bakmak için yine de yeterli paraları yoktu. Ayrıca Melike de ortaokula gitmek istiyordu. Hem zaten evden pek uzaklaşmamış olacaktı. Fuat da yabancı birisi değildi. Er ya da geç, nasıl olsa evlenecekti. Evlenmeyip de ne yapacaktı. Er ya da geç herkes evleniyordu. Yoksa evde kalıp kız kurusu mu olsundu. Dün akşam, herhangi bir nedenle evet demişti ve doğru bir karar verdiğini hissediyordu. (Özdoğan 2005: 205)

Gül, evliliğin tamamen kader ile bağlantılı olduğu görüşündedir. Her şeyin önceden belirlenmiş olduğunu, kendi hareket ve eylemlerinin sonucu değiştirmeyeceğine inanarak yaşadığı durumu kabullenir. Özdoğan yarattığı karakterle geleceğe dair konuşmalarda sürekli söylenen “Kaderde varsa olur” gibi Türk insanının kaderciliğe olan inancına, her şeyi alınyazısı deyip kabullenişine gönderme yapar. Hayattan fazla bir beklentisi olmayan Gül, kendisine çizilen yolda tek başına yürümek istemez. Çevresinden edindiği izlenimlerle evlenmekten başka alternatifinin olmadığını düşünür. Geleneksel toplumsal koşullarda kadına biçilen rolün farkındadır. Ev işleriyle uğraşmak, evlenip çocuk doğurmak ve onları büyütüp yetiştirmek kadının temel görevleri arasındadır. Yazar, ataerkil bir toplumda kadın olmanın ne anlam ifade ettiğini ana figürün yaşantısıyla gözler önüne sermeyi çalışmaktadır. Gül’ün evliliğe karar vermesinde bir başka etken ekonomik yetersizliklerdir. Evlenirse ailesine maddi anlamda destek olabileceğini de aklına getirir. Yukarıda sözü edilen sebeplerden dolayı Gül, sevmediği bir insanla hayatını birleştirir ve ömrünü sevgiye, aşka muhtaç bir

şekilde geçirir. Gül'ün hissetmeyi arzuladığı sonsuz ve koşulsuz aşkı, Fuat ile birlikte gittiği sinemada izlediği filmlerde görünce özlemi daha da artmaktadır:

Seyrettikleri filmler, genç âşıkların her türlü zorlukları aşan aşkları, eğer sevgilisinin yararına olacaksa kendisini bile feda eden ve hayatları büyük acılarla başlayıp mutlu sonla biten veya bitmesini umut eden insanlar üzerindeydi. Ya da yaşam mücadelesi veren veya sevilme için her türlü acıyı yaşamaya hazır olan insanlar üzerine filmlerdi. (Özdoğan 2005: 212)

Fuat'a karşı duygularının aşk olmadığını farkında olan Gül, kendisini aşk dolu filmlerle teselli etmektedir. İçinde büyüyen tüm istekleri, özlemleri dışarı haykırmak ister, fakat elinden hiçbir şey gelmez. Vaktini arkadaşlarıyla içki içerek, kumar oynayarak geçiren bir adamla evli olmak onun için tahammül edilmesi güç bir durumdur. Ne kadar çabalarsa çabalasın bir türlü eşiyle oturup sorunlarını konuşmaya fırsat bulamaz. Eşiyle iletişim kurmakta güçlük çeken Gül, çektiği sıkıntıları kimseyle paylaşmak istemez. Gül'ün yeni yuvasında huzurlu bir yaşantısının olmadığı hissedilmektedir:

Her ne kadar sevmek istese de, Fuat'la yaşamının ne kadar zor olduğunu kendine sakladı. Sarhoş olduğu zaman nasıl bağırıldığını, kayınvalidesiyle yaptığı tartışmayı anlatırken, Fuat'ın nasıl uyuyakaldığını ve başka zamanlarda da kendisini dinlemediğini anlatmadı. Kardeşlerinin zaten yeteri kadar dertleri vardı. Bir de kendi dertlerine onları ortak etmek istemiyordu. (Özdoğan 2005: 272)

Evlendikten sonra kayınvalidesinin yanında oturmaya başlayan Gül için hayat daha da zor olmaya başlar. Ev halkının sürekli bir şeyler buyurmasından hiç şikâyet etmeden herkesin isteğini yerine getirir. Yaptığı işlerin karşılığı olarak ise kimseden övgü dolu sözler işitmez. Adeta bir hizmetçi gibi çalıştırılan Gül'ün her gün omuzlarına yüklenen iş biraz daha artar. Gül ise bu duruma her zaman olduğu gibi sessiz kalmayı tercih eder:

Hiç homurdanmıyordu bile. Nasıl yapabilirdi ki? Kendisinden saygı bekleniyordu, fakat bütün işleri tam olarak yaptığı halde hiç kimse tatlı bir söz söylemiyordu. Tıpkı kendi evinde gibiydi; tek farkı, burada çok daha fazla iş vardı. Ne kadar çok iş yapsa, işi azalmıyor, aksine çoğalıyordu. (Özdoğan 2005: 222)

Yeni evinde günleri çalışmaktan yorgun düşmüş halde geçen Gül'ün başı Fuat'ın kötü alışkanlıklarıyla derttedir. Biriktirdikleri parayı kumarda kaybetmesini soğukkanlılıkla karşılayan Gül, düştükleri bu kötü durumdan kurtulmanın çarelerini arar

ve eşinden bir dikiş makinası satın almasını ister. Yaptığı hatadan pişmanlık duymayan ve bildiğini okuyan Fuat'ın ise eşine karşı saygılı olmadığı da konuşma tarzından anlaşılmaktadır:

Kutudaki para gün geçtikçe artıyordu. İç karartan bir sonbahar gününde Gül, Fuat'ın boş bir karton üzerine bir banknotu koyuşunu izledi, soru soran gözlerle ona baktı. -Hiç kalmadı, dedi Fuat. Gül ellerini açarak, başını eğerek ve kaşlarını kaldırarak sordu. -Nasıl yani? -Hayat da kumar gibidir; riske girmezsen kazanamazsın. Fuat etkilenmemiş gibi görünüyordu. -Bir dikiş makinesi alırsan ben de sana yardım ederim. -Ne kadar yardım edebilirsin? -Beş kuruş beş kuruştur. En azından, hiç yoktan iyidir. (Özdoğan 2005: 288)

Evin erkeği olarak para yönetimini elinde bulunduran Fuat, tüm savurganlıklarından sonra düştüğü duruma aldırış etmeden kötü alışkanlıklarına devam eder. Gül ise her konuda daha tutumlu davranmaya özen gösterir. Buna rağmen yine de kendi ve çocuklarının ihtiyaçları için harcadığı paranın hesabını eşine verir. Eşi Fuat'ın savurgan hallerinden ve ilgisizliğinden yana dertleri vardır:

Gül uzun yıllar içtiği sigaranın parasını ev harçlığından, Fuat'ın haberi olmadan çıkarmak zorunda kaldı; paranın harcanmasında söz sahibi olabilmesi için uzun yıllar büyük mücadeleler vermesi gerekti. Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için indirimleri ve ucuzlukları takip etmek zorunda kalacak, hatta bazen kendi ihtiyaçlarını bile unutacaktı. Kendisi böyle özverili davranırken, arkadaşlarına ve hatta yabancılara müsrifçe paralar harcayıp, çocuklarına bir bebek bile alamayan kocasının bu tutumu onu incitiyordu. (Özdoğan 2005: 297)

Türkiye 'de geleneksel davranış biçimleri ve aile yapıları, erkeğin karakteristik yapısını kazanmada önemli yer tutar, diğer bir deyişle erkeği üstün duruma getiren bir konum sağlar. Özdoğan bu sahnede cinsiyet rollerinin geleneksel dağılımı açısından kadınların haklardan yoksun bırakılmaması gerektiğinin altını çizerek, erkeklerin kararlar üstlendiği, söz sahibi olduğu yetki dağılımını eleştirir. Evlendikten kırk gün sonra Fuat, 24 ay sürecek olan askerlik hizmetini yerine getirmek için evden ayrılır. Gül ise tek başına kayınvalidesinin yanında kalır. Eşinden ayrı geçen günlerinde ev halkının ona davranış şekilleri pek de memnun değildir. Ne kadar çok iş yaparsa yapsın kimse görmez. Kayını Levent'in ona karşı olan sözleri bu durumu açıklar niteliktedir:

Eve yorgun ve bitkin gelen insanları doyurmak için, elindeki kitabı bir kenara bırakarak, sofrayı hazırlamaya koyuldu. Kayını Levent, yorgundu ama konuşamayacak kadar değil. -Burada yan gelip yatacağına, sen de bize yardım etsene.

Biz bütün gün köle gibi çalışalım sen... Sen burada misafir gibi otur. (Özdoğan 2005: 256)

Asker dönüşü Fuat, bir berber dükkânı açmaya karar verir. Gül'de kendi dikiş makinasıyla işler yaparak eve maddi açıdan katkıda bulunur. Bu zaman zarfında iki kız çocuğu dünyaya getiren Gül, Fuat'ın baba olduktan sonra kötü alışkanlıklarından vazgeçeceğini düşünüyordu. Ne yazık ki Fuat'ın hayatında değişen hiçbir şey olmadı. Yaşadığı hayattan memnun olmayan Fuat, her defasında elinde olanın en iyisini isteme huyundan vazgeçmez. İkisinin hayattan beklentileri çok farklıdır. Gül, çocukları ve eşiyle mutlu, huzur dolu bir yaşamın hayalini kurarken, Fuat filmlerde gördüğü zengin insanların hayatına sahip olmayı arzular:

Evin erkeği olarak para yönetimini de elinde tutan Fuat, kumara ve alkole para harcamasına rağmen, yine de evin ve dükkânın ihtiyaçlarını karşılıyordu. Gençliğindeki kumar alışkanlığı, orta yaşlarda talih oyunlarına dönüştü; ancak yaşlılığında tasarruf etmeyi öğrendi. Bugünden yarına, zengin olma hayalini hiçbir zaman elden bırakmadı. (Özdoğan 2005: 296)

Modernleşmenin etkisini hissettirmeye başladığı günlerde figürlerin dünyasına giren yenilikler onların hayata bakış açısını önemli ölçüde etkilemektedir. Dış dünyanın modernleşmeye başlayan cezbedici görüntüsü karşısında bireylerin ihtiyaçlarında meydana gelen değişiklikler göze çarpmaktadır. Gül için bu hayat fotoromanlardan okuduğu ulaşılması imkânsız bir hayal dünyası olarak var olsa da, eşi Fuat için başka anlamlar ifade eder. Sinemaya her gittiğinde batının modern dünyasıyla ilgili gördüklerinin etkisinde kalıp her geçen gün onlara sahip olma arzusunun artmasıyla elinden bir şey gelmemesi onu usandırır ve artık Gül ile sinemaya gitmek istemez:

Ne kendisine sık sık ricada bulunan Gül'le, ne de arkadaşlarıyla sinemaya gitmek artık ilgisini çekmiyordu. Filmler, dertlerini unutturmaya yetmiyordu; sadece gözünün önüne kendisiyle ilgisi olmayan şeyler getiriyordu; filmlerde buzlu viski içiyorlardı; hâlbuki kendisi daha viskiyi hiç görmemişti. Filmlerde insanların çok şey elde edebileceğini gösteriyorlardı; ama herhalde bütün gününü berber dükkânında geçirerek bu mümkün değildi. (Özdoğan 2005: 265)

İzlediği filmlerdeki yaşantı dünyasının içinde olmak isteyen Fuat, yaptığı işin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini düşünerek arzularını gerçekleştirmenin başka yollarını arar. Kıt kanaat sürdürdüğü hayatının geri kalanını kaderini kabullenip bu şekilde sürdürmek niyetinde değildir. Dışardaki insanların tüketim alışkanlıklarının

zirveye ulaştığını görünce kendisinin bunlardan mahrum kalması adeta içini kemirir. İçinde yaşadığı hayat şartlarının acımasızlığından ve eşitsizliğinden yakınan Fuat, bu düşüncesini eşi Gül ile paylaşmak ister:

-Bir lokma, bir hırka için çalışmak istemiyorum. İnsanlar refah içinde yaşıyorlar. Biz niye yaşamayalım. Bizim onlardan ne eksikimiz var? Hayır, hiçbir eksikimiz yok; biz sadece, başka şartların içine doğmuşuz. İmkânım olsa ben de çok para kazanmak isterim; ama nasıl? ... -Delik havlular, bir tarafı paslı aynalar ve yazın müşterinin yapışıp kaldığı eski koltuklar. Bütün bunlar daha iyi olabilir. Ama para lazım. Sadece para. Şehirdeki en güzel berber dükkânını açmak istiyorum. Allah şahidim olsun ki, bütün bunları başarmak için elimden geleni yapacağım. Yarından tezi yok, kumar oynamak yasak. Artık para biriktirmemiz lazım. (Özdoğan 2005: 265)

Şimdiye kadar yaptığı hatalardan pişmanlık duyan Fuat, varlıklı bir hayat sürmek için para biriktirmenin şart olduğunu ileri sürer. Eski alışkanlıklarından vazgeçip çalışarak ailesine ve çocuklarına daha iyi koşullarda bir hayat yaşatmanın peşindedir. Modern hayatın sunduğu teknolojik imkânlardan faydalanamamanın verdiği eziklik, onun bu isteğini daha da kuvvetlendirir. Parayı tüm hayallerinin gerçekleşmesini sağlayacak bir araç olarak gören Fuat için modernlikten yoksun hayatı çekilmez bir boyuta gelir ve eşi Gül'e yaşadıkları hayata katlanmayı artık istemediğini açıkça ortaya koyar:

Allah'a şükür. Ama neredeyse herkesin evinde akan suyu, elektriği var. Otomobil denen bir şey var, ama benim mobiletim bile yok. Radyo var, televizyon var. İnsanlar güzel güzel evlerde oturuyorlar. Ya biz? Biz aç değiliz. Bizim karnımız doyuyor. Her şey bu kadar basit mi? Sen de güzel, pahalı elbiseler naylon çoraplar giymek istemez misin, çamaşır makinenin olsun istemez misin? Burada böyle oturup, sahip olduklarınla mutlu mu olacaksın? Paran olduğunda hayatın ne kadar güzel olduğunu sen de gördün. ...Sen de gün gelip çocuklarını yatağa aç mı yatırmak istiyorsun? Paran olmadığı için parasız yatılıya mı göndermek istiyorsun? Dünya da her şey paranın ucunda Gül'üm. Paranın açamayacağı hiçbir kapı yok. Anlıyor musun? (Özdoğan 2005: 286)

Maddi durumunu iyileştirmek için çareler arayan Fuat, çevresindeki insanların anlattıklarından etkilenererek Almanya'ya gitmenin hayalini kurmaya başlar. Herkesin evde olduğu bir akşam kararını açıklar. Gül ise iki çocuğuyla beraber kayınvalidesinin evinde yapayalnız kalmak istemediği için eşini verdiği karardan caydırmanın yollarını arar. Fuat ise Gül'ü bu duruma ikna etmek için maddi sıkıntıları öne sürer:

Bir yıllığına Almanya'ya gidiyorum. Biraz para biriktirip, gelip kendi işimi kuracağım. –Ne işiymiş o? –Bilmiyorum. Ama sermaye lazım. Para parayı çekiyor. Bizde ise hiç yok. – Ben burada yalnız mı kalacağım? –Bu evde insan yalnız mı kalırmış. Zaten sadece bir yıllığına. Askerlikten daha çabuk geri dönerim. Gül yere bakarak; ama o zaman iki çocuk yoktu, diye düşündü. –Geri geldiğimde artık para sıkıntımız olmayacak; odun-kömür kışı çıkaracak mı, kimden biraz borç alabiliriz, diye düşünmeden yaşayacağız. –Herkes Almanya'ya gidiyor, dedi Gül. – Elbette. Çünkü zengin bir ülke... İnsan rahatça para kazanabiliyor. (Özdoğan 2005: 299)

Özdoğan, yukarıda anlatılan sahnede birinci kuşak göçmenlerin Almanya'ya giderken yaşadıkları durumu somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Eşlerini ve çocuklarını Türkiye'de bırakıp zengin olmak hayaliyle geçici bir süreliğine Almanya'ya giden Türk göçmenlerin portresinin çizildiği söylenebilir. Fuat, Almanya'ya işçi olarak giden yurttaşlarımızı temsil etmektedir. Misafir işçi olarak hayatını sürdürdüğü yabancı ülkede bir müddet sonra eşini ve çocuklarını da yanına alarak kalıcı bir yerleşimi seçtiğini tanrısal (auktorial) anlatıcının gelecek üzerine kurduğu düşüncelerinden öğrenme fırsatı elde edilir:

Bir yıl demiş, ama yeteri kadar para biriktirememişti Fuat. Bir yıl daha ikisi birlikte çalışırlarsa belki olurdu. Sadece bir yıl, daha fazlasına ihtiyaçları yoktu. Doğup büyüdüğü şehrin göbeğinde, kaloriferli, banyolu bir evleri olsun, yeterdi. Ama ülkelerine dönmeyi neredeyse tamamen unutacaklardı; çocukları da yanlarına aldıracaklardı; çocuklar orada okula gidecek, büyüyecek, evlenecek ve kendileri çocuk sahibi olacaklardı. Dönüşü sürekli olarak erteleyecekler ve zaman gelecek, artık kendileri de ülkelere dönmekten umutlarını kesecek, Almanya'da çocuklarının ve torunlarının yanında kalmaya karar vereceklerdi. (Özdoğan 2005: 303)

Göçmen işçilerin, aileleriyle birlikte Almanya'da kendilerine kurdukları hayata alışınca memleketlerine geri dönme niyetlerinden uzaklaştığı düşüncesi romandaki figürlerin yaşantısında benzer bir şekilde gözlemlenmektedir. Gurbette yaşamaya alışan Gül ve Fuat zaman geçtikçe vatanlarına geri dönüş planlarını erteler. İçine girdiği her yeni ortama uyum sağlayan bir kişilik olarak roman boyunca okuyucunun hatırında kalan Gül, dilini ve kültürü hiç bilmediği bir ülkede sevdiklerinden uzakta yaşamayı gözü kapalı kabul eder. Aslında Gül tüm hayatını esir altına alan geleneklerin şekillendirdiği hayat tarzından uzaklaşmak ister. Modernleşmenin vaat ettiklerini Almanya'da bulabileceğini inanan Gül, kimsenin hayatına müdahale etmeden eşi ve çocuklarıyla sessiz sakin bir yaşam sürmeyi arzular. Geleneksel yaşam tarzının içinde

yetişip büyüyen insanları canlandıran bir figür olarak okuyucunun karşısına çıkartılan Gül vasıtasıyla, bu yaşam tarzının önemli bir anı tekrar hikâyenin sonunda tanrısal (auktorial) anlatıcı tarafından dile getirilir:

Yaşamak zorunda kaldığı adaletsizliği ve acıları hafızasından bir türlü silemez... Adalet yerini bulduğu için huzur duyuyordu. Ağzını açıp bir şey söylemektense, sessiz kalmayı tercih ediyordu. Adaleti olmayan bu dünyada kim için ne için bir şeyi savunacaktı. Melike mücadele ederken, Sibel kendi yolunu çizirken, o sabrediyordu. (Özdoğan 2005: 299)

Modernleşme öncesi figürlerin yaşantı dünyasını belirleyen istekler ve baskıların somut bir örneğini teşkil eden Gül'ün romanın başından sonuna kadar sürdüğü her şeye boyun eğen, sessiz kalıp mücadele etmeyen kimliği sözü edilen yaşam tarzına birebir uymaktadır. Kültürel zorunlulukların hayatında yarattığı kısıtlamalar, modern yaşamın sunduğu mucizelerle birlikte tahammül edilmesi zor bir hal almaktadır. Radyo, sinema, otomobil gibi teknolojik alandaki yeniliklerin insan hayatına girmesi sonucu hayaller kurmaya başlayan Gül, dışardaki dünyayı tanımak için artık zamanın geldiğine inanır.

2.3.3.2. Murat ve Suzan

Almanya'ya göçün bir başka yüzünü gün ışığına çıkaran Murat ve Suzan, geçmişlerinde yaşadıkları acı tecrübelerle romanda öne çıkar. Mutlu süren evliliklerini kötü bir olayın gölgelemesiyle tüm hayatları bir anda değişir. Yaşadıkları köyde çıkan bir kavga sırasında köyün muhtarı, Murat'ın babasını öldürür. Murat'ın intikam almasından korkan Muhtar, her yere adamlarını yerleştirir ve Murat'ı ondan önce öldürmek ister. Bunun üzerine henüz 15 yaşında olan Murat, dağa çıkmak zorunda kalır ve adı civardaki köylerde eşkıyaya çıkar. Bir yıl kadar böyle dağda yaşadıktan sonra her şeyi unutarak demirci ailesinin yaşadığı köye göç eder. Kendine burada yeni bir iş kuran Murat, Suzan ile evlenir ve çocukları olur. Ne yazık ki evlendikten sonra da başı beladan kurtulmaz. Murat'ın geçmişini bilen biri onu polise ihbar eder ve Murat uzun zaman hiçbir geçerli kanıt olmadan sözde eşkıyalıktan suçsuz yere hapisanede yatar. Anlatıcı figür, Murat'ın geçmişiyle ilgili tüm olup bitenleri Suzan'ın gözünden vermeyi tercih eder:

Köydeki bir kavga sırasında muhtar, Murat'ın babasını öldürmüş. Muhtarın her yerde adamları olduğu için Murat'ın intikam alacağı çabuk duyulmuş. Bunun üzerine dağa çıkmak zorunda kalmış ve adı eşkıyaya çıkmış... Atlardan iyi anladığı için de buralarda at alıp satmaya başlamış. Yani parasını alın

teriyle kazanmış. Çalışkan, para kazanmasını bilen bir insan olduğu için babam beni ona verdi. Beş ay kadar önce bir köylü, artık muhtar mıdır nedir, Murat'ın geçmişini de bilen ve Murat'tan kazık yediğini düşünen birisi Murat'ı ihbar etmiş. Allah onu kahretsin. Kocamı elinden aldığı için gözleri kör olsun. (Özdoğan 2005: 221)

Eşinin hapse girmesiyle üzüntüden kahrolan Suzan, çocuklarıyla beraber tek başına sürdürdüğü yaşamı boyunca eşine bir an önce kavuşabilmenin özlemini yüreğinde taşıyarak günleri sayar. Bu zaman zarfında Gül ile tanışır ve çok iyi bir arkadaş olurlar. Gül'ün de çektiği sıkıntıların farkında olan Suzan, onu kendisine yakın hisseder ve tüm yaşadıklarını açık yüreklilikle ona anlatır. Kısa zamanda arkadaşlıkları dostluğa dönüşen Suzan ve Gül, birbirlerinin acılarına ortak olurlar. Yıllar sonra Murat hapishaneden çıkar ve geriye dönüp geçmişinde yaşadığı haksızlığı gözünün önüne getirir. Suzan ile her konuşmasında yaşadığı hayattan memnun olmadığını dile getirir:

-Her şey ters bu memlekette. Bu kadar insan arasında tek dürüst bir insan yok. Herkes yalancı, üçkâğıtçı, kazıkçı ve yalaka; bu memlekette her şey ters. Bu iş böyle nereye kadar gider, hiçbir fikrim yok... -Buralardan gideceğiz. -Peki nereye? -Nereye gideceksin? -Birkaç gün sonra dönerim. Bıktım artık. -Bu defa nereye gidiyorsun Murat? Yine beni yalnız bırakmak istemiyorsundur inşallah. -Hayır, hayır seni nasıl yalnız bırakırım. Sen benim eşimsin. (Özdoğan 2005: 290)

İçinde yaşadığı toplumun yaşam tarzının tüm insanları esir altına aldığını düşünen Murat, işkence ve haksızlıklarla geçen hayatını artık bu topraklarda sürdürmek niyetinde değildir. Hapishanede kendisine yapılan işkencelerin etkisinden hala tam olarak kurtulamamış olan Murat, dış dünyadan kendini soyutlar. Etrafındaki insanların davranış şekillerinden bunalmış bir vaziyette daha fazla onların arasında kalıp sömürülmek istemez. Memleketinden uzaklaşmayı kafasına koyarak niyetini Suzan'a açıklar. Birkaç gün sonra geri döneceğini söyleyerek evden uzaklaşır:

Murat ikinci defa, hiçbir şey söylemeden birkaç günlüğüne ortadan kayboldu. Tekrar ortaya çıktığında, elindeki iş anlaşmasını herkese gururla gösteriyordu; üç hafta içinde Almanya'da Duisburg'da bir yıl boyunca çalışacağı işinin başında olacaktı. -Ha Almanya, ha hapishane, benim için fark etmez, dedi Suzan. Murat'ın gözlerindeki umut pırıltısını görüyordu, ama yalnız kalmak da istemiyordu. Onun için, uzakta bir koca olacağına, yanı başında olan ama hiç konuşmayan bir koca daha evlaydı. Hiç görmediği bir insanı sevmektense, her gün gördüğü bir insan tarafından seilmemek daha dayanılabilir bir şeydi. (Özdoğan 2005: 294)

Eve döndüğünde eşine Almanya'ya gitmeye karar verdiğini söylediğinde Suzan'ın vereceği tepkiden korkan Murat'ın umduğu boşa çıkmıştır. Suzan'ın eşinin kararına her zaman saygı duyduğu ve onun mutluluğunu engelleyecek bir girişimde bulunmadığı verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır. Fakat bir kadın olarak eşinden ayrı geçen günlere katlanmanın zor olduğunu bildiği için tekrar aynı şeyleri yaşamak istemez. Kendi mutsuzluğunu eşinin mutluluğuna tercih ederek gitmesine izin verir. Yazar, Almanya'ya çalışmak için giden göçmenlerin geride bıraktıkları ailelerin durumuna dikkat çekmek ister. Eşlerini gurbet ellere gönderip vatanlarında hep bir yanı eksik kalan kadınların tek başına çıktıkları hayat mücadelesinde içindeki umut ışığının hiçbir zaman sönmediğini okuyucuya hissettirmeye çalışır. Murat, eşine umudunu hiçbir zaman kaybetmemesini, kendisini ve çocuklarını bir müddet sonra yanına aldıracağını söyleyerek umut dolu hayallerle Almanya'ya doğru yolculuğa çıkar:

-Bu memlekette insanın hiçbir şansı yok. Sana oradan para gönderirim. Ev bulur bulmaz da çocuklarla seni oraya aldırırım. Orada herkesin kaloriferli, çeşmelerinden sıcak su akan, elektriği olan evleri var: otomobilleri var. Bundan sonra, beyler gibi yaşayacağız. Ciğeri beş para etmez adamların maskarası olmayacağım burada. (Özdoğan 2005: 294)

Tıpkı Fuat gibi Murat'ı da vatanını terk etmeye sürükleyen modern zamanın sunduğu lüks yaşantıya sahip olma arzudur. Fakat Murat'ın Almanya'ya gitmesi sadece bunla sınırlı kalmamaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, geçmişinde yaşadığı acı tecrübelerin yüreğinde açtığı derin sızı bir türlü dinmek bilmez. Sebepsiz yere uğradığı haksızlığın özgürlüğünü elinden alıp onu eşi ve çocuklarından ayırmasına neden olan toplumsal düzenin katı kuralların insan ilişkilerine yön vermesine daha fazla katlanamayarak yerini yurdunu bırakıp bu gurbete bir parça özgürlük bulmaya gelir. Murat'ın Almanya'da karşılaştığı manzara Suzan'a gönderdiği mektuplardan gün ışığına çıkar:

Sonbaharda Murat'tan mektup geldi; tertemiz sokaklardan, sokak lambalarından, sinemalardan, ıslıl ıslıl caddelerden, yürüyen merdivenli kocaman mağazalardan bahsediyordu. Altı kişi bir arada kaldıklarından ve hapisneden farkı olmayan lojmandan hiç söz etmemişti. Almancayı hiçbir zaman öğrenemeyeceğinden, maden yerine yüksek fırın önünde kan ter içinde kalarak çalıştığından da hiç söz etmemişti. İnsanların sokakta kendisine nasıl baktıklarından, ne sarımsak ne de köfter bulamadığından, cevizlerin memleketteki gibi lezzetli olmadığından da söz etmedi. Burada yan gelip yatan hiç kimseyi görmediğinden,

yalancı ve dolandırıcılarla karşılaşmadığından da söz etmedi. Her şey o kadar düzenliydi ki, herhalde buradaki hapishaneler bomboştur, diye düşünüyordu. (Özdoğan 2005: 294)

Murat'ın Almanya'daki yaşam tarzıyla ilgili bilgiler içeren mektuplarından göç deneyiminin yarattığı olumlu ve olumsuz sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bireysel özgürlük elde etmeyi amaçlayan roman figürü, bu isteğini gerçekleştirmesine rağmen Almanya'da yabancı olmanın önüne çıkaracağı engellerle de yüzleşmek zorundadır. Eski yemek alışkanlıklarından vazgeçmenin, hapishane gibi kalabalık bir ortamda kalmanın ve yorucu bir işte çalışmanın sıkıntılarıyla mücadele verir. Geride bıraktığı eşi ve çocuklarına bir an önce kavuşabilmek için çok çalışıp para biriktirir. Tam bir yıl sonra ailesini de yanına alarak kendine yeni bir ev tutar. Suzan, Almanya'ya geldiğinde gördüğü manzara karşısında yaşadığı hayal kırıklığını Gül'e yazdığı mektupta açıkça dile getirir:

Suzan ile Murat, birçok İtalyan'ın yaşadığı yoğun yemek ve sarımsak kokusu altındaki bir binada oturuyordu. Böylece Suzan İtalyanca öğrenmeye başlamıştı. Mektupta, Almanların çok az konuşan insan olduğunu, onun için de dillerini öğrenmeye gerek olmadığını yazıyordu. Almanya'yı beğenmemişti; çok soğuktu, memleketinden çok daha soğuktu; insanları mesafeliydi; hiç kimse gülümsemiyor, insan her yerde kendini yabancı gibi hissediyordu. Ama Murat buraları çok sevmişti ve artık geri dönmeyi falan düşünmüyordu. Çocuklar Alman okuluna gidiyorlardı. Yakında çocukların ona tercümanlık yapacağını umut ediyordu Suzan. Ancak iki sene geçmeden Napoli'ye taşınacaklar ve her ikisi de yaşamlarından memnun olacaklardı. (Özdoğan 2005: 301)

Suzan'ın mektuplarında yazdıklarından Almanya'daki yaşantısından pek de memnun olmadığı açıkça görülmektedir. Almanlarla olan iletişim kopukluğundan ve mesafeli davranmalarından yakınan Suzan, kendisini bu ülkede mutsuz ve yabancı hissettiğini her defasında dile getirir. Eşi Murat ve çocuklar için durum tam tersi olsa da ortak bir karar alarak İtalya'daki bir şehre göç etmeye karar verirler. İtalyanların yemek kültürünün az da olsa Türk kültürüne benzemesi, aileyi büyük ölçüde memnun eder ve verdikleri karardan pişmanlık duymazlar.

SONUÇ

Hızla değişen bir çağda, yüzyılın ortak sorunu olarak kabul edilen göç olayının, milyonlarca insanı vatan toprağından sökerek yersiz yurtsuz yapmasının altında yatan sebeplerin başında hiç kuşkusuz ilk olarak maddi sıkıntılar gelmektedir. Bunun ötesinde, bireylerin sosyokültürel değişmelere bağlı olarak yaşadıklarının da göç etme kararında etkisinin olduğu görmezden gelinemez. Çalışmamız, bu boyutuyla öne çıkarak geleneklerin hâkim olduğu bir dünya ile modern yaşam tarzını içinde barındıran bir hayat arasında seçim yapmak zorunda bırakılan insanların göç olgusuyla yüzleştiğini ortaya koymaktadır. Modernleşmeyle gelen yenilikler, insanın dış dünyaya gözünün açılmasına ve çevresinde olup bitenlerden haberdar olmasına yardım eder. Yaşadığı hayatı sorgulamaya başlayan birey, tüm iradesini kullanarak kendini gerçekleştirmenin yollarını arar. Bu bağlamda ele alınan romandaki ana figür Gül'ün iki farklı dünya arasında varoluş mücadelesi Almanya'ya göçle son bulur.

Romandaki figürlerin yaşam deneyimlerinden yola çıkarak, geleneksel ve modern hayatın insan ilişkilerine nasıl yön verdiğini saptadık. Bireysel özgürlük sorununu geleneksel değerleri sorgulama çerçevesinde ele alarak birey için vatan kaybıyla sonuçlanabileceğinin kanıtını gözler önüne serdik. Modernleşme öncesi dünyayı oluşturan bireylerin her şeye “*itaat etme*” davranış şeklinin aslında tüm yaşadıkları sorunların özünü oluşturması ve modernleşmeyi engelleyen bir tutum olarak görülmesi bakımından önem arz etmektedir. Toplumun çağdaş bir görünüm kazanmasında etkili olan tek gerçeklik, bireylerin kafa yapısında var olan düşünceleri değiştirmek için çaba sarf etmektir. Selim Özdoğan'ın bir bakıma romanında vermek istediği mesajlardan birini teşkil eden bu konu, yapılan analizler neticesinde sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Geleneksel ve modern dünyayı en iyi tanımanın yolunun bireylerin kimliklerine bakmaktan geçtiği düşünülerek karakterler bağlamında çeşitli olgular ortaya çıkararak göçle bağlantı kurmaya çalıştık.

Anadolu'nun değişimi kabul etmeyen bir düzen üzerine inşa edilen yapısında ara sıra ortaya çıkan modernleşme şimşekleri görüntüsünü bozmaya çalışsa da insanlar üzerinde kurduğu hâkimiyeti tamamıyla elinden almayı başardığı söylenemez. Değişmeye başlayan sosyal yapıya rağmen romanın başından sonuna kadar aynı karakter

özelliğini sürdüren figürlerin hayatında sözü edilen durum açıkça görülmektedir. Öte yandan geleneksel yaşamı terk edip kendine yeni bir yaşam tarzı kurmayı amaçlayanlar da yok değildir. Romanda dikkatimizi çeken bir başka husus ana figür Gül'ün geleneğin kendisine biçtiği role sadık kalmasına rağmen farklı yoldan giden kız kardeşlerini de destekleyici tutumudur. Bu tavrıyla, Türk toplumunun batının modern dünyasına yaklaşımını hızlandırma düşüncesinden yana olduğunu göstermektedir.

Romandaki olayların gelişiminin mevsimlerin değişimiyle açıklanması, doğum-ölüm, gençlik-yaşlılık, sevgi-nefret, mutluluk-üzüntü gibi kavramlarla ilişki kurmaya çalışıldığını akıllara getirmektedir. Sert ve soğuk kışlar, sıcak yazlar, ilkbaharın gelişini müjdeleyen kiraz ağaçlar ve çiçekler insanların başından geçen önemli olaylarla sembolize edilerek romana ayrı bir renk katmıştır. Yazarın kurguladığı dünyada tıpkı batıda olduğu gibi çatışmalar, gelişmeler ve modernleşme süreçleri gerçekleşmektedir, bu romanda mevsimlerin kattığı renkle bütünleşerek bambaşka bir görüntü kazanmaktadır.

Çalışmamızda incelediğimiz “Die Tochter des Schmieds” (Demircinin Kızı) adlı yapıtın Almanya’da yaşayan göçmenler için bir bakıma yeni yurtlarında bir “kimlik savunması“ şeklinde bir görev üstlenebileceğini tespit ettik. Her şeyden önce Türk göçmenlerin nasıl bir geçmişe sahip olduğu gözler önüne serilerek Almanya’da yabancı olarak görülen Türklerin de bir kültürel kimliğinin varlığından dış dünyaya duyumsatmak istenildiğini belirledik. Yabancı bir ülkeye gidişin ister istemez bir kimlik kaybıyla sonuçlanabileceğinden hareket ederek romanın bu sorunu tamamen ortadan kaldırdığı sonucuna vardık. Göçün sürekli geriye dönüp bakılarak yürünen bir yol olduğunu unutmamak gerekir. Bu açıdan yapıtın kim olduğunu sorgulayan Türk göçmenlere cevap vermeye hazır bir işleve sahip olduğu da kendini açık bir şekilde göstermektedir.

Özdoğan’ın yapıtında bir başka dikkat çeken nokta, durağan ve devamlılık arz eden toplumsal yapıda kadınların geleneklerin temsilcisi rolünü üstlendiği ve modernleşmeye karşı gelebilecek tek güç olarak görüldüğüdür. Kadınların kültürel sebeplerle hayata atılmalarının engellenmesini ve kendi kaderini çizmelerine fırsat verilmemesini baş kahraman Gül’ün hayat hikayesinde büyük ölçüde gözlemledik. Öte yandan Melike karakterinin medeni cesaretini kullanarak tüm bu engelleri aşmayı başardığı ve ataerkil

sisteme kendini feda etmediği açıkça görülmektedir. Gelenek ve modern yaşamın kadının hareket özgürlüğünü ne ölçüde belirlendiğini irdeleyerek gözler önüne sermeye çalıştık.

Anadolu kadının değişmeyen kaderini yansıtan Gül, özgür iradesini kullanabilmeyi bir türlü başaramamış, hep başkalarıyla aynı yoldan yürümeyi kendine ilke edinmiş bir kişilik olarak romanda çizgisini sürdürmüştür. Geleneklerle varlığını sürdüren taşra hayatı içinde yetişmenin tüm zorluklarına katlanarak hayatı kendi isteğine göre yaşamaktan vazgeçmiştir. Gül'ün yaşantı dünyası vasıtasıyla “*Namus ve ahlak*” kavramlarının toplumsal kısıtlamalarda ne gibi rol oynadığının önemine dikkat çekilmiştir. “*Erdemli*” olmanın şartları sıkça vurgulanarak dile getirilmiştir.

Türk toplumunun vatanını tarif eden ve somut bir kültürel gerçekliği yansıtan romanda bomboş ellerle büyük umutlara bel bağlamış konuk işçilerin (Gastarbeiter) gözünden Almanya görünür kılınmıştır. Taşradaki hayatı bırakıp daha iyi koşullarda bir yaşama kavuşmak arzusuyla gurbete doğru çıkılan yolculuğun uyum sürecinde karşılaştıkları zorlukların ve yaşadıkları kültürel şokun sebebini ortaya koymaktadır.

Göçün küçük yerleşim birimleri terk edilerek daha büyük yerleşim birimlerine yönelim şeklinde gerçekleştiği bilinir. Aksi bir durumun gerçekleşmesine nadiren rastlanır. Bu yapıtta bu durum Timur ve Fatma figürleriyle karşımıza çıkar. Diğer taraftan ise Gül ve Fuat ile Murat ve Suzan çifti çok uzaklara Avrupa'ya göç ederler. Bu çiftleri göçe zorlayan sebepler arasında aile içi sorunlar, ekonomik sıkıntılar ve çevrenin baskısı sayılabilir. Timur ve Fatma'nın yapmak zorunda kaldıkları evlilik sonucu göçe zorlama olayıyla karşılaşırız. Gül ve Fuat çiftinde ise zorlayıcı sebepten öte hayat standardını yükseltmek ve buna paralel olarak modernleşmeye eşlik etme isteği şeklinde tanımlanabilir. Murat ve Suzan çiftinin göç etme nedeni Gül ve Fuat çiftinin nedeni ile neredeyse aynıdır. Murat'ın geçmişinde yaşadığı olayların bıraktığı izlerden kurtulma isteği onun yaşadığı yeri terk etmesinin en önemli nedenidir. Uğradığı haksızlık onu yerinden yurdundan eder. Toplumsal düzenle baş etme gücünü kendinde bulamaz. Yapılan analizlerden hareketle çalışmamızda göçe zorlayan sosyokültürel sebepler bütün yönleriyle ortaya çıkartılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin, *Batı Almanya'daki Türk İşçiler ve sorunları*, Ankara 1964.
- Abadan-Unat, Nermin, *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.
- Ackermann, Irmgard/ Weinrich, Harald, *Literatur ist Literatur; Eine nicht nur deutsche Literatur. Zur Standortbestimmung der 'Ausländerliteratur'*, Piper Verlag, München 1988.
- Aktürk, Aysegül, *Interkulturelles Lernen im Deutschunterricht: Vorschläge zur Didaktisierung türkischer Migrantenliteratur*, Igel Verlag, Hamburg 2009.
- Akça, Gürsoy, "Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, Muğla, 2005, 1-23.
- Altıntaş, İsmail, *Dış göç ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2008.
- Arnold, Heinz Ludwig, *Literatur und Migration*, Edition Text+Kritik, München 2006.
- Aytaç, Gürsel "Almanca Yazan Türklerin Artları, Eksileri", *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1995.
- Bal, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2008.
- Barner, Wilfried/ De Boor, Helmut/ Newald, Richard, *Geschichte der Deutschen Literatur Von 1945 Bis Zur Gegenwart*, C.H.Beck Verlag, München 2006.
- Baßler, Moritz, *Der deutsche Pop-Roman. Die neuen Archivisten*, C.H.Beck Verlag, München 2002.
- Boyacı, İsmail, "Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü", *Turkish Studies*, 5 (2), 2010, 878-896.
- Bozdoğan, Sibel/ Kasaba, Reşat, *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, University of Washington Press, USA, 1997.
- Branco, Clara, "Ein Becher Meer. Selim Özdogans Geschichte eine ungelebten Lebens in der Türkei", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, (31.10.2005).
- Brenner, Peter J., *Neue deutsche Literaturgeschichte: Vom Ackermann zu Günter Grass*, Walter de Gruyter Verlag, 3. Auflage, Berlin und New York 2011.
- Canatan, Kadir, *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*, Endülüs Y., İstanbul 1990.

- Castlers, Stephen/ Miller, J. Mark, *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Cengiz, Semran, “Göç, Kimlik ve Edebiyat”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2 (3), 2010, 185-193.
- Cheesmann, Tom, *Novels of Turkish German Settlement: Cosmopolite Fictions*, Camden House, USA 2007.
- Chiellino, Carmine, *Interkulturelle Literatur in Deutschland*, Metzler Verlag, Stuttgart und Weimar 2000.
- Chiellino, Carmine, *Am Ufer der Fremde, Literatur und Arbeitsmigration 1870-1991*, J.B.Metzler Verlag, Weimar 1995.
- Duden, *Das Bedeutung-Wörterbuch 10*, Bibliographisches Institut, Mannheim, Zurich, 4. Auflage 2010.
- Der Grosse Brockhaus, Auflage in 26. Bänden, F.A.Brockhaus GmbH, Wiesbaden, Band 14, 1984.
- Demir, Ahmet, “Sosyo-Ekonomik Yönüyle Almanya’ya Göçün Yüksel Pazarkaya’nın ‘Oturma İzni’ Adlı Öykü Kitabına Yansımaları”, *Turkish Studies*, 6 (3), 2011, 676-678.
- Durzak, Manfred/ Kuruyazıcı, Nilüfer, *Die andere Deutsche Literatur: Istanbul Vorträge*, Königshausen & Neumann, Würzburg 2004.
- Eijiro, Iwasaki, “Begegnung mit dem Fremden, Grenzen Traditionen-Vergleiche”, *Akten des VII. internationalen Germanisten Kongress*, Iudicium Verlag, München 1990.
- Elste, Nico, *Von der Migration zur Integration Literarische Konstruktionen von Kultur und Kulturkonflikt in der deutsch-türkischen Literatur nach '89*, (Doktoraarbeit), Philosophische Fakultät II Germanistisches Institut der Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg, 13.06.2012.
- Eyigün, Sabri, *Barbara Frischmuth ve Alev Tekinay’ın Eserlerinde Sosyal ve Kültürel Değişmelerin İzleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

- Ezli, Özkan/ Kimmich, Dorothee/ Werberger, Annette, *Wider den Kulturenzwang: Migration, Kulturalisierung und Weltliteratur*, Transcript Verlag, Bielefeld 2009.
- Frederking, Monika, *Schreiben gegen Vorurteile. Literatur türkischer Migranten in der Bundesrepublik Deutschland*, Express Edition, Berlin 1985.
- Fındıkçioğlu, Sözbir, Ülkü ve Güler, E. Zeynep, *Almanya'ya Emek Göçü. Bir Bavul, Umut ve Hayalleriyle Çıktılar Yola*, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012.
- Gedik, Erdoğan, "Alamancı Kimliğinin Farklı Algılanışları", [Bildiri], *1. Uluslararası Antropoloji Kongresi: 25-27 Mayıs 2007*, İstanbul 2007.
- Güvenç, Bozkurt, *Kültürün Abc'si*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Günay, Ünver, *Göç Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği*, Bilimname, Kayseri 2003.
- Hall, Stuart, *Kültürel Kimlik ve Diaspora*, (Çev. İrem Sağlamer), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1998.
- Hamm, Horst, *Fremdgegangen-Freigeschrieben, Eine Einführung in die deutschsprachige Gastarbeiterliteratur*, Königshausen&Neumann, Würzburg 1988
- Hoff, Karin, *Literatur der Migration –Migration der Literatur*, Peter Lang Verlag, Frankfurt 2008.
- Hofmann, Michael, *Interkulturelle Literaturwissenschaft*, Wilhelm Fink Verlag, Paderborn 2006.
- Hofmann, Michael, Güls Welt. Erzählen und Modernisierung in Selim Özdogans „Die Tochter des Schmieds“, *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 19, İstanbul 2007, 155-168.
- Hofmann, Michael, "Oralität in der deutschen Epik des 20. Jahrhunderts: Döblin, Johnson, Özdamar", *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 20, İstanbul 2008, 59-76.
- Karakuş, Mahmut/ Oraliş, Meral, *Bellek, Mekân, İmge, Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı'ya Armağan*, Multilingual, İstanbul 2006.

- Karakuş, Mahmut, "Selim Özdoğan's Die Tochter des Schmieds: Möglichkeiten der Selbstverwirklichung der Frauen", *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 19, İstanbul 2007, 139-153.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Kartal, Bilhan Doyuran, *Batı Avrupa'da Türk Dış Göç Sürecinin Güncel Boyutları*, Eskişehir 2006.
- Kaya, Ayhan/ Kentel, Ferhat, "Euro –Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü Engel mi?", *Almanya Türkleri ve Fransa Türkleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, 2005.
- King, D. Anthony, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Çev. Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.
- Kneer, Georg/ Nassehi, Armin/ Kraemer, Klaus, *Spezielle Soziologien*, Lit Verlag, Hamburg 1995.
- Kula, Onur Bilge, *Almanya'da Türk Kültürü Çok kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim*, (Çev. Aytekin Keskin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Kuruyazıcı, Nilüfer, *Wahrnehmungen des Fremden*, Multilingual, İstanbul 2006.
- Kuruyazıcı, Nilüfer/ Karakuş, Mahmut, *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Lewis, Bernhard, *The Emergency of Modern Turkey*, Oxford University Press, New York 2002.
- Löffler, Sigrid, "Türkei-Roman. Selim Özdoğan. Die Tochter des Schmieds", *Literaturen*, 4, 2005.
- Mai, Chiang, *Literarische Integration in der Migrationsliteratur anhand der Beispiele von Franco Biondis Werken*, Pimonmas Photong-Wollmann, Thailand 1996.
- Nünning, Vera und Ansgar, *Erzähltextanalyse und Gender Studie (Anlatı Metin Analizi ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları)*, Metzler Verlag, Stuttgart 2004.
- Ozankaya, Özer, *Temel Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü*, Cem Yayınları, 1995.

- Özer, İnan, *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa 2004.
- Özil, Şeyda/ Hofmann, Michael/ Dayıoğlu-Yücel, Yasemin, *50 Jahre Migration und ihre Literatur im Rückblick. Türkisch-Deutsche Studien*, V&R Unipress, Göttingen, 2011.
- Özdoğan, Selim, *Es ist so einsam im Sattel, seit das Pferd tot ist*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1995.
- Özdoğan, Selim, *Nirgendwo&Hormone (HiçbirYer&Hormonlar)*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1996.
- Özdoğan, Selim, *Mehr*, Rütten & Loening Verlag, Berlin 1999.
- Özdoğan, Selim, *Die Tochter des Schmieds*, Aufbau-Verlag, Berlin 2005.
- Perşembe, Erkan, *Almanya'da Türk Kimliği*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.
- Parry, Christoph/ Vorschmidt, Lisa, *Europäische Literatur auf Deutsch*, Iudicium, München 2008.
- Rösch, Heidi, *Migrationsliteratur im interkulturellen Kontext: Eine didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakin, Franco Biondi und Rafik Schami*, Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt 1992.
- Sakallı, Cemal, "Türk göçmen yazınında Türk kültürü izleri", *Littera Edebiyat Yazıları*, Cilt: 18, (Yay.) Cengiz Erten. Ürün Yayınları. Ankara 2006, 163-170.
- Schäfer, Jörgen, *Pop-Literatur. Rolf Dieter Brinkmann und das Verhältnis zur Populärkultur in der Literatur der sechziger Jahre*, Metzler Verlag, Stuttgart 1998.
- Taşdelen, Musa, "Batı Avrupa Türklerinin Kültürel Kimliği: Kimliğin Yeniden İnşası Ya da İki – Kimliklilik", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, *Yurtdışında çalışan Türkler ve Kültürel Değişim Seksiyon Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, 120-128.
- Tekeli, İlhan, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- Tezcan, Mahmut, *Dış Göç ve Eğitim*, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.
- Treibel, Annette, *Migration in modernen Gesellschaften, Soziale Folgen von Einwanderung*, Gastarbeit und Flucht, Juventa Verlag, München 1990.

- Turan, Metin, “Göç ve Göçmenlik Ekseninde Türk Edebiyatı” [Bildiri], *XVI. Kibatek Edebiyat Sempozyum Bildirileri: Kültür ve Edebiyatta Göç ve Göçmenlik 4-8 Mayıs 2009 Hamburg* Kibatek yayınları, Ankara 2009, 37-42.
- Uyanık, Gürsel, “Tartışmaların Odağında Yer Alan Bir Yazın: ”Göçmen Yazını””, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(22), Erzurum 2003, 113-120.
- Viitanen, Katja, *Identität der Fremde, Dargestellt am Beispiel der deutschen Migrantenliteratur* (Pro Gradu-Arbeit), Tampere Universität Institut für Sprach- und Transaktionswissenschaften, Finnland 2004.
- Wiegandt, Kai, “Das Gewicht der einfachen Dinge. Selim Özdoğan's Anatolien-Roman: Die Tochter des Schmieds”, *Süddeutsche Zeitung*, 06.07.2005.
- Wierschenke, Annette, *Schreiben als Selbstbehauptung: Kulturkonflikte und Identität in den Werken von Aysel Özakın, Alev Tekinay und Emine Sevgi Özdamar*, Frankfurt, 1996.
- Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.
- Yazıcı, Erdinç, “Yirminci Yüzyılda Gelenekten Moderniteye Türk Sosyokültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), Ankara 2002, 223-245.
- Yılmaz, Durmuş, ”1923'ten Günümüze Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Karşılaşılan Yapısal Engeller“, (Yay. Haz.) Murat Kılıç, *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri, Süleyman Demirel Üniversitesi 22-24 Ekim 2008*, Isparta 2008, 21-29.
- Zengin, Dursun, “Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve ‘Fühle Dich Wie Zu Hause’ Adlı Romanı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40 (3-4), Ankara 2000, 103-135.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.daplatform.com/news.php?nid=19035> Erişim Tarihi: 20.05.2013

<http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.html> Erişim Tarihi: 25.04.2013

<http://www.literatuerk.com/archiv/literat%C3%BCrk-2009/> Erişim Tarihi: 23.04.2013

<http://hafif.org/yazi/romanda-anlatıcı-kimdir/> Erişim Tarihi: 10.06.2013

<http://www.yenihayat.de/kutur/almanyada-gocmen-edebiyati-2> Erişim Tarihi: 06.04.2013

<http://www.yenihayat.de/kutur/almanya%E2%80%99da-gocmen-edebiyati>, Erişim Tarihi: 05.04.2013

http://cws.emu.edu.tr/en/conferences/2nd_int/pdf/H.HALE%20KUNUCEN%20&%20NURAY%20H.%20ATES.pdf Erişim Tarihi: 02.04.2013

http://www.fulbright.de/fileadmin/files/together/information/200405/gss/Roesch_Migrationsliteratur.pdf Erişim Tarihi: 18.02.2013

http://www.academia.edu/1744248/Modern_Toplumda_Cokkulturluluk Erişim Tarihi: 22.03.2013

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nalan SAKA
Doğum Yeri ve Tarihi	Trabzon/21.12.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi-Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü- Erzurum (2006-2011)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi-Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü-Erzurum (2011- 2013)
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi- Erzurum (2011)
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Araştırma Görevlisi- Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü -Erzurum (2012 Nisan ayından itibaren) Araştırma Görevlisi- Pamukkale Üniversitesi-Fen Edebiyat Fakültesi-Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü-Denizli (2012 Şubat-Mart) Almanca Öğretmeni-Beşikdüzü Anadolu Lisesi -Trabzon (2011 Ekim-Ocak 2012)
İletişim	
E-Posta Adresi	nalan-saka61@hotmail.com